

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ

GERMANO - GRAECA

ΓΕΡΜΑΝΙΑ-ΕΛΛΑΣ

1207

ΚΑΤΑ ΤΟΝ (ΙΣΤ') ΑΙΩΝΑ

ΚΩΝ)ΠΟΛΙΣ

ΤΥΒΙΓΓΗ

“ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ και ΤΥΒΙΓΓΗ χριστιανικής
ἐμποδοσίας και ἀγάπης δεομῶ ἀλλήλαις συνδεῖσθαι.,
(ΙΑΚΩΒΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ—Μ. ΚΡΟΥΣΙΟΣ)
(Turcoogr: 424)

“Σπουδάζω οὕτω προενητής φιλικῆς και χριστιανικῆς
μεταξύ τῶν Γραικῶν τε και τῶν Γερμανῶν διαθέσεως γενέσθαι ...,
(ἐξ ΑΝΕΚΔ: ἐπιστ: πρὸς Θ. Ζυγομαλάν, δρα § 24)

· Σπουδή μοι τοὺς Ἕλληνας και Γερμανοὺς
ἀλλήλους γνωριμότερους ποιῆσαι”
(Diarium. II, 358 ἀνεκδ:)

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1922

ΤΗ
ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΗ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑ,

ΤΗΣ
ΤΥΒΙΓΓΗΣ

ΙΕΡΟΝ

ΤΩ
ΣΟΦΩΤΑΤΩ· ΕΝ ΑΥΤΗ· ΚΑΘΗΓΗΤΗ·

ΓΟΥΛΙΕΛΜΩ· ΣΜΙΘΙΩ·

ΔΕΙΓΜΑ

ΕΞΟΧΟΥ ΤΙΜΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑΣ

Β. Α. Μ.

Martinus Crusius de Acad mia Tybingensi(*)

Οὐκ ἔστιν ἡ Τυβιγγαία ἀκαδημία βραχὺς ᾿Αδώνιδος κήπος, βοτανῶν τινων εὐτελῶν καὶ ταχυμαράντων, ἀλλὰ διηνεκῆς παράδεισος θείων καὶ ἀειθαλῶν φυτῶν, παράδεισος τετραπόταμος (θεολογίας εἰλικρινοῦς, νομικῆς δικαίας, ἰατρικῆς ὑγιεινῆς, φιλοσοφίας γνωσιθέου) πανταχόσε γῆς ἀποσκιδνάμενος. Ὁν ψυχωφελέστατον καὶ πολυωφελέστατον κήπον, ὁ πάγκοινος θεάνθρωπος πατήρ Χριστὸς κατὰ πάσης τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως, ὄρατῆς τε καὶ ἀοράτου, ἄχρι καὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας καὶ δικαιοκρισίας, φιλοστόργῳ κηδεμονίᾳ διαφυλάττει. ᾿Αμὴν.

Die XIX Sept:

(*) Ἐξ ὀπισθίας σελίδος μὴ ἠριθμημένου φύλλου τεύχους τῆς Βιβλιοθήκης σχ: 4ου ὑπ' ἀρ: καὶ γρ. LXV. 73 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν "M. Crusii... Orationes... tres... MDXCIX,,.

B. A. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ
1922

GERMANO-GRAECA

GERMANIA-ΕΛΛΑΣ

ΚΩΝ)ΠΟΛΙΣ

ΤΥΒΙΓΓΗ

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ

Ἡ νέα αὐτῆ μικρὰ πραγματεία, ἣτις ὑποκείμενον ἔχει τὰς γερμανο-βυζαντιακὰς Σχέσεις κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ὀλίγον τι μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς γηραιᾶς Τυβίγγης (1477) ἦν ἐτοιμῆ ἀπὸ διετίας. Συντελέσθη διὰ τὴν τριακονταετηρίδα τῆς εἰς διδάκτορα τιμητικῆς ἀναγορεύσεώς μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τούτῳ τοῦ βασιλείου τῆς Βυρτεμβέργης (18]30 Ἰανουαρίου 1890) ἐπὶ τῇ βάσει τριῶν • τεσσάρων παραγράφων ἐκτενοῦς Ἐκθέσεως παλαιογραφικῶν ἐρευνῶν μου, ὡς ἄλλαι προηγούμεναι. Ἡ Ἐκθεσις αὕτη ὑποβληθεῖσα ταῖς εὐλογίαις τοῦ ἀοιδίου πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ Ε' ἔτυχε παμψηφεί συστάσεως θεορμῆς τῆς Ἀ. καὶ Ἰ. Συνόδου καὶ ἀποφάσεως ἐπανειλημμένης τοῦ ἐντίμου Δ. Ε. Μ. Συμβουλίου πρὸς τύπωσιν. Ἄλλ' ἢ τύποις δὲν ἐγένετο. Διὰ τὴν ἔξήγησιν τοῦ διατι, ἄλλοτε, τῶν καιρῶν διδόντων.

Εὐχαριστῶ τῷ Συνδέσμῳ τῶν Θεολόγων συντελέσαντι εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην καὶ τῇ ἐπιτροπείᾳ τοῦ Ν. Ποιμένος χαίρω δὲ ὅτι ἐκπληρῶ μύχιον πόθον ἀφιερῶν ταύτην οἷς προσήκει. *Der alten Hochschule und auch der Musenstadt werde ich die treue halten*, σθενόντων τῶν ἐμῶν βραχιόνων.

«Σπουδὴ μοι τοὺς Ἕλληνας καὶ Γερμανοὺς ἀλλήλους γνωριμότερους ποιῆσαι»
(Κρούσιος ἐν *Diarium*, II, 358 ἀνέκδ.)

Α.

Ἑλλάς-Ἑλληνικὴ παιδεία	Γερμανία
ΚΠολις, Ἀθῆναι	Τυβίγγη
Βενετία	Αὐγούστα, Νυρεμβέργη
Ὁρθόδοξοι	Διαμαρτυρόμενοι, Παπισταί.
Γλώσσαί	Λατινικὴ, Ἑλληνικὴ (ἀρχαία, νεωτέρα, δημώδης, Διάλεκτοι, Γραμματικάι.)
Ζώπυρον ἡμετέρας	γλώσσης καὶ θρησκείας.
Μ. Κρουσίου	<i>Diaria-Turcograecia</i> , <i>Germano-Graecia</i> κλπ.
Βυρτεμβέργης Πρίγκιπες	Ἱερεμίας Β' πατριάρχης
Μεγάλθων, Ρεϋχλίνιος	Μητροφάνης Κριτόπουλος
Καμεράριος Ι.	Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ
Λεονγκλάβιος Ι.	Ζυγομαλάς Θ. καὶ Ι.

Γερλάχιος Στ.
 Σουηκκήρος Σαλ.
 Βρεουνίγγιος
 Ἄγρικόλας Ρ.
 Καισάριος Ι.
 Ἔγιος
 Ἐσχέλιος Δ.
 Χυτραῖος Δ.
 «Ἐλευθερία ἀδιατίμητον»
 Σχολή Τυβίγγης
 Διδάσκαλοι ἐν αὐτῇ
 Κρούσιος Μαρτίνος
 Κρουσίου ἑλληνομάθεια
 > φιλελληνία
 > περιεργία, φιλοξενία.
 > ὄνειρα

Φραγκ: ὁ Πόρτος
 Ἄντ: Ἐπαρχος
 Συμ: Καβάσιλας
 Μ. Χρυσολωρᾶς
 Ἄργυρόπουλος
 Δαρμάριος ὁ Ἐπίδ:
 Ἐρμόδωρος Λήσταρχος
 Φροντιστήριον
 «Τυπογράφοι αὐτοκράτορες»
 Τυπογραφία ἐν ΚΠ.
 Προγράμματα, Ἰ. Γραφή
 Μάξιμος Μαρτύνιος
 Ἄλληλογραφία
 Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ
 Ἕλληνες ἐν Τυβίγγῃ
 Βυζαντιδὲς πριγκίπισσαι.

B.

Μαρτίνου Κρουσίου
ἰδιόγραφος Βιογραφία

A.

Α'.

§ 1. MARTINOS ὁ ΚΡΟΥΣΙΟΣ, ὁ τῶν γλωσσῶν καὶ συγγραφέων ἑκατέρας Ρώμης ἐν Τυβίγγῃ διδάσκαλος, ὁ γραικολατῖνος καὶ τῆς Ρητορικῆς διδάσκαλος ἀνάξιος, ὡς ὑπογράφεται, ἢ λατινιστὶ ὁ *utriusque linguae cum Oratoria in celebri Academia Tubingensi professor* γεννηθεὶς ἐν Μποτεστάινῳ τοῦ Μπαμπεργαίου ἐπισκόπου, ὑπορρεῖ καὶ ὑποπέτρῳ πολίσματι(1) τῇ 19 Σεπτ: 1526 *horam circiter media 4 die γ* ἐδίδαξεν,(2) ὡς γνωστὸν,
 +

(1) Ὅρα ἑλληνιστὶ βιογραφίαν ἐν Turcograecia σελ. 505-506, καὶ λατινιστὶ αὐτοβιογραφίαν ἰδιόγραφον, ἀνέκδοτον ἐν τῷ II μέρει τῆς δε μου τῆς πραγματείας. Ἐν κώδ. Mh 13 τοῦ Παχυμέρους, περὶ οὗ ἄλλοτε, αὐτὸς ὁ Κρούσιος ἐν τέλει σημειοῦται: M. Martinus Crusius, φιλέλλην: licet Botesteino, episcopatus Papebergensis oppido petroso, oriundus: in Acad. Tybingae Ciceronis, Homeri et Thucyd. explicator. Ὅρα καὶ τοῦ φιλιτάτου μοι διδασκάλου κ. W. Schmid, Verz: d. griechischen Hands. d. Universitätsb: zu Tuebingen, 1902, 4o.

Λοιπὰ ἐν τοῖς Ἐγκυκλοπ. Λεξικοῖς καὶ ἐν τῇ Allg: Deutsche Biographie, κατ' ἐμὲ ἀτελῆ καὶ συμπληρωτέα. Πρὸς καὶ II τόμον τῆς Biblogr: d. Wuerttemb. Gesch: in Auftr. d. wrhht. Kommission f. Landesgeschichte, ὑπὸ Heyd, τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου μεσαιωνολόγου, καὶ σοφοῦ προῖσταμένου τῆς ἐν Στουτγάρδῃ Βιβλιοθήκης, ὑφ' οὗ ἐπὶ ὥρας τινὰς κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μελετῶν μου ἐν τισὶ καὶ ἐχειρογωγήθην.—Stuttgart 1896, τοῦ Klupfel κλπ.

(2) Ἐκ τοῦ Diarium τ: IX (=cod. Tubing: Mh 466) σελ. 599, ὅθεν ἀντιγράψας τὸ ἑλληνιστὶ δεκάστιχον ἔλεγειον τὸ ὑπ' αὐτοῦ ποιη-

ἀπὸ Αὐγούστου τοῦ 1559 μέχρι μεσοῦντος Φεβρουαρίου τοῦ 1607 ἄνευ διακοπῆς πρὸς ἄλλοις τὰ Ἑλληνικά, πλουσιολόγως· ὑπῆρξε δὲ ἀναμφηρίστως ὁ εὐγενέστατος ἀντιπρόσωπος τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ἐν Βυρτεμβέργῃ καὶ καθόλου ἐν τῇ τότε ΝΔ Γερμανίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, πνευματικῆς τε καὶ θρησκευτικῆς, ὑπερμεσοῦντος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος.

§ 2. Ὁ Κρούσιος ἦτο ἀληθῶς ἀκριβέστατος γνώστης τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ καταστάσεως, τοῦ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Σουλτάνων ἑλληνισμοῦ ἕνεκα τῆς ἐπιμόνου καὶ λεπτολόγου ἀλληλογραφίας, ἣν διὰ πάσης θυσίας καὶ παρακλήσεως διετήρει μετὰ τῶν ἐν ΚΠόλει ἑλλήνων, τὴν κατάστασιν δὲ ταύτην ἐγνώρισεν οὐ μόνον εἰς τοὺς γερμανικοὺς καὶ εὐρωπαϊκοὺς κύκλους ἀλλὰ καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας δι' ἀλληλογραφίας ἐκδεδομένης τε καὶ ἀνεκδότου ἔτι, διὰ γραμμάτων καὶ συγγραμμάτων ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ τρέχοντας, ἦτοι τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνα, καθ' οὓς ἐνομιζέτο ὅτι σχεδὸν δὲν ζῆ, δὲν ὑπάρχει καὶ ὅτι καὶ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ σὺν τῇ ἐλευθερίᾳ ἀπώλεσεν, ὡς κατωτέρω γενήσεται ὁ προσήκων λόγος.

§ 3. Ὁ Κρούσιος ἦτο ὑπερμεσοῦντος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὁ ἐνθερομότερος φιλέλληνας, ὡς ἤδη ἀπὸ τοῦ 1890 νομίζω ὅτι ἀπέδειξα διὰ τῶν διαφόρων δημοσιευμάτων μου(1) διὰ

θὲν καὶ ὑπογραφὴν κατὰ τὴν γενέθλιον αὐτοῦ ἡμέραν τῷ 1604, ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ 25ετηρίδι τοῦ Κόντου, Ἀθήναις, 1892, σελ. 150. [ῥ = τετάρτη].

(1) Ἐν «Ἐκκλησ. Ἀληθ.» 1890 φυλλ. 23-24—Καὶ ἐν Κόντου 25ετηρίδι - «Ἱερὸς Κλήρος» κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, Μάξιμος ὁ

τοῦ Δ. Καμπούρογλου καὶ ἰδίως διὰ τῆς ἐν τῇ *Revue d. E. Grecques*(1) Γράφων πρὸς τὸν Χίον Λεονάρδον Μενδώνην, ἱατρὸν τῶν πατριαρχείων, ἄρχεται διὰ τοῦ «φιλελληνέστατος ἔγωγε ὢν»(2). «Τῆς Ἑλλάδος φωνῆς καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰμι θαυμαστής τε καὶ φίλος, ὡς οὐδεὶς τῶν ὁμοεθνῶν» ἀναβοᾷ ἐν ἐπιστολῇ, ἣν στέλλει πρὸς τὸν ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων σοφὸν διδάσκαλον Φραγκῖσκον τὸν Πόρτον(3) κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1570.

§ 4. Ὁ Κρούσιος ἦτο καὶ ἑλληνομαθέστατος καὶ πολυγράφος ἀκαταπόνητος, καθηγητὴς φιλοπονώτατος—ἴδιον φαίνεται χαρακτηριστικὸν τῶν συγχρονονίων αὐτοῦ σπουδαίων ἀνδρῶν— ἅμα δὲ ζητητικώτατος. Οὕτω τολμᾷ ἵνα γράψῃ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ «αἴτιον δὲ αὐτοῦ οὐ πολυπραγμοσύνη τις ἢ κουφότης ἄλλη ὡς τινι δόξειεν»(4)· οὕτω τολμᾷ καὶ πρὸς τὸν γέροντα Ζυγομαλᾶν, τὸν Ἰωάννην τὸν πατέρα τοῦ Θεοδοσίου, πρωτονοταρίου γνωστοῦ τῆς Μ.

Μαργούνης — 1892 ἐν Ἀθήναις- Καμπούρογλου, Ἱστ: Ἀθηναίων 1889 τ: Α' 73 κ. ἔ.

(1) 1898 σ. 276-306 ἐνθα καταλήγω «Martln Crusius gardera devant l'histoire le nom de philhellène sincère aussi bien que d'helléniste eminent.»

(2) *Turcograecia*, 479.

(3) *Turcograecia*, Basileae, 1584 σ. 516. Πρὸς εἰ βούλει, καὶ *Germanograecia*, Basileae, 1585 σ. 232, 239 κ. ἄ.

(4) Πατριάρχης ἦτο ὁ Ἱερεμίας ὁ Β' ὁ Τρανὸς (5 Μαΐου 1572-1579, πρώτη πατριαρχία) *Turcogr*: 410. Προσωπογραφίαν αὐτοῦ ἔγραψεν ἐν ἐπαλλήλοις φύλλοις τῆς «Ἐκκλησιαστ. Ἀληθείας» τοῦ 1894, ἐν ἣ καὶ ἀνέκδοτα.

τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ διδασκάλου ἐν τῇ Π. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆ γράφων καὶ χαριεντιζόμενος ἵνα ἄρξῃται τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ διὰ τῶν ἐξῆς φιλοπαιγμόνων ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ λέξεων «πῶς νῦν οὐκ εἰκότως ἂν ἐγὼ **Κρούσιος** καλοίμην; Ἐκρουσα, πόρρω ἀπωρισμένος καίπερ οὐ βασιλεὺς μακρόχειρ θύρας ἡσφαλισμένας, φορτικῶς μὲν ἴσως εὐτυχῶς δ' οὖν καθάπερ καὶ ὁ Κύριος τῷ κρούσαντι ἀνοίγεσθαι ἀπεφάνητο»(1) Χαίρει δὲ ὁ ἀγαθὸς Κρούσιος ὅτι οὐκ ἀπεκρούσθη τὸ τῆς κρούσεως τολμηρὸν, καὶ ὅτι τῷ Θεοδοσίῳ, τῷ θεόθεν... **δεδομένῳ ἐζύγῃ**, διότι καὶ αὐτῷ τὸ ὄνομα Ζυγομαλᾶς(2).

§ 5. Καλοῦ καὶ θερμουργοῦ ἱεροκήρυκος υἱὸς(3) ἐμαθήτευσεν ἐν Οὐλμῇ τῇ παλαιᾷ, ἐξ ἧς εἰς Στρασβούργον μεταβὰς καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀφοσιωθεὶς ἀπέκλινεν εἰς τὸ στάδιον τοῦ διδασκάλου ἢ τὸ τοῦ ἱεροκήρυκος, δ' ὃ ἦτο προωρισμένος(4). Ἐν Στρασβούργῳ

(1) Turcogr. 441. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἦν ἀπήντησα ἐν Diarium I, σ. 270-275 ἔχει διαφορὰς οὐχὶ ὀλίγας: ἐν πρώτοις ἀντὶ εἰκότως ἔχει «δικαίως».

(2) Πρβλε κατωτέρω § 17 — Turcogr. 448.

(3) **Μαρτίνου Κρουσίου** ὁμωνύμου. Ὅρα εἰς **Μαρτίνον Κρούσιον** τὸν πατέρα, τῇ ζ' μαρτίου αφνδ τελευτήσαντα, ἠρωλεγειῶν ἐκ δώδεκα στίχων ἐν σ. 94 τοῦ M. Crusii, Poematum Liber II, βιβλίου σπανιωτάτου, περὶ οὗ λόγος κατωτέρω.

(4) Hier [in Strassburg] warf er sich nun ganz in das Studium d. griechischen Sprache u hier entschied er sich, dass er sich mehr f. den Lehler=als fuer d. Predigerstand bestimmt fuehlte. Ὅρα ἐν **Veesenmeyer G.** Sammlung u Aufsätze z. Erlaeuterung d. Kirchen=Litteratur=Muenz=Sitten Geschichte bes. d. 16sten Jhrhs, ἐν Οὐλμῃ, 1827, σελ. 101-111. M. Crusius Ulm Zoeghling. Vorlesung...

ἀπὸ τοῦ 1528 ἡ πόλις ἅμα τῇ εἰσόδῳ τῆς Μεταρρυθμίσεως συνέστησε **δύο σχολὰς λατινικὰς**, μετὰ δεκαετίαν δὲ καὶ γυμνάσιον, ὠριαίαν μάλιστα διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς καθ' ἑκάστην ὥρισεν, διὸ καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πολλοὶ *studiosi graecitatis* ἀπαντῶσι διὰ τῆς **Γραμματικῆς** τοῦ Μελάγχθωνος(1) προκόπτοντες εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Λουκιανοῦ, τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τῆς Ἀπολογίας τοῦ Πλάτωνος καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Στοβαίου, τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ἐν ἑλληνικῇ δὲ μεταφράσει καὶ αὐτοῦ τοῦ **Κάτωνος**. Ἐνταῦθα ὁ Κρούσιος ἐν ὀλίγῳ καιρῷ ἀνέγνω Δημοσθένην, Αἰσχίνην, Λουκιανόν, Ξενοφῶντα, Ἡρωδιανόν, ὅλους ἐξ ὀλοκλήρου, διεξῆλθεν ἐπανειλημμένως τὴν **Καινὴν Διαθήκην** καὶ ἠσκήθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Οὕτω κατὰ τὴν 16 Ἀπριλίου τοῦ 1547 συντάξας ἀπήγγειλεν ἐνταῦθα λόγον παρὰ τὰ κρατοῦντα ἔθιμα οὐχὶ ἐν λατινικῇ ἀλλ' ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ, λόγον, οὗ πληρὲς τὸ κείμενον ἀνεῦρον καὶ ἐσημειωσάμην πρὸς γνῶσιν τῶν φιλολογούντων καὶ τὴν φιλολογικὴν κίνησιν, τὴν ἑλληνικὴν, τῶν μετὰ τὴν Ἄλωσιν χρόνων παρακολουθούτων, πρὸ τριακονταετίας, πρὸ ὀκταετίας δὲ ἀκριβέστερόν πως(2) Τὸ πρᾶγμα προξένησεν ἑκπληξιν. Ἐνταῦθα καιρὸς ἕνεκα τοῦ ἐμοῦ θέματος ἵνα σημειώσω καὶ ἐπιπροσθέσω ὅτι ἀπέφυγον ἵνα εἶπω ἄλλοτε, τοῦ γεγονότος τούτου μνηνησόμενος ἐν ταῖς περὶ Κρουσίου δημοσιεύσεσί μου, ἄξιον δὲ νῦν ἀναγρα-

(1) Ὅρα κατωτέρω. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Μελάγχθωνος βλέπε ποίημα Κρουσίου «Μελάγχθων» αφξ σ. 94 ἐνθ' ἀνωτ. τοῦ Poematum Liber II.

(2) R. E. Grecques, 1898 σελ. 298. καὶ Festschrift Dietrich v. Schaefer z. siebzigsten Geburtstag dargebracht v. seinen Schuelern, Jena 1915 σ. 503.

φῆς καὶ σημειώσεως ὅτι ὁ Κρουσίος, ὡς λέγει ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ τούτῳ «οὐχὶ... αὐτοκέλευστος παρήειν» λέγων εἰς ὑμᾶς· ἀλλ' ὑπὸ τῶν διδασκάλων ἐγκέλευστος. Οὗτοι τοῦτο ἐπέταξάν μοι τοῦπίταγμα(1) Τοῦτο δὲ καθ' ὃν χρόνον ὁ **Καμερόριος I.** τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μετεχειρίζετο διὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν θεολογίαν καὶ ἐξεδίδοντο αὐτοῦ τὸ σχολικὸν ἀναγνωστικὸν (*Schullesebuch*), εἰς ἐξάμετρον ἑλληνιστὶ «Κεφάλαια χριστιανισμοῦ προσφωνηθέντα τοῖς παιδίοις» (1545), ἢ μετάφρασις τῆς *Αὐγουστάιας Ὁμολογίας* (1547) καὶ ταυτοχρόνως ἢ αὐτῷ ἀναγραφομένη ἀλλ' ἀνωνύμως φερομένη **Κατήχησις τοῦ χριστιανισμοῦ**, ἣ γουν κεφάλαια τῆς ὑγιούς, διδαχῆς Χριστοῦ τε αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων» *s. l. e. a.* (=λατινιστὶ δὲ τῷ 1563). Δὲν ἐκτείνομαι. Ἡ δημοσία ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ διάλεξις τοῦ Κρουσίου κάλλιστα μνηύει ὅτι πνεῦμα πρὸς διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείσεως ἔπνεε κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἰσχυρόν, ἐπιτακτικὸν καὶ δὴ καὶ ἐν Βυρτεμβέργῃ καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς γηραιᾶς καὶ συμπαθοῦς Τυβίγγης. Ἐὰν ἐνθυμηθῶ ὅτι γεγονὸς τῆς ἡμέρας σημειῶδες ἐθεωρήθη καὶ τὴν προσοχὴν τῆς γερμανικῆς λογίτητος εὐχαρίστως ἐπεσπάσατο οὐ μόνον ἢ νεωστὶ ἐν Ἰγγολστάδῃ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν Βιτελσβάχων ἴδρυσις ἔδρας τῆς ἑλληνικῆς (*Professur in Ingolstadt*) ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ πολλοῦ **Ρεϋχλίνου** ὡς καθηγητοῦ τῆς ἑλληνικῆς (1519), καὶ ὅτι ὁ ἕτερος οὗτος τῶν δύο ὀφθαλμῶν τῆς Γερμανίας ἢ ὀρθότερον τῆς γερμανικῆς καθόλου Ἀναγεννήσεως

(1) M. Crusii. Orationum liber unus, Basileae, 1566. σ. 5-11. ἐν Βιβλ. Τυβίγγης **ΔΚΙ**, βιβλίῳ σπανιωτάτῳ, δι' ὃ βλέπε καὶ I. Moser, Schwaebische Chronik, 1733, καὶ Brunet, Manuel, παρ' ᾧ 3 part. en 1 vol. in 4 σημειοῦται.

ἐδίδασκε **π. μ.** ἑβραϊκά, **μ. μ.** δὲ ἑλληνικά(1) καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν εἶχε *discipulos prope quadragenti quotidie graece docens* καὶ μάλιστα ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἠῦξανε καθ' ἡμέραν *quorum in dies augetur numerus*—(2) κατ' ἀνάγκην δὲν ἀπορῶ ὅτι ἐν Τυβίγγῃ— καὶ περιορίζομαι εἰς τὰ περὶ αὐτῆς μόνον— ὅτε ἕνεκα τοῦ ἐπικρατήσαντος λοιμοῦ κατελθὼν ὁ **Ρεϋχλίνος** ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν(1521), αἱ ἀκαδημειαὶ ἀρχαὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀκροατῶν ὑπεχρεώθησαν ἵνα ἀνοικοδομήρωσι καὶ εὐρύνωσιν ἐπὶ τούτῳ αἰθουσαν τὴν τοῦ Ὁμήρου κληθεῖσαν (*Homershaersaal*) ὡς προῖόντος τοῦ λόγου περὶ διδασκαλίας τοῦ Κρουσίου γενήσεται μνεῖα καὶ ἑκατοντάδος ἀκροατῶν(3). Ὁ **Ρεϋχλίνος** (1455-1522) ἐν Τυβίγγῃ ἐδίδασκεν, ἐὰν καλῶς ἀντελήφθῃ τὰ πρὸ ἐτῶν σεσημειωμένα μοι τὰ αὐτὰ, ἀλλὰ τὰ ἑλληνικὰ ἡμέραν παρ' ἡμέραν π. χ. κατὰ τὸ χειμερινὸν ἐξάμηνον τοῦ 1521]22(4), δι' ὃ καὶ δικαίως παρὰ *Bursian* λέγεται ὅτι [*die Universitaet. Tübingen*]... *seitdem mit besonderem Eifer die griechischen Studien pflegte*(5) μετὰ ζήλου ἰδιαίτερου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπεμελεῖτο. Ἐν Τυβίγγῃ—διότι ἐπαλαμβάνω περὶ ταύτης ὁ λόγος μόνον— ἐσπούδασεν, ἀνεδείχθη ὁ πολὺς **Φ. Μελάγχθων**(6) (1497-1560), ὁ *praeceptor*

(1) Prantl, *Gesch. d. L. Maximilians-Universitaet in Ingolstadt*, Muenchen, 1872, I, 207.

(2) Geiger, *Reuchlins Briefwechsel*, Tueb. 1875 p. 323.

(3) Ὅρα κατωτέρω σημ....

(4) Roth, *Urkunden d. Univ: Tuebingen* (1877) No. 30. Δυστυχῶς νῦν παρ' ἐμοὶ δὲν ἔχω τὸ βιβλίον. Ἐνταῦθα στερούμεθα βιβλιοθηκῶν, ἐπὶ τῶν ἰδίων δὲ μέσων καὶ τρόπων ἕκαστος βασίλειται.

(5) σ. 185. *Gesch. d. Klass: Philol: in Deutschland*, 1883.

(6) Λόγος αὐτοῦ «*de artibus biberlibus*», ἐν Τυβίγγῃ, 1517, 40.

Germaniae, ὁ τοῦ Λουθήρου τοῦ Ἀναμορφωτοῦ δεξιὸς βραχίον, ὁ συντάκτης ἑλληνικῆς Γρομματικῆς (*Institutiones graecae Grammaticae*) τέσσαρας πρὸς τεσσαράκοντα μέχρι τοῦ 1622 ἀριθμούσης ἐκδόσεις(1), ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρεϋχλιίου **Γάσπαρ Κούρερ** (*Kurrer*) ἐκ τῶν μαθητῶν καὶ ὁμιλητῶν τοῦ Μελάγχθονος, ὁ **Ἰωακείμ ὁ Καμεράριος** ἀπὸ τοῦ 1535, ὅτε ἀναδιωργανώθη τὸ Πανεπιστήμιον, αὐτὸς ὁ δημιουργήσας τὴν συντέλεσιν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νωρεμβεργίας ἐν Ἀλτιδόρφῃ (*Urheber d. Nuernbergischen Hohen Schule zu Altdorf*) ἐν τῇ περικλύτῳ Ἀκαδημείᾳ [κυρίως δ' ἀπὸ τοῦ 1623 Πανεπιστημίῳ] τῆς ὁποίας μετὰ τινὰς δεκαετηρίδας, ἤγουν τῷ 1625, προτροπῇ ἀκαδημεικῶν φίλων ἀπήγγελλεν **ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ** τῇ 25 Δεκεμβρίου **Λόγον πανηγυρικὸν ἅμα καὶ Δογματικὸν εἰς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ**»(2) ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πρυτάνεως

(1) Προχείρως παρὰ Pæckel: Phil: Schrifsteller Lexicon ἐν λέξει.

(2) Τοῦ βιβλίου τούτου μετὰ μεταφρ: λατινικῆς ὁ ἐκτενὴς τίτλος πλήρης εὑρεται παρὰ **Α. Δημητρακοπούλω**, de vita et scriptis M. Critopuli, Λιψία 1870, σελ. 56, τελευταῖον δὲ παρὰ **Legrand**, Bibl. Hell: 2 τ. Α. σ. 219. Ὁ μακαρίτης φίλος Legrand, οὐδὲν ἄλλο ἀντίτυπον ἐγίνωσκεν ἢ τὸ ἐν τῇ Βιβλ: τοῦ Μονάχου ὑπὸ Dogm: 391, 4ο, καθ' ὃ καὶ ἡ ἐν σ. 219-220 περιγραφὴ. Τὸ **παρ'** ἐμοὶ ἀντίτυπον ἔχει ἐν τῷ τίτλῳ ἀντὶ **ἀπαγγελτοῦ Δημοσίου**, ἀπαγγελοῦ (sic), δὲν ἔχει δὲ errata μετὰ τὸ ποίημα, ὡς ἔχει ἡ παρὰ Legrand ἀναγραφὴ. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Ph: Meyer ἐν τῇ Realencyclopedie f. Protestant: Theologie u. Kirche τοῦ Herzog-Hauck—ἐκδόσει τρίτῃ— σ. 32 τοῦ 13 τόμου λέγει περὶ τοῦ βιβλίου τούτου τοῦ Κριτοπούλου einzig bekanntes exemplar, ἐν ᾧ ἴσως αὐτὸ

τῶν καθηγητῶν, φοιτητῶν καὶ μεγαλοπρεπεστάτων ἀρχόντων, **ΜΗΤΡΟΦΑΝΗΣ ὁ ΚΡΙΤΟΠΟΥΛΟΣ**, ὁ πρωτοσύγγελλος τοῦ πατριάρχου ΚΠόλεως, εἶτα δὲ καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας γενόμενος ὑπερμεσοῦντος τοῦ 1636, καθ' ἃ σήμερον ὠρισμένως ἐξάγεται ἐξ ἐπιστολῆς **Ναθαναὴλ Κωνωπίου** πρὸς τὸν **Ἄντ: Λεγῆρον** εἰς Γειεύην(1) καὶ ἀσφαλῶς ὀρίζεται.

ἔπρεπεν ἵνα λεχθῆι μόνον δι' ἄλλο φυλλάδιον τοῦ Μητροφάνους, «τὴν Ἀπόκρισιν περὶ τοῦ... ρητοῦ Γαλκτ. Ε', περὶ οὗ ὄρα αὐτόθι παρὰ Legrand.

(1) Legrand, B. Hell. 2, Δ, 493. Ἐπιστολὴ τῆς εἰβ' Ἰανουαρίου 1637. Ὅρα ἐν σ. 41 τοῦ περὶ Κριτοπούλου **Δοκιμίου** τοῦ μακαρίτου **Δημητρακοπούλου** τὰς ἐπὶ τούτῳ ἐρεῦνας, διότι οὐχὶ περὶ τούτων ὁ λόγος, σπουδαιοτάτης ἐξ' ἧς καὶ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις παπιστικῶν ἐνεργειῶν μανθάνομεν, περὶ φροντιστηρίων ἐνταῦθα, περὶ τῶν ἐν Γαλατῇ ναῶν τῶν καθολικῶν, τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου ὅστις ἐμελλεν ἵνα μεταβληθῆι εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος κτλ.

Β'

§ 6. Ὁ Κρούσιος καθ' ἐκάστην διδομένην εὐκαιρίαν ἐπαναλαμβάνει ὅτι εἶναι φιλλέλην καὶ δὴ ἀκορέστως φιλλέλην, ὡς νεωστὶ ἀνεῦρον ἐν τοῖς κρουσιανοῖς ἀνεκδότοις ἀπογράφους μου(1) ἵνα τὴν εὐμένειαν τῶν Ἑλλήνων, πρὸς οὓς ἀπηυθύνετο, πατριαρχῶν τε καὶ ἐπισκόπων καὶ ἄλλων προκαλέσῃ ἀλλ' ἅμα καὶ τὴν προθυμίαν καὶ τὴν συμπάθειαν αὐτῶν ὑπεγείρῃ πρὸς τὸ συμφέρον ἀμφοτέρων, διότι δὲν πρέπει ἴν' ἀπαρτήρητον καὶ ἀσημείωτον ἴν' ἀντιπαρέλθῃ ὅτι ὁ Κρούσιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν θεολόγοι καὶ τρόφιμοι τῆς Τυβιγγαίας Ἀκαδημείας ὑπεξέκαυσαν τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἐμπεφυκυῖαν μὲν ἀλλ' ἔνεκα τῶν ἐπιτρεχόντων καθ' ἡμέραν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος κακῶν καθεύδουσιν καὶ ἡρεμοῦσαν διάθεσιν καὶ εὐγένειαν, ὅπως ἀποκρίνονται εἰς παντοίας ἐρωτήσεις περὶ θρησκευτικῶν, περὶ παιδευτικῶν, περὶ πόλεων, περὶ σχολείων, περὶ ἀρχαίων οἴκων, εἴπου ἀπέμειναν μετὰ τὴν Ἄλωσιν, περὶ γλώσσης, ἀρχαίας τε καὶ ἐκβαρβαρωθείσης, καὶ ἄλλων τοιούτων. Καὶ ἐν ταῖς ἀπαντήσεσιν ἀπητεῖτο, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐκ τε τῶν ἐκδεδομένων συγγραμμάτων καὶ τῶν ἀνεκδότων Ἡμερολογίων (π. χ. τὰ *Diaria*, τόμ. ἑξήντα πολυσέλιδοι ὑπὸ γρ. *Mh 460* ἐν τῇ Π. Β. τῆς Τυβίγγης) ἰκανὴ περίληψις καὶ συλλογὴ τῶν ζητουμένων λεπτομερειῶν καὶ οὐχὶ γενικὴ καὶ περιεκτικὴ. Καὶ ἀνεγεννήθη τὸ πνεῦμα καὶ ἀνεξωογονήθη ἡ προθυμία ἀμφοτέρων τῶν φίλων μερῶν ζητούντων ἐν πάσῃ εὐκαίρῳ στιγμῇ ἔνεκα τῶν ἐκ Ρώμης

(1) Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Φιλαδελφείας τῆς 30 Μαρτίου τοῦ 1836 «θεράπων καὶ φιλλέλην ἀκορέστως Μαρτίνος ὁ Κρούσιος» *Diarium*, II σελ. 540-541.

προσβολῶν καὶ συκοφαντιῶν ἵνα ἐκ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ΚΠόλεως θρησκευτικῆς ἐπικουρίας τύχωσιν, ὅτε καὶ ἀπεστάλησαν ἢ τε *Λύγουστανία Ὁμολογία* (1) καὶ σχετικαὶ πρὸς τὰ τῆς νέας Ἐκκλησίας ἐπιστολαί, καὶ ἐπὶ τέλους, εἰ δυνατόν, καὶ ἐνώσεως καὶ ὁμοδοξίας Διαμαρτυρομένων καὶ Ὁρθόδοξων(1) καὶ ἄλλας ἔτι πληροφορίας, τῶν δὲ θαρρῶντως καὶ εὐχαρίστως ἀποκρινομένων, εἰ καὶ οὐχὶ ἄνευ τινὸς φόβου διὰ τε τῶν κρατούντων τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν τῶν καθολι-

(1) *Acta et Scripta Theologorum Wirtembergensium et Patriarchae Constantinopolitani D. Hreremiae quae utriusque graece et latine ab iis Theologis edita. Witembergae, 1584*, δι. στήλον, μεγάλου σχήματος πρὸς τῷ **Προλόγῳ** ἐκ 383 σελίδων καὶ ἑνὸς τετραδίου περιέχοντος **δύο** ἐπιστολάς *Index Materiarum* καὶ *Errata*. Τὴν σπανιωτάτην ταύτην βίβλον περιέγραψεν ἤδη ὁ *Legrand, B. Hell II* σελ. 41-44 καὶ ἐγὼ ἐν τῇ «**Ἐκκλ. Ἀλ.**» τ. ΙΔ' (1894) 318-320 κατὰ τὸ παρ' ἐμοὶ ἀντίτυπον. Σημειούσθω μοι καὶ ἐνιαυθὰ ὅ,τι καὶ ἄλλοτε, ὅτι ἡ ἐν τοῖς *Actis* δευτέρα ἐπιστολὴ ὑπὸ ἡμ. 20 Μαρτίου 1575 **δημοσιεύεται** συγχρόνως ἐν σελ. 423-424 τῆς *Turcograecia*, ὑπογράφουσι δ' αὐτὴν **Ἰάκωβος ὁ Ἀνδρέου**, καγκελάριος τοῦ Πανεπιστημίου, θεολόγος ἄριστος καὶ ὁ **Κρούσιος**. Ἐν ταύτῃ ἀναγινώσκω: «Ἡ ΚΠολις καὶ ἡ Τυβίγγη **χριστιανικῆς ΟΜΟΔΟΞΙΑΣ** καὶ **ἀγάπης δεσμῶ ἀλλήλαις συνδεῖσθαι**» Διὰ τὰ *Acta* σημειωτέον ὅτι 1) ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς χαρτίοις τοῦ Κρούσιου καὶ **νέα ἔγγραφα σχετικὰ**, ὅτι δὲ 2) πρὸ αὐτῶν τῷ 1583, ἤτοι ἐν ἔτος πρότερον ὅτε κατὰ τὴν 1 Σεπτεμβρίου ὑπογράφεται ὁ πρόλογος αὐτῶν ἐξεδόθη ἐν Τυβίγγῃ παρὰ τῷ *Georg Gruppenbach*, οἰονεὶ πρόδρομος αὐτῶν ὑπὸ τοῦ *Heerbrand Jacob* τεύχος εἰς 4ον ἐκ σελίδων 91, *damit*, ὡς λέγεται ἐν τῇ 2α σελίδι, *der Christenlich Leser ehe dann die gange Acta und Handlungen auss gehn.*, ἔνεκα δημοσιεύσεως τῶν ἐναντιῶν, τεύχος, ὅπερ ἔχει ἢ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τ. Βιβλιοθήκης, μένει δ' ἔτι ἄγνωστον καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐνδιαφερομένοις.

Witten

κῶν ραδιοουργίαν, ἣν καὶ ὁ Κρούσιος ἐπιστέλλων τῷ Πατριάρχῃ Ἱερεμία κηρύττει(1) καὶ ἡ σύγχρονος Ἱστορία δὲν ἀποκρύπτει. Μὴ λησμονηθῆτω πράγματι ἡ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν Ἄλωσιν πρὸς τοὺς ἐν ΚΠόλει στάσις, μὴ λησμονηθῆτω ὅτι εὐρισκόμεθα ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου, ἣτις συνελθοῦσα καὶ πρὸς εἰρήνευσιν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀπηξίωσεν ἵνα ἐν ταῖς συζητήσεσιν αὐτῆς καὶ τὸ γλυκὺ **περὶ ἐνώσεως** θέμα περιλάβῃ (1545-1563), προκαλέσῃ δὲ κατ' ἀκολουθίαν συνέχειαν πολεμικῆς ἀπολογητικῆς κατὰ τῆς ἑτεροδοξίας. Τῷ αὐτῷ συστήματι ἀπολογητικῆς ἠκολούθησαν ἀντιτάσσοντες καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι ὑποπιεύοντες ἐπιτηδείους ἐνεργείας τῶν ἐν Ρώμῃ βοηθουμένων νῦν καὶ ὑπὸ τῶν λεγομένων **ὀπαδῶν τοῦ Ἰησοῦ**· διότι ὁ πάπας Ρώμης δὲν ἐλησμόνησεν ἵνα καὶ αὐτὸν τὸν πατριάρχῃν Ἱερεμίαν καλέσῃ πρὸς ὑποταγὴν καὶ δι' ἀποστόλων ἐργασθῆ ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου ἢ καὶ ὑπὲρ συμβιβασμοῦ, ὃν ὡς καλὸς καὶ ἀγαθὸς χριστιανὸς πρὸς στιγμὴν καὶ αὐτὸς ὁ Μαργούνιος ἐπίστευσε δυνατόν(2). Καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι καὶ οἱ ΚΠολῖται τὴν ἐν γένει κατάστασιν ἀπολοφύρονται καὶ ἐὰν δὲν συμπράττωσιν, συσφίγγουσιν ὁμῶς τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον. «Δόξη δὲ Θεὸς ποτε ἄνεσιν καὶ ἐλευθερίαν τὴν τε εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν» γράφει ὁ Θ. Ζυγομαλᾶς, ὁ πρωτονοτάριος, ὁ καὶ εἰς τὰς ἀπαντήσεις πρὸς τὰ ἔγγραφα τῶν ἐν

(1) Τῆ 7 Ὀκτ. 1589 «παρὰ τῶν παπιστῶν οἱ ἐνταῦθα σφόδρα διεσῦρθημεν» σ. 311 τῆς «Ἐκκλησι. Ἀληθείας» 1894, Turcogr: 428, τῶν φράσεων ἐννοεῖ τῶν ὑποτασσομένων τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, οἱ σφας αὐτοὺς **παπίστας** καλοῦσιν. Ὅρα ὅτι καὶ ὁ Μαργούνιος τὰ αὐτὰ ἔπασχε «sed metu papistarum...». *Diarium*, IV, 211). Ἀνάγνωθι καὶ τὰ ἐν τέλει τῆς 17 § καὶ τὴν 20.

(2) Legrand B. Hell: 1, τ. 2, ἐν τοῖς περὶ Μαργούνιου.

Τυβίγγῃ σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ Ἰωάννῃ, τῷ ρήτορι καὶ μεγάλῳ ἐρμηνευτῇ τῶν Γραφῶν μεγάλως ἐργασθεῖς—πρὸς τὸν Κρούσιον, τὸν ἐν Χριστῷ φίλτατον αὐτοῦ ἀδελφόν(1) διότι ἐλληνικῶν χαρίτων τὸ κλέος, βαρῦς ὤλεσεν αἰὼν, βαρβαρικοῖς δαμάσας ἤθεσιν ἀγλαῖν»(2). Καὶ ὁ Κρούσιος γράφων τῷ Ζυγομαλᾶ καὶ ἐπαινῶν τὰς ἐν τῇ γενναίᾳ ἐπιστολῇ τούτου ιδέας ὁμολογεῖ... «**Ἠλίκο**» ἐμὲ παθεῖν ἡγῆ τὴν ψυχὴν, ἀκούοντα τὸ «**ΑΔΙΑΤΙΜΗΤΟΝ ἢ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ**»(3)

§ Καὶ εἰργάζεται κυρίως Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς καὶ ὑπηρετεῖ φιλικώτατα τῷ Κρουσίῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν μεσάζοντων τῶν ἐν Βενετῆ Ἑλλήνων καὶ ὑπηρετούντων τῶν ἐν ΚΠόλει λογίων ἐφημερίων τῆς Γερμανικῆς πρεσβείας κυρίως **Στεφάνου τοῦ Γεραχίου καὶ Σολομῶντος τοῦ Σιωπικοῦ**(4) (*Step: Gerlach—Sal: Schweigger*), παρ' ὧν

(1) Turcogr: 94.

(2) Αὐτόθι.

(3) Turcogr: 447, κυρίως 437. «τῇ ἐλευθερίᾳ τετιμημένοι, πράγματος ἀδιατιμήτου».

(4) *Turkisches Tagebuch*, ἐν Franckfurth 1674, 18 φύλ. μὴ ἠριθμημένα καὶ 552 σελ. δίσηλοι. Eine neue Reizbeschr: aus Teutland nach-Konstantinopel Jerusalem v. S. Schweigger, Nurnberg, 1608, 4ον ἐκ σελ. 348 ἐκτὸς Προλόγου καὶ Συλλάβου, βιβλίον, ὅπερ πολλὰς εἶδεν ἐκδόσεις. Παρ' ἐμοὶ ἡ ἐκδ. τοῦ 1608, ἀλλ' ἡ τοῦ 1613 ἐκ σελ. 340 φαίνεται μοι καθαρωτέρα καὶ μᾶλλον εὐανάγνωστος, ἐὰν δὲν ἀπατώσῃ με αἱ ἐκ τῆς πολυκαιρίας ἀποχρωματισθεῖσαι σημειώσεις μου. Ὁ **Σιωπικὸς ἢ Σουηκκῆρος** τῆ 1 Ἰανουαρ. τοῦ 1578 ἀφίκετο εἰς ΚΠ ὡς ἱεροκῆρυξ τῆς γερμανικῆς πρεσβείας (τοῦ Joackim v. Zinzendorf), παρευρέθη ἐν τοῖς γάμοις τοῦ Ζυγομαλᾶ (2 Νοεμβρ. 1578), ὧν ἔχομεν καὶ περιγραφὴν, ὡς ἔχομεν καὶ περιγραφὴν τῆς σφραγίδος τοῦ Θεοδοσίου ἐν Turcogr: 510-511. Ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Σιωπικοῦ ἀνεύρισκει ὁ βουλόμενος καὶ **σειράν** τῶν ἐν ΚΠ γερμανῶν πρεσβευτῶν.

ἔχομεν καὶ ἐκδεδομένα τῆς ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν περιηγήσεως αὐτῶν Ἀπομνημονεύματα, λίαν ἐνδιαφέροντα.

Ἐξ ἀνεκδότου(1) ἐπιστολῆς Σολομῶνιος τοῦ Σιωπικοῦ λατινιστὶ γεγραμμένης ἀπαντητικῆς εἰς τοιαύτην τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Κρούσιου δόντος συστατήριον πρὸς τὸν ἰσάδελφον αὐτῷ Θεοδόσιον τὸν Ζυγομαλᾶν, γνωστῆς ἤδη ἐκ τῆς Τουρκογραφικῆς (σ. 465) μανθάνομεν ὅτι ὁ Κρούσιος ἐπιμόνως συνίστα τῷ Σιωπικῷ ἵνα διατηρήσῃ τὴν τῶν Ἑλλήνων φιλίαν καὶ ἐργασθῆ πρὸς σύσφιγξιν αὐτῶν, καὶ ἦται εἰκόνας ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀλλ' ἅμα πληροφοροῦμεθα ὅτι ὑπόσχεται πάντα ἵνα ἐκτελέσῃ καὶ τοιοῦτοτρόπως τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ὡς μαθητοῦ πρὸς κρᾶτιστον διδάσκαλον ἐκδηλώσῃ «ὡς ἀνοιχθῆ εἰς ἐμέ, |γράφει,| ἢ εἰς τὰ πατριαρχεῖα εἰσοδος». Μέχρι τοῦδε, γράφει ὁ Σιωπικὸς, δὲν ἐπετράπη εἰς ἡμᾶς ἵνα ἐξαγάγωμεν τὸν πόδα ἐκ τοῦ οἴκου ἡμῶν ἕνεκα τῶν ὑπονοιῶν τῶν Τούρκων καὶ ἕνεκα τῶν ἐνεδρῶν, ἃς πολλάκις κατ' ἐμοῦ ἔστησαν».(2) [*Hactenus nobis non licuit pedem domo effere, propter Turcarum suspiciones, et insidias, quas mihi saepius struxerunt.*]

§ 8. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπεκέρουον εἰς τὴν συναφὴν σχέσεων ὡς ὁ Λεονγκλάβιος Ἰωάννης(3). Εἰς τοῦτον ὁ Θεο-

Ἦρα καὶ Allg: Deutsche Biographie ἐν λέξει καὶ Rohricht, Deutsche Pilgerreisen n. d. Heiligen Lande, Gotha, 1889, καὶ Turcogr: 527.

(1) σελ. 60-65 τοῦ Β' τ. τῶν Diarii.

(2) Τὴν μακρὰν ταύτην καὶ ἐνδιαφέρουσαν ἐπιστολὴν κατὰ μετάφρασιν τοῦ φιλιτάτου συναδέλφου κ. Μπάροκ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Ἐκκλησ. Ἀληθεία» σελ. 384-385 τοῦ 1921. Ἡ ἐπιστολή χρονολογεῖται ἐκ Βυζαντίου τῇ 8 Μαρτίου τοῦ 1579.

(3) Ὁ Leunclavius (Loewenklau) Ἰωάννης, φιλόλογος, ἱστορικός, νομικός, † ἐν Βιέννῃ. Ἦρα προχείρως τὴν λίαν σπουδαίαν αὐ-

δόσιος καὶ ἐπιστολὴν ἐνεχείρισε διὰ τὸν Κρούσιον, πρὸ χρόνων τούτῳ γνωστὸν ὄντα, ὅτ' ἐπανεκάμπτεν εἰς Γερμανίαν ἦν πρὸ ἐτῶν πολλῶν δημοσιεύσας ἔχω ὁμοῦ μετ' ἄλλης αὐτοῦ τούτου ὁμοίας πρὸς τὸν τῆς Τυβίγγης διδάσκαλον ἐκ Βιέννης τοῦ Ἰουλίου 1586. Σήμερον δὲ χαίρω ὅτι καὶ ἐτέραν τοῦ Θεοδοσίου πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν ἀνεκδοτοῦ τοῖς φίλοις ἀναγνώσταις προσφέρω κατὰ τύχην ἀνευρῶν αὐτὴν ἐν τοῖς *Diariis* τοῦ Κρούσιου(1) ἐξ ἧς αὐθις ἀποδεικνύται

τοῦ ἐργασίαν ἐν Roeckel Philol: Schrift: Lexicon, Leipz: 1882. Δι' ἡμᾶς τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἰδίαν ἐξαίρετον σπουδαιότητα ἔχουσι τὰ περὶ Ἀνατολῆς δημοσιευθέντα ἔργα αὐτοῦ Annales—Neuve Chronica. Ὡς μοι ἔλεγεν ἄλλοτε ὁ μετὰ τὴν ἀνοικωχὴν ἐντεῦθεν ἀποχωρήσας φίλιτατος διδάκτωρ κ. J. Mortdmann, ἐντριβέστατος γνώστης τῆς ἀνατολικῆς φιλολογίας «die Annales εἶναι eine abgekuerzte Fassung τοῦ Μουγγεδὲν Δζεμαλί ὡς καὶ αἱ Historiae ἔχουσιν ἀντλήσει εἰδήσεις ἀπὸ τοῦ Ἀσὴκ πασσα ζαδὲ τῆς Ἱστορίας καὶ ἄλλων. Ὁ Λεονγκλάβιος, ὃν κατὰ τὰ τοῦ αἰῶνος τούτου συστήματα, Λεοντωνύχον ὀνομάζει ὁ Θεοδόσιος ἐν τῷ σημειώματι, ὅπερ ἰδίᾳ χειρὶ ἐγραψεν ἐν τῇ Φελοθήκῃ τὴν ἡμέραν τῆς κατ' οἶκον ὑποδοχῆς αὐτοῦ (Mystakidès, R. E. Gr: 1898, 292-295) ἦν ἀκόλουθος τοῦ Lichtenstein, πρεσβευτοῦ ἐνταῦθα, ἐξέμαθε τὴν τουρκικὴν βαθύτερον ἢ ὁ Schweigger, ὁμολογεῖ δὲ ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτοῦ ὅτι καὶ παρὰ τοῦ Ζυγομαλᾶ ἦντλησεν εἰδήσεις. «Th: Zygomalas, protonotarius graecus, in manuscript,» ἐβοήθησεν αὐτῷ.

(1) III, 430-31. Πρβλ. Rerum Moscoviticarum comment. Sigismundi Liberi Bar: in Herberstain, Neyperg... quibus Russiae ac Metropolis indicatio... et alia quaedam continentur his nunc primum accedunt.

Scriptum recens de Graecorum fide, quos in omnibus Moscorum natio sequitur et commentarius de bellis Moscorum adversus finitimos, Polonos, Lituanos Suedos, Livonios,... ad annum usque LXXXI scriptus ab Joanne Leuenclavio. Ἐν Βασιλείᾳ 1571

ὅτι ὁ Θεοδόσιος καὶ τῷ Λεοντωνύχῳ φιλικῶς ὑπηρετεῖ, καὶ ὁ Λεοντώνυχος τῷ Κρουσίῳ. Τὴν ἐπιστολὴν γεγραμμένην τῇ 27 Ἰανουαρίου 1586 ἀπαντητικὴν εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν Ἐπιμέτρῳ ὑπὸ σειρὰν I.

Μὴ λησμονηθῆτω ἐπὶ τούτοις μεταξὺ ἄλλων ὁ **I. Ἰάκωβος ὁ Βρεουνίγγιος**(1) (*Breuning—Braeuning von und zu Buochenbach*), ὅστις εἰς τὰς Ἀθήνας (9 Ἰουνίου 1579) καὶ εἰς τὴν ΚΠολιν (22 Ἰουλίου 1579) ἀφικόμενος καὶ τῆς προστασίας τοῦ γερμανοῦ πρεσβευτοῦ *v. Zinzendorf* τυχὼν

fol. Ἐν τῷ σπανίῳ τούτῳ βιβλίῳ ἀπαντᾷ καὶ τοῦ Jovius, τοῦ γνωστοῦ ἐπισκόπου **Νεοκώμου** de Legatione Basilii Magni, Princ. Moscoviae ad Clementem VII τὸν πάπαν (σ. 158-172), καὶ τοῦ **Λεονγκλάβιου** ἢ μετάφρασις τῶν XII ἐρωτημάτων περὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου Guisani καὶ αἱ εἰς ταῦτα ἀπαντήσεις τῶν Ἑλλήνων, Graecorum ad eas (quaestiones), responsiones: σ. 196-204. Εἶτα ἔπεται τὸ Commentarius.

(1) *Orientalisches Reyss des edlen vund Besten Hans Jacob Breuning von u zu Buochenbach so er selbst in d. Turkey.... alles in funf unterschiedliche Meerfahrten disponirt.... Strassburg bey Johan Carolo im J. MDCXII, fol, μετ' εἰκόνων.* "Ὅρα τὰς τῆς εισόδου εἰς ΚΠ λεπτομερείας ἀπὸ σ. 44 τὰ περὶ παλατιῶν.... πατριαρχείων, ἅτινα ἔτι ἦσαν ἐν τῇ **Μονῇ τῆς Παμμακαρίστου (Φετχιγιέ δζαμί)**. Ὁ Βρεουνίγγιος διέσωσεν ἡμῖν καὶ τὰς ἐν τῇ **Παμμακαρίστῳ** ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν εἰκόνων ἐπιγραφὰς (σ. 67) περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τῇ *Turcograecia*, εὐτυχῶς σήμερον γνωστῶν γενομένων διὰ τῆς λαμπρᾶς δημοσιεύσεως τοῦ κ. **Ξ. Σιδερίδου** ἐν τοῖς **Παραρτήμασι** τοῦ Ἑλ. Φιλ. Συλλόγου (K-KB', 1892), καὶ ἐκ τοῦ Millingen καὶ τοῦ φίλου βυζαντιλόγου κ. Ebersolt, *les Eglises de Constantinople*, Paris. Ἐν *Turcogr.* σ. 235 καὶ ἰδίως 236 ἀπήνησα ὅτι τὰς σπουδὰς αὐτοῦ καὶ *apud nos Tybingae (ubi patruelles habet) συνεπλήρωσεν*, ὡς καὶ ὁ **Χυτραῖος Δαβίδ**, περὶ οὗ κατωτέρω.

ὡς καὶ τῆς τοῦ γάλλου καὶ βενετοῦ κατέλιπεν ἡμῖν λίαν ἐνδιαφέρουσαν διὰ τοὺς ἡμετέρους ἐν τῇ βασιλευσῶσῃ θρησκευτικούς κύκλους περιγραφὴν ἐν τῇ κατὰ τὸ 1612 εἰς μέγα σχῆμα ἐν Στρασβούργῳ τυπωθείσῃ Ἀνατολικῇ Περιηγήσει αὐτοῦ.

Ὁ Βρεουνίγγιος εὔρεν ἐνταῦθα τὸν Σιωπικόν, ὡς ὁ Λεονγκλάβιος τὸν Γερλάχιον, ἐπεσκέψατο τὰ πατριαρχεῖα, πλησίον τῶν ὁποίων ἔκειτο ἡ τριώροφος οἰκία τοῦ Ζυγομαλά, πρὸς τὸν Κεράτιον εὐρείαν θῆαν ἔχουσα, περιγράφει αὐτὰ ὡς ὁ Σιωπικός(1). Μετὰ περιήγησιν ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον, Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἀφίκετο κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1580, εἰς Μασσαλίαν(2).

Μετ' ὀλίγα ἔτη ἐξ Αἰγύπτου ἀφικνεῖτο εἰς ΚΠ ὁ **Μιχαὴλ Heberer von Bretten**, Γερμανὸς ἀπελεύθερος ἐκ τουρκικῶν χειρῶν. Τούτου ἔχομεν περιγραφὴν πλουσίαν ἐντυπον (3) ἐκ σ. 666 ἠριθμημένων μετ' εἰκόνων 24, ὧν ἐνάτη ἐν δισελιδίῳ ἀναπτύξει ἢ τῆς πόλεως ἡμῶν, καὶ περὶ πατριαρχικοῦ ναοῦ καὶ οἴκου (*Patriarchen Residentz sampt der Kirchen...*).

Ὁ οἶκος τοῦ Breuning ἀρχαῖος (ΙΓ' αἰῶνος), κατάγεται ἐκ τοῦ **Ἐχιγγεν**, πόλιν π. τῆς Βυρτεμβέργης. Ὅρα Γενεαλογικὸν πῖνακα ἐν 122-23 καὶ 276 τοῦ Westermayer, *Grabdenkm: d. Stifsk. zu St. Georg. in Tuebingen*, Tuebingen, 1912.

(1) Ἡ τετυπωμένη ἤδη.

(2) **Αὐτόθι** σ. 298. εἶχε συνοδοιπόρον καὶ τὸν Ἰωάννην Καρλιέ de Pinon, Γάλλον.

(3) *Aegyptiaca Servitus. Das ist wahrhafte Beschreibung.... Χαϊδελβέργη*, 1610, 4ον. Ἀνεχώρησεν ἐκ ΚΠ τῷ 1588.

Γ.

§ 9. Καθ' οὓς χρόνους ὁ καλὸς Κρούσιος ἐκραταιοῦτο πνεύματι ἐν Στρασβούργῳ, Φραγκῖσκος ὁ Αὐσ τῆς Γαλλίας ἐπεφόρτιζε τὸν γνωστότατον **II. Γύλλιον** (*Gyllius*), τὸν πατέρα τῆς γαλλικῆς Ζωολογίας, (1544-45), ἵνα περιέλθῃ τὴν Ἀνατολήν, ἐξ οὗ ἔχομεν τὰς βάσεις τῆς τοπογραφίας τῆς τε ΚΠόλεως καὶ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς ἀρχαιολογίας αὐτῆς, (*Lyon*, 1561) ὁ δὲ τῆς Γερμανίας Φερδινάνδος **A'** τὸν σοφὸν ἐπίσης *Aug: Ghislain de Busbecq* ἐπὶ διπλωματικῇ ἀποστολῇ (1555-1562) παρὰ τῷ Μεγάλῳ Σουλεϊμάν, ἐξ οὗ ἔχομεν τὰ *Itinera* (ἔκδ. *Anvers*, 1582). Δὲν ποιοῦμαι μνεῖαν ἄλλων περιηγητῶν, μὴ γερμανῶν, οἵτινες κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτη ἐνταῦθα ἐλθόντες περὶ ἄλλα ἠσχολήθησαν, π. χ. περὶ *Thevet*, περὶ *Belon*, τοῦ *Melchior Lorck*: καὶ δὴ τοῦ Ὀλλανδοῦ Γεωργίου *Dousa*, εἰς ὃν ἐκ τῆς συλλογῆς αὐτοῦ ὁ Θεοδόσιος ἀνεκοινώσατο ἐπιγραφάς. Ὁ Κρούσιος ἐν Τυβίγγῃ ἐγκαταστάς ἐκαλλιέργει τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ὡς ἄλλαχοῦ ἔδειξα «τὰς δυστυχίας τῶν Ἑλλήνων κοινὰς λογιζόμενος καὶ [τοῖς φίλοις] μεταδιδούς(1)» Ὁ τε Κρούσιος λοιπὸν καὶ ὁ Θεοδόσιος ἀλλήλους περιπτυσάμενοι καὶ ἀδελφικῆ φιλίᾳ συνδεθέντες ἐβόηθουν τὴν μεγάλην προστατευτικὴν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως καὶ ἐνισχύσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας κίνησιν. Ἐν τῇ Δύσει ἀνησυχία τις καὶ φόβος εἶχεν ἐπικρατήσει μὴ τοι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων Ἀλώσει τῆς ΚΠ καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος «ὄν τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία συναπόλλυται» ὡς κατωτέρω λέγω. Τούτου ἕνεκα ἠΰξησεν ἡ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν μείζων ἀγάπη καὶ ἡ πρὸς

(1) *Festschrift Schaefer*. σ. 502 κ. ε. *Turcogr*: 453. Ὁ Θ. Ζυγομαλάς συνιστᾷς ἑαυτὸν τῷ Κρουσίῳ λέγει ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ (= *Turcogr*: 431) «ἂν δὲ... τίς εἰμι καὶ τὸν τρόπον ποῖος ἐρώτησον τοὺς εἰδότες ἡμᾶς τῶν Γερμανῶν τὸν τε πὸς-μπὲκ... καὶ τὸν...»

τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῆς Ἑλληνας ἐξ Ἀνατολῆς φυγάδας στοργῇ καὶ βοήθειᾳ καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀπλοῦς ἐργάτας ἐπικουρία. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀποκατασταθεῖσης τῆς τυπογραφικῆς τέχνης καὶ ἡ ἐπίδοσις βοηθείᾳ Ἑλλήνων μὴ ἐχόντων ἵνα καὶ περὶ ἐπιουσίῳ πολὺ φροντίσωσι καὶ ἡ περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα τριβῆ καὶ ἡ ὑπὲρ τὰ λατινικὰ ἐκτίμησις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἡ εἰς αὐτὴν καὶ δι' αὐτῆς ἔτι ἀλληλογραφία, ὡς δύναται τις μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐν τῇ πολυτόμῳ Συλλογῇ τῆς Βιβλ: τοῦ Μονάχου, τῇ **Καμεραριανῇ** (*Collectio Camerariana*)(1) ἵνα παρατηρήσῃ, καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς λατινιστὶ ἐπιστολαῖς ἀναμίξῃ πλείστας ὄσας φράσεις καὶ λέξεις ἑλληνικάς. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπ' αὐτοῦ τοῦ περικλεοῦς Μουσούρου τοῦ Κρητὸς καὶ ἐφεξῆς διαφορότροπος σύστασις τοῖς ἐν τῇ Δύσει μικροῖς τε καὶ μεγάλοις πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς **φίλης πατρίδος** αἴης: ἐντεῦθεν τὰ γράμματα τοῦ σοφοῦ Κερκυραίου **Ἀντωνίου Ἐπάρχου** πρὸς τὸν Γερμανὸν Φ. τὸν Μελάγγθονα καὶ ὁ **Θρηῖνος εἰς τὴν Ἑλλάδος καταστροφὴν**, ἐν ᾧ περιπαθῶς ἐπὶ τῇ δουλείᾳ τῆς πατρίδος ἐξυρκίζει τοὺς χριστιανοὺς ἡγεμόνας πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς(2).

Οἱ ἡγεμόνες ἔβυσαν τὰ ὄτα.

(1) *Catalogus cod: latinorum Bibl: Reg: Monacensis tom. II Pars I codices num: 8101-10930 complectens Monachii 1874*, 8. Ἡ *Collectio Camerariana*—cod: lat: 10351-10428 Pal. 351-428 ἐν tom. 78. Ὁ Halm ἔγραψεν ἐν *Sitzungsb. d. phil-hist: kl: d. Muenchener Academie 1873 ueber die hands: Sammlung. d. Camerarii u ihre Schicksale* διατριβὴν, ἣν δυστυχῶς μόνον εἶδον.

(2) Ὁλόκληρος ὁ Θρηῖνος ἐν ἠρωελεγειοῖς πρόχειρος ἐν τῇ **Νεο-ελληνικῇ Φιλολογίᾳ** τοῦ **Σάθου**. Ἐλπίδες κεναί. Ὅρα ὅσα ἐπὶ τῷ θέματι τούτῳ ἔγραψα ἐν τῇ ἐργασίᾳ μου «Ἐπὶ τῇ Ἀλώσει μετὰ τὴν Ἀλωσιν, 1921»

Δ'.

§ 10. Δὲν ὑπόκειται μοι ἐν τῷ μέρει τούτῳ ὁ λόγος περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς ἐν Γερμανίᾳ καὶ τῆς προαγωγικῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς ἐπισήμως εἰς τὰς Σχολὰς αὐτῆς μάλιστα κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Μεσαίωνα εἰς τὴν Νεωτέραν τῆς Ἱστορίας περίοδον μετάβασιν, διότι τοῦτο ἐκτὸς τοῦ θέματος καὶ ἐκτὸς τῶν βιβλίων, ἅτινα ὑπὸ τὴν ἐμὴν διάθεσιν ἐνταῦθα ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἔχω. Ὡς εἰκόσ, τὸ ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα, ἡ νέα πνευματικὴ κίνησις, ἡ νεωτερίσασα νοολογία ἢ νοοτροπία ἢ βάσιν τὴν ἀρχαίαν, τὴν κλασικὴν μόρφωσιν καὶ σπουδὴν σχολῶσα προῆλθεν ἐκ νότου, ἐξ Ἰταλίας, καὶ δὴ ἐκ τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἤτοι τῆς τῶν ἐκ ΚΠ προσφύγων ἀναστροφῆς καὶ διδασκαλίας. Οἱ Γερμανοὶ οὗτοι ἐκ ζώντων βιβλίων, ἐκ τοῦ στόματος τῶν Ἑλλήνων ἰδίως ὡσὲν τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης τοῦ Δημοσθένους ἤκουσαν καὶ τὴν ὠραιότητα αὐτῆς ἠσθάνθησαν, ταύτην δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρξαντο ἵνα προτιμῶσι καὶ ἐν αὐτῇ γράφωσιν(1), ὃ δὲ περιεργότερον χάριν

(1) Παράδειγμα ἐν πρόχειρον ἔστω μοι. Ἐνοῖξτε τὸν τρίτον τόμον τῶν *Rerum Germanicarum Scriptor: ex Biblioth: Freheri consilarii Palatini olim editus nunc denno. εκδ. τρίτην curante. B. Gotth: Struvio, ἐν Ἀργεντοράτῳ. anno MDCCX. VII, fol. ἐν σ. 459-499 εὐρήσετε Belli Smalcadici [...] Commentarius graeco sermone elegantior scriptus a Cl: V. Joachimo Camerario, cum versione latina...* ἤτοι ὅλην τὴν Ἱστορίαν τοῦ Σμαλκαδικοῦ πολέμου ἑλληνιστὶ καὶ δὲν ἔχετε ἀνάγκην μεταφράσεων καὶ... αὐτόθι δὲ καὶ τοῦ Κρουσίου «Διήγησιν, περὶ ὧν οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατὰ τὸν Σμαλκαδικὸν πόλεμον ἐπειράθησαν, ἀφνα (sic) συγγραφεῖσα» βαίνουσαν εἰς σ. 518.

αὐτῆς ταύτης καὶ περὶ τὴν λατινικὴν τὴν κλασικὴν ἵνα διατρίβωσιν ἠσχολήθησαν, διότι ταύτην μετεχειρίζοντο πρὸς διάδοσιν καὶ μετάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς. Ἐντεῦθεν ἡ ἀμέσως ἀπὸ τοῦ 1456-1506 νέα περίοδος συστάσεως νέων πανεπιστημίων ἐν τῇ Ν. καὶ τῇ ΝΔ. Γερμανίᾳ, ὅτε καὶ τὸ τῆς Τυβίγγης Πανεπιστήμιον ἰδρύθη, ἡ ἐμὴ ὑπάτι πνευματικὴ τροφός. Πρὸς τιμὴν μάλιστα καὶ ἔξαρσιν τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος νομίζω ὅτι δύναμαι ἐν τινι μέτρῳ ἵν' ἀποφῆνωμαι γνώμην τινὰ ἐξ ὧσων ἐπιτρέπεται μοι μελετῶν ὅτι τὴν ἀνθρωπιστικὴν δύναμιν ἐν Γερμανίᾳ διακρίνει ἀπ' ἀρχῆς ὥθησις μᾶλλον παιδευτική, μᾶλλον σκόπιμος, πεπαιδευμένη καὶ συγκεκροτημένη ἢ ἐν Ἰταλίᾳ· ἡ πνευματικὴ κίνησις δὲν εὐρίσκεται ἐν τοῖς μεγάλοις ἢ τοῖς παλατίοις μεγιστάνων ἢ ἡγεμόνων, ἀλλ' ἐν σχολαῖς τακτικαῖς, ἐν πανεπιστημίοις, ἐν προγράμμασιν, ἐν οἷς καὶ ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεγράφετο, ἣτις ἐν τῇ Ἀναγεννήσει, τῇ θρησκευτικῇ Μεταρρυθμίσει ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν κατανόησιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ὁ Κρούσιος λέγει πού ὅτι κατὰ τὴν Γερμανίαν πάμπολλαι εἰσὶ σχολαὶ εὐ κτισθεῖσαι καὶ διοικούμεναι, ὡς λεχθήσεται κατωτέρω ἐν οἰκείῳ μέρει. (§ 19)

§ 11. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ—θρησκευτικὴ—φιλοσοφικὴ κίνησις, εἰς ἣν τὰ μέγιστα συνεβάλοντο αἱ κατὰ σειρὰν συνελθοῦσαι Σύνοδοι (Κωνσταντίας, Βασιλείας—Φλωρεντίας) ἤγαγεν εἰς μέσον νέον κόσμον ἰδεῶν καὶ κατέληξεν εἰς ἀνάλογον πνευματικὴν κατάστασιν καὶ διδασκαλίαν διὰ τῆς συστάσεως σχολῶν, ἐν αἷς πρὸς τῇ μητρικῇ καὶ ἡ λατινικὴ κυρίως ἐδιδάσκετο. Αὕτη κάλλιον ἐκαλλιεργήθη καὶ πρόοδον ἐποιήσατο, ὅτε δι' αὐτῆς μετηγγίζοντο εἰς τοὺς ἐπιεμένους αἱ ἀνθρωπιστικαὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας ἰδέαι, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

οὐ **Ροδόλφος ὁ Ἀγρικόλας**, διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς τελευταῖον ζῶν ἐν Χαϊδελβέργῃ εἶναι ὁ πρῶτος ἀληθῆς ἑλληνιστῆς καὶ ἀνθρωπιστῆς, ὁ ἐκ Φερράρας τὰς ἰδέας τῆς Ἀναγεννήσεως ἀνὰ τὰ γερμανικὰ χῶματα μεταδοὺς, γνώστης ἔτι τῆς γαλλικῆς τῆς ἰταλικῆς καὶ τῆς ἑβραϊκῆς βαθῦς (+1485). Ἡ ἑλληνικὴ δι' αὐτὸν ἦτο *lebende Sprache*, ζῶσα γλῶσσα, ἦν παρὰ τῶν συνομιλησάντων αὐτῷ Ἑλλήνων ἠκούσε καὶ ἐξέμαθε καὶ ἐξ ἧς μετέφρασεν ἐλευθέρως μὲν ἀλλὰ μετ' αἰσθηματικῆς λεπτότητος, πλατωνικοὺς διαλόγους, τὸν πρὸς Δημόνικον, λόγους Δημοσθένους καὶ Αἰσχίνου καὶ τὸν Ἀφθόνιον, ὡς ἔπρατεν μεθύστερον καὶ ὁ Κρούσιος διὰ τοὺς συγγραφεῖς καὶ τὰς ἑλληνιστὶ ἐκ ΚΠ ἀποστελλομένας αὐτῷ ἐργασίας ἢ ἐπιστολάς. Τὸ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν βαθὺ τοῦ Ἀγρικόλα αἰσθημα μὴνύει κατ' ἐμὲ καὶ αὐτὴ ἢ τὸ πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ, ὡς φρονῶ, χρῆσις τῆς λέξεως **φροντιστήριον** διὰ τὰς Σχολὰς(1) καὶ αἱ συμβουλαὶ αὐτοῦ διὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου, τὴν οἰκονομίαν τῶν σπουδῶν, περὶ ὧν οὐ τοῦ παρόντος. Παραλλήλως δέον ἐνταῦθα ἵνα προσθέσω ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες ἐν Ἰταλίᾳ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς λατινικῆς, ἵνα χρησιμοποιῶσιν αὐτὴν κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς τε τὴν διδασκαλίαν καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν ἑλληνικῶν ἐκδόσεων καὶ θρησκευτικῶν ἔτι βιβλίων, ὡς δύναται ὁ βουλούμενος ἵνα παρατηρήσῃ πρόχειρα παραδείγματα ἐν τῇ τοῦ πολυῖστορος **Σάθα** «Νεοελληνικῆ Φιλολογία»

(1) Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ **Βαρθολομαῖον** τοῦ 1482 «... Graeci enim Scholam id est ocium dicunt, Latini ludum literarium vocant eam..... Rectius sane graecus comicus Aristophanes qui **φροντιστήριον**, id est curarum locum appellat».

(Ἀθήναις, 1868)(1) Ὁ υἱὸς Ζυγομαλᾶ, ὁ Θεοδόσιος δηλονοῦν, παράπονον ἐκφράζει τῷ Κρούσιῳ ὅτι δὲν γνωρίζει τὴν λατινικὴν [καὶ ἰταλικὴν] ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ(2) τριακοντούτης δὲ ὦν ἐπεθύμει ἵνα ἐπιδιοθῇ εἰς τὴν ἐκμάθησιν αὐτῆς. Οἱ Ἕλληνες ἄλλως, οὐ λησιμονητέον καὶ τοῦτο, ἔζων ἐν μέσῳ Λατίνων, ἢ δὲ λατινικὴ ἦτο οὐ μόνον γλῶσσα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀλληλογραφίας ἀλλὰ καὶ τῆς διπλωματίας αὐτῆς, ὁ δὲ πατὴρ Ζυγομαλᾶς δὲν ἦτο κοινός τις ἀνὴρ ἀλλὰ πεπαιδευμένος καὶ γλωσσομαθῆς, μέγας ρήτωρ, λεπτὸς τοὺς τρόπους ἰταλικῷ πνεύματι ἀνεπτυγμένος, στολισμὸς τοῦ πατριάρχου (*patriarchatui ornamentum*) ὁμοιάζων κατὰ πολὺ κατὰ πρόσωπον τῷ Μελάγχθονι ὡς ἐξ ἀνακοινώσεως φιλικῆς ἐκ ΚΠόλεως ἑβραιοῦτο(3) φορῶν τὸν μακρὸν μέχρι ἀστραγάλων ἐπενδύτην, τὸν μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκάδων ἐτῶν γνωστὸν παρ' ἡμῖν **τζουμπέ**, ὃν ἔφερον οἱ μακαρίζται ἐκεῖνοι καὶ μακάριοι τοῦ ἔθνους ἡμῶν διδάσκαλοι καὶ εὐεργεταί.

(1) Πρβλ. τὰς Ἀλδείους ἐκδόσεις, τοὺς προλόγους καὶ τὰς ἐν αὐταῖς ἀφιερώσεις.

(2) Turcogr: σ. 431. «ἦν πενία διεκώλυσε σπουδάσαι»...

(3) Ὁ παρατηρητικὸς Κρούσιος ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ Γερλαχίου ὡς διὰ τὸν Ἰερεμίαν, σημειοῦται διὰ τὸν Ἰ. Ζυγομαλᾶν καὶ τότε τὸ σημεῖωμα (Turcogr: 491) ὅτι «si imaginem Ph. Melanchtonis vides, hujus Zygomalae expressum figuram vidisti». Ἐὰν τὴν εἰκόνα τοῦ Μελάγχθονος ἴδῃς, βλέπεις ἐν αὐτῇ αὐτὸν τοῦτον τὸν Ζυγομαλᾶν φορεῖ μακρὸν ἔνδυμα (τὸν **τζουμπέ**).

Ε΄.

§ 12. Ἄλλ' ἄφ' οὐ περὶ ἑλληνομαθείας ἐν τῇ ΝΔ. Γερμανίᾳ ὁ λόγος, ἄξιον ἵνα μνησθῶ τοῦ Ἰωάννου **Καισαρίου** (*Caesarius* + 1551), ὅστις ἐξ Ἰταλίας εἰς Κολωνίαν ἐλθὼν ἀμέσως ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς Γραμματικῆς καὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐπὶ ἰσοκρατικῶν λόγων· μινῆσκομαι δὲ τοῦ ἀνδρὸς τούτου καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι καὶ προσευχᾶς ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐχρησιμοποίει καὶ τὴν **Γραμματικὴν** τοῦ **Χρυσολωρᾶ**(1) ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτοῦ, αὐτοῦ τοῦ **ΚΠολίτου**, ὅστις πρῶτος ἐδίδαξε τὴν καθ' Ἑλληνικὴν παιδείαν τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ, ἐξ ὧν ἢ εἰς τὰς ἄλλας χώρας διάδοσις,(2) καὶ τὴν ἑλληνικὴν Γραμματικὴν εἰς τὸν λατινικόν

(1) Περὶ **Χρυσολωρᾶ Μανουῆλ** τοῦ ΚΠολίτου διδασκάλου ὄρα νῦν *Legrand, B. Hell: 1 τ. I, XIX-XXX*, ἅμα δὲ καὶ *Turcogr: 500*, ἐπίσης καὶ *Annales Suevici σ. 323 anno 1398*. Ἡ **πρώτη** τῆς Γραμματικῆς ἐκδοσις χρονολογεῖται τῷ 1484, ἡ δευτέρα τῷ 1496, ἄλλας ὄρα παρὰ *Legrand, B. Hell: 1 τ. III*.

(2) *Legrand, B. Hell: 1 τ. II, σ. 394* ἐξ ἐπιστολῆς Ἀντωνίου τοῦ Ἐπάρχου. Ὅρα καὶ ἐν σ. 2 τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1512. Ἐν τῷ προλόγῳ φέρεται εὐθύς ἐν ἀρχῇ «*M. Chrysoloras, qui primus Juniorum, reportavit in Italiam litteras graecas easque.....* **Αὐτόθι**, τ. I, σ. 98. Καὶ παρὰ *Voigt, Wiederbelebung d. Klass: alterthums II, 380*. (3 ἐκδ.: 1893). Τ' ἀνωτέρω εἶχον ἐτοῖμα πρὸς τύπωσιν, ὅτε ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐν Λιψία γνωστοῦ βιβλιοπωλείου κ. *Harassovitz* τὰ *Neue Jahrb: f: d. Klass: Alterth.... Padagogik* τῶν δύο τελευταίων ἐτῶν. Ἐν τῷ τεύχει 6]7 τοῦ 1920 εὐχαρίστως εἶδον σύντομον ὥραϊαν πραγματείαν τοῦ κ. *Pendzik* «*Die anfaenge d. griechischen Studien in d. gelehrt: Schulen Westdeutschlands:*

Ἐκ τῆς 1 σημειώσεως τῆς 177 σελίδος πληροφοροῦμαι 1) ὅτι ὑπάρχει ἐκδ. τῆς Γραμματικῆς τοῦ Χρυσολωρᾶ ἐν Παρισίοις τοῦ 1500,

κὸν κόσμον μετέδωκεν, Γραμματικὴν, ἣτις καίτοι ἐπηκολούθησεν αὐτῇ ἐκδοσις τῆς τοῦ **Θεοδώρου Γαζῆ** καὶ τῆς τοῦ **Κωνστ: Λασκάρως** ἔμεινε σὺν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τοῦ **Γκουαρίνου**, *das beliebte Schulbuch*, τὸ προσφιλὲς **σχολικὸν βιβλίον** ἀνά τὴν Γερμανίαν(1).

Ἡ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐπίσημος κατεύθυνσις ὀφείλεται εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀγρικόλα, τὸν Ἀλέξανδρον *Hegius*. Τίνα γνώμην περὶ τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν εἶχεν οὗτος καὶ περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν ἐν τῇ καθόλου παιδεύσει ἐπαρκέστατα δηλοῦσιν ὀκτώκαίδεκα ὁμοιοτέλευτα, ἐξ ὧν μόνον τὰ ἐννέα παρατίθημι ὧδε:

Quisquis Grammaticam vis discere, discito Graece,
 Ut recte scribas non prave, discito Graece.
 Si Graece nescis, corrumpis nomina rerum.
 Si Graece nescis, male scripis nomina rerum.
 Si Graece nescis, male profers nomina rerum.

 Quisquis Rhetoricem vis discere, discito Graece.
 Scire Mathematicam quisquis vis, discito Graece.
 Artibus es medicis qui aptus, discito Graece.
 Morbis nam cunctis sunt indita nomina Graeca.(2)

Graece

ἦτοι:

ἦν οὔτε παρὰ *Poeckel* οὔτε παρὰ τῷ *Legrand* ἀπήνησα(2) ὅτι ὁ **Καισάριος** διὰ τὴν ἐν Μυστέρῳ διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐκ Παρισίων **τριακόσια** ἀντίτυπα τῆς ἐκδόσεως ταύτης παρήγγειλε. Ὁραία σημείωσις.

(1) Πρβλ. *Voigt, Die Wiederbel. d. kl: Alt: II, σ. 381*.

(2) Ὁ Ἐγίος (1433-1498) «*de utilitate linguae graecae, 1501* ἐν *Davendiae*—Διδάσκαλος τοῦ Ἐράσμου. Τοὺς στίχους τούτους παραλαμβάνω ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τοῦ *Poeckel* ἐν λέξει.

Ὅστις θέλεις μαθεῖν γραμματικὴν, μάνθανε τὴν Ἑλληνικὴν.
 Ἴνα ὀρθῶς γράφῃς, οὐχὶ κακῶς, μάνθανε τὴν Ἑλληνικὴν.
 Ἐὰν δὲν γνωρίζῃς τὴν Ἑλληνικὴν, διαφθείρῃς τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων.
 Ἐὰν δὲν γνωρίζῃς τὴν Ἑλληνικὴν, κακῶς γράφῃς τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων.
 Ἐὰν δὲν γνωρίζῃς τὴν Ἑλληνικὴν, κακῶς προφέρῃς τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων.
 Ὅστις θέλεις μαθεῖν Ῥητορικὴν, μάνθανε τὴν Ἑλληνικὴν.
 Γνωρίζῃς τὰ μαθηματικὰ θέλεις, μάνθανε τὴν Ἑλληνικὴν.
 Ταῖς ἰατρικαῖς τέχναις εἰ ἀρμόδιος, μάνθανε τὴν Ἑλληνικὴν.
 Πάσαις γὰρ ταῖς νόσοις ὀνόματά εἰσιν ἑλληνικά.

§ 13. Εἰς τὰ περὶ ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Τυβίγγῃ, ἐν ἣ καὶ θρησκευτικὰ βιβλία ἐξεδόθησαν (π. χ. τῷ 1568 *typis et impensis I. H. Reisi*) Αἱ ΖΗΤΗΣΕΙΣ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως... διὰ **Αὐγουστίνου Πίδακος** (εἶναι ὁ *Brunnius*) *pro Scholis in Ducatu Wyrtembergio*, καὶ τὰ ἐν τῇ ΝΔ. Γερμανίᾳ συντόμως εἰρημένα μοι μετὰ τὰ ἀνωτέρω δὲν δύναμαι ἵνα παραλίπω τοῦλάχιστον τὸ τετράστιχον, ὅπερ εὔρον ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ζητήσεσί μου ἐν τῇ δευτέρᾳ σελ. τοῦ πρώτου φύλλου τοῦ ἐν Βασιλείᾳ *ex officina Ioannis Oporini* κατὰ Σεπτέμβρ. τοῦ 1561 τυπωθέντος εἰς 8ον σχῆμα ἀξιοσπουδάστου βιβλίου, ᾧπερ ἐπιγραφή: *Graecae linguae Erotemata, quae hoc ordine explicata complectuntur, Michaele Neandro Soraviensi autore*, μετὰ προλόγου τοῦ **Μελάγχθονος** ἐκ σελ. 460.

Πρὸς τοὺς φιλομούσους παῖδας τετράστιχον.

Ὅς μὴ ρωμαϊκοῖς ἑλληνικὰ γράμματα ζεῦξε,
 οὐ δύναται συνετοῦ τούνομα ἀνδρὸς ἔχειν.
 Νῦν οὖν, ὦ παῖδες, ζητήματα ταῦτα μαθόντιες
 ὀρθὴν καὶ τελεᾶν κτᾶσθε διδασκαλίαν.

Ἐπὶ τούτοις ἐξαιτοῦμαι τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀναγνώστου τῶν γραμμῶν τούτων διότι προστίθημι⁽¹⁾ καὶ δίστιχον αὐτοσήμαντον ἀγνώστου χειρὸς, ἣτις ἔγραψεν αὐτὸ ἐν τῷ ἔσω τοῦ περιβλήματος βιβλίου, ὅπερ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Αὐγούστης ἀπήντησα κατὰ τὰς αὐτόθι ζητήσεις μου Ἰουνίῳ τοῦ 1913. Τὸ βιβλίον εἶναι **Γραμματικὴ** τοῦ Κρουσίου *cum Latina congruentis [Etymologia] in usum Cholae Gorlicensis seorsim inedita cum oratione de Graecae linguae utilitate... mense Martio anno MDLXXVII, Gorlicii* εἰς 8ον, Ἐν τῇ ἔσω λοιπὸν σελίδι τοῦ σταχώματος (1579) φέρεται ὑπὸ συγχρόνου χειρὸς τόδε τὸ δίστιχον:

Qui non graeca simul jungit documenta latinis
 Is vere docti nomen habere nequit (2).

ὅπερ παραβληθῆτω πρὸς τοὺς πρώτους δύο στίχους τοῦ ἄνωθι τετραστίχου.

§ 14. Ἀπαρατήρητον ἔμεινεν οὐ μόνον παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλησι τοῖς παρακολουθήσασιν τὴν Ἄναγέννησιν τῶν Γραμμάτων ἐν τῇ Δύσει ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς φίλοις Γερμα-

(1) Ἄξια ἀναγραφῆς εἶναι ἡ ἀπὸ σ. 5 τῆς Γραμματικῆς ταύτης *Responsio ad Quaestiones: quis hodie usus sit studiorum graecae linguae in Germania...* ἣν ὑπογράφει τῷ 1567 Gorlicii ὁ *Laurentius Ludovicus Leobergensis*, συμβάλλουσα εἰς τὰ περὶ στοργῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν εἰρημένα μοι ἐν γένει. Μετὰ τὴν *Responsio* ἔπεται *Oratio continens argumenta praecipua, quibus scholae ad studia graecae linguae invitantur. De studiis linguae graecae, meo* ὃ ἐν φύλλον κατέχει περὶ μεθοδικότητος τῶν τοῦ Κρουσίου Γραμματικῶν καὶ ἡ Γραμματικὴ ἐν 219 ἡριθμημέναις σελίσιν ἔπεται.

(2) Ἄγνοῶ ἐνταῦθα διατρέβων καὶ περὶ ἄλλας ζητήσεις τριβόμενος, ἐάν που εὑρίσκειται τετυπωμένον. Συγγνωστός εἰμι νομίζω—εὔρον ἐγὼ τοῦλάχιστον ἐν χειρογράφῳ.

νοῖς, ὡς νομίζω, τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς τοὺς ἐνδοξοτάτους πρίγκιπας τῆς Βυρτεμβέργης, τὸν τε Ἐβερχάρδον καὶ Λουδοβίκον ἀφιερωτικῆς ἐπιστολῆς, ἣν ὁ Κρούσιος γράφει ἐπὶ τῇ ἀφιέρωσει τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς, τῆς μεγάλης, τῆς προωρισμένης διὰ τὴν διδασκαλίαν ἐν τῷ δουκάτῳ τῆς Βυρτεμβέργης. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν ταῖς μεταγενεστέραις ἐκδόσεσι τῆς πλουσιωτάτης ταύτης εἰς κανόνας καὶ παραδείγματα Γραμματικῆς(1). Μόνον τὰ ἐν ἀρχῇ ὑποβάλλω τῷ εὐμενεῖ ἀλλὰ καὶ περιέργῳ ἀναγνώστῃ λυπούμενος ὅτι δὲν ἐπιτρέπει ὁ προοσιμετρημένος μοι χῶρος ἵνα τὰ κυριώτερα καὶ ιστορικώτερα μέρη αὐτοῖς μεταδώσω, διότι καὶ τὸ βιβλίον σπάνιον, εἰ καὶ ἀριθμῆι ἱκανὰς ἐπαλλήλους ἐκδόσεις(1).

(1) Ἐκδόσεις γινώσκω ἐξ ἰδίας μελέτης ἱκανὰς ἐκ τῶν Βιβλιοθηκῶν **Τυβίγγης, Στουτγάρδης, Αὐγούστης, Μονάχου** καὶ ἐν σημειώμασί μου κατέλεξα, ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν δύναμαι ἵνα προβῶ εἰς ἀριθμῆσιν καὶ ἀναγραφὴν αὐτῶν καὶ παραλληλισμὸν ἄνευ νέας ἀντιβολῆς αὐτῶν τούτων τῶν βιβλίων. Ὑπ' ὅψιν μου ἔχω μόνον τὴν παρ' ἡμοῖ ἐκδοσιν τοῦ 1568.

MARTINI [Crusii] Grammatica Graeca [major] pro [Scholis] Ducatus Wyrtembergici, in formam succinctiorem, cujus rationem. Epistola ad lectorem docebit, REDACTA ἐν Τυβίγγῃ Typis et Impensis Johan-Heinrici Reisi Anno MDCLXVIII, 8ο ἐκ φύλ. 8 καὶ σελ. ἠριθμημένων 332 καὶ ἐνός φύλλου, ἐν ᾧ διὰ τεσσάρων λατινιστῶν σειρῶν αἰτεῖται συγγνώμην διὰ τὰ Errata καὶ ἔπεται τὸ «Θεῶ δόξα, Finis. Ἐν συνεχείᾳ ὅμως ἀλλ' ἄνευ τίτλου καὶ μετ' ἰδίας ἀριθμήσεως 1-363 σελίδων De Syntaxi. Ἡ 364 σελὶς μὴ ἠριθμημένη ἐν τῷ τύπῳ φέρει: Tubingae, κόσμημα καὶ τὸ Typis Johan-Heinrici Reisi, Anno MDCLVIII. 8ο.

(1) Ὅρα τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν. Πρβλε καὶ ἐκδ: τοῦ MDCXXI, Wittembergae, Gramm: Graecae cum Latina congruentis.... nunc

MARTINUS CRUSIUS

S. T. D.

Etiam, puer ita amans Graeciae fui, ut sicut natio illa in Turcicam servitutem redacta est; ita quoque linguae matrem interitum. Qua propter non secus in eam discendam mihi incumbendum putabum, quam si quid aliquando opis ad conservationem ejus a me afferendum esset....

Ἔστι: Παῖς ἔτι ὢν οὕτως ἠγάπων τὴν Ἑλλάδα (ὥστε εὐθὺς ὡς τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δουλείαν ὑπήχθη, οὕτως ἐφοβούμην μὴ καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἀφανισθῆ. Δι' ὃ ἐνόμιζον ὅτι οὐχὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἔπρεπεν ἵνα ἐγκύψω εἰς τὴν ἐκμάθησιν ταύτης, ἢ ἐάν ποτε ἤθελεν ἀνάγκη ἐπιστῆ ἵνα προσφέρω βοήθειαν τινὰ πρὸς διάσωσιν (διατήρησιν) αὐτῆς.» Ἀκροτελεύτιον σημείωμα τῶν ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ περιτῆς ἐν Βυρτεμβέργῃ ἰδίως διαδόσεως τῆς ἑλληνικῆς ἔστο ἐκ τῆς ἐν Βασιλείᾳ παρὰ τῷ I. Ὀπωρινῷ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1563 ἐκδόσεως ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ ἑλληνικοῦ λατινικοῦ (*pars prima, pars altera*) τῆς μεγάλης αὐτοῦ Γραμματικῆς (σ. 1-996) ἀντιγεγραμμένον στιχοῦργημα. Τοῦτο ἐποίησεν ὁ Ἰάκωβος Hertelius «*ad puerum φιλόκαλον*» ἐν εἶδει προσφωνήματος ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς:

«Τὰ πρῶτα πολλῆς ἀξίως
τιμῆς διδάσκει Κρούσιος

correctior et ab infinitis mendis Typographicis vindicata, ἐν Staats bibl: τοῦ Μονάχου = 8 L gr: 68. Ἐπίσης Biblioth: Tybingae Cb πρὸς ἔλεγχον. MDLXXI ἐκδοσιν—τῇ ἐν Μονάχῳ L gr: 66 β.

ἑλληνικῆς ζητήματα
 γλώττης σαφῶς καὶ χρησίμως,
 ὅστις μὲν οὖν ἔχεις μέγαν
 πόθον νοεῖν τὰ μείζονα
 τεχνῶν καλῶν πονήματα,
 τὰ πρῶτα ταῦτα μάνθανε
 τυτθοῖσι καλὰ παιδίοις
 ἔξεσται (sic) αἰεὶ μανθάνειν,
 τυτθὸν ὀπάξει πολλάκις
 σπουδῇ χάριν πολλὴν Θεός·
 τοιαῦτα πιστῶς Κρουσίω
 νῦν συγγράφοντι εὖχεο
 τ' ἄριστα, εἰπὼν· φίλτατε
 Μαρτῖνε χαῖρ' εὐδαιμόνως».

Διὰ τοῦτο εὐχαριστεῖ καὶ τοὺς ἐκδότας καὶ τοὺς τυπογράφους ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῆς Γραμματικῆς ἢ μᾶλλον τῶν Γραμματικῶν, ὡς ἐκ τῶν **Σουηδικῶν Χρονικῶν** τοῦτο βλέπω. Ἐν τούτοις τοῖς Χρονικοῖς περὶ τοῦ ἐν Βασιλείᾳ γνωστοτάτου ἐκδοτικοῦ οἴκου **Ἰωάννου τοῦ Ὀπωρινοῦ** φέρεται «*quem honoris causâ nomino virum optime de re literaria et meis Grammaticas utriusque linguae Graecae et Latinae, libellis, meritum*»(1) ἐν ᾧ ἄλλοτε ἀλλαγῶ διὰ τοὺς τυπογράφους οὐχὶ τόσον εὐμενῶς ἐκφράζεται καὶ δυσφορεῖ «*multa scripta, Graece et Latine composui: sed non habeo Typographos. Ipsi sunt certe αὐτοκράτορες...*» (Ἐξ ἐπιστολῆς πρὸς Δαβίδ τὸν **Ἐσχέλιον** τῆς 20 Μαρτίου 1594 ἐν *Diarium V.*)

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα τὰ παράπονα ὁ Κρουσίος μόνον

(1) Ann. Suevici, II, 241.

κατὰ τὰ 1584-85 τύποις ἐξέδωκε βιβλία πολυσέλιδα, τὰ *Acta et Scripta Theologorum W*, τὴν *Turcograecia*, τὴν *Germanograecia*, καὶ τὰ **Λιθιοπικὰ** τοῦ Ἡλιοδώρου, πάντα ἀπὸ τοῦ προπάρελθόντος αἰῶνος δυσεύρετα καὶ περισπούδαστα(1)

Acta

§ 15. Οὐ λησμονητέον δὲ λόγου γενομένου ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ περὶ Ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἰδρύσεως τυπογραφείων. Πρὸ τοῦ εἶε ἐγκαταστή ἐν ΚΠόλει ἢ ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἑλληνικὴ τυπογραφία Νικοδήμου τοῦ Μεταξᾶ, ἢ ἐφήμερος, ἢ ταχύτατα ἕνεκα τῶν ξένων ραδιοργιῶν διαλυθεῖσα (1627), ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β' πρὸς τῇ ὑποστηρίξει τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ περὶ συστάσεως σχολείων καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ἐφρόντισε **καὶ οὖν καὶ τυπογραφείου**, ὡς τοῦτο μανθάνομεν ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ ἱερομονάχου **Λεοντίου τοῦ Κυρίου τοῦ Φιλοπόλου**. Οὗτος κατελθὼν εἰς Τυβίγγην μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰεζεκιήλ Ευρίχη κατὰ τὴν 17 Μαρτίου τοῦ 1590, μεταξὺ ἄλλων οὐκ ὀλίγων καὶ περὶ τῆς τοιαύτης προθέσεως τοῦ Ἱερεμίου λόγον τῷ Κρουσίῳ ἐποίησατο. Ὁ Ἱερεμίας ἐπεχείρησε τῷ θεαρέστῳ ἔργῳ διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν κληρικῶν (*episcopos et clerum graecorum indoctos plerosque esse et aduersatos* τῷ πατριάρχῃ) ἀλλ' εὗρεν ἀντίδρασιν. Ὁ Κρουσίος, ὅστις ἀναφέρει τὸ πρᾶγμα καὶ ἐν τοῖς **Σουηδικοῖς Χρονικοῖς**(2)

2
2
2
2
2

(1) Τοῦ τελευταίου τούτου συγγράμματος ἐν Γερμανίᾳ εἶε διατρίβων δὲν ἠδυνήθη ἵνα εὗρω ἀντίτυπον πρὸς ἀγορὰν καὶ ἠναγκάσθη πολλά ἐξ αὐτοῦ ἵν' ἀντιγράψω. Εἰς 4ον, 388 σελίδων (κυρίως 386). ἔχει τοῦτο ἡ Βιβλ. τῆς Στουτγάρδης, τῆς Τυβίγγης καὶ τοῦ Μονάχου.

(2) Annal: Suevici σ. 830-31. — **Μυστικέδου**, Μάξιμος Μαργούνιος σ. 7 καὶ ἐν σ. 21-22, ἐν αἷς καὶ ἀνακοινώσεις ἄλλαι τοῦ Λεοντίου τῷ φιλαναγνώστῃ προσφέρονται.

πρόσιτῶν, ἐν ἀνεκδότῳ μέρει, «*Ego dixi: licet ne talia
introducere per Turcas? Oio, inquit*(1).

(2) Ἐν ΚΠόλει ὑφίστατο τυπογραφεῖον ἑβραϊκόν. Κατὰ τὰ τέλη
τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν ΙΣ' αἰῶνα ἱκανὰ βιβλία ἑ-
βραϊκὰ ἐδημοσιεύθησαν ἐνταῦθα. Ὅρα de Rossi, Annales hebraeo-
typographici, ἐν Πάρμα (1795-1799) ἐν 2 τόμοις εἰς 4ον καὶ τοῦ
Schwab «les incunables orientaux, ἐν Παρισίοις 1883, εἰς 8ον.
Ἐν ταῖς ἐκδόσεσι ταύταις διακρίνεται ἡ τῷ 1547 (11 Ἰουνίου) ἐκδο-
θεῖσα πολύγλωττος **Πεντάτευχος**, ἧς τὴν ὑπαρξιν ἐγνωρίζον μὲν
ἀλλὰ κοινὴν κατέστησεν ἡ περιγραφή τοῦ μακαρίτου Legrand ἐν τῇ
Bibl: Héllénique 1885 τ. Β' σ. 159. καὶ τελευταῖον ἡ τοῦ Ὁλλανδοῦ
Hesseling ἐν Λεῦδῃ 1897 καθ' ὀλοκληρίαν. Εἶναι ἡ **Πεντάτευχος**
εἰς ἀπλὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῶν χρόνων ἐκείνων δι' ἑβραϊκῶν χα-
ρακτήρων πρὸς χρῆσιν τῶν Καραϊτῶν Ἰσραηλιτῶν τῶν ἐν Χάσκιοι,
οἵτινες ἦσαν ἐξηλληνισμένοι κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἐχρῶντο τῇ ἑλληνικῇ,
ὡς οἱ καθολικοὶ τῆς Χίου, τῆς Σμύρνης, χρῶνται ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ
τῇ ἑλληνικῇ διὰ λατινικῶν χαρακτήρων. Εἶναι μέγα εὐτύχημα, ὅτι διὰ
τῆς δημοσιεύσεως ταύτης λαμβάνομεν γνῶσιν σαφῆ τῆς κοινῆς τότε ὀμιλου-
μένης ἑλληνικῆς ἐν ΚΠ, διότι αἱ λέξεις μεταγράφονται ὡς ἐλαοῦντο
καὶ προεφέροντο. Οὕτως ἔχομεν τὰ: **ὁ γέρος, τοῦ ἐνοῦ, ἡ γῆς,
μερτικὸ, ξίγχι, βράδν, πουρνό, μάλαμα** κλ. μεταξὺ ἀρχαί-
σμων πλείστων. Ἀντίτυπον ἑλλιπὲς μόνον κατὰ δύο φύλλα τῆς μοναδι-
κῆς ταύτης βίβλου, ἧτις ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Βε-
ρολίνου κατὰ τὰς ἐμὰς πληροφορίες πλήρης καὶ ἀκεραία εὐρίσκεται
ἔχει ὁ ἐμὸς πολυφίλιτος καὶ πατρῶζων Στέφανος Α. Καραθεωδωρῆ.

Ἐβραϊκὰ βιβλία ἐτυπώθησαν ἐν ΚΠόλει, καὶ πρότερον τῷ 1505
καθ' ἃ ἐσημείωσα ἐκ τῆς σπανίας βίβλου τοῦ αὐτοῦ de Rossi «*De
ignotis nonnullis antiquissimis Hebr: text. editionibus* (Erlangae
1782, VIII+72, 4ον) ἐν Μονάχῳ.

Καὶ ὁ Κύπριος Σταμάτιος Δονᾶτος εἶπε τῷ Κρουσίῳ ὅτι ἐν Θεο-
σαλονίκη tyrographiam esse in Macedonia... περὶ ὧν ἴσως ἄλλοτε...
ἀλλὰ τότε;

§ 16. Οὕτω καὶ ὀλίγον ἢ Σχολὴ τῆς Τυβίγγης ἐξέχου-
σαν κατέλαβε θέσιν ἐν τε τῇ τῶν Διαμαρτυρομένων νεοτεύ-
κτῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ Διδασκαλίᾳ τῶν ἑλληνικῶν, τὸ μὲν
διὰ τὴν περὶ ἐνώσεως ἀλληλογραφίαν πρὸς τοὺς ἐν ΚΠό-
λει(1), τὸ δὲ διὰ τὴν τῶν ἐλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων
διδασκαλίαν καὶ ἐρμηνείαν, καὶ τὴν ἑλληνιστὶ **ὀμιλητικὴν**.
Μάξιμος ὁ Μαργούνιος, ὁ Κυθήρων ἐπίσκοπος, γράφων
Ἐνετίθην πρὸς τὸν Κρούσιον κατὰ τὸ 1587, ἄκρος καὶ αὐ-
τὸς ἑλληνιστῆς καὶ λατινιστῆς, θαυμάζει τὴν ἑλληνομάθειαν
τοῦ τῆς Τυβίγγης διδασκάλου, καὶ οὕτω «ἐκάτεραν τὴν γλῶσσαν
ἐξησκῆσθαι σε ἔγγων, γράφει, «ὥστε... ἀμφιβάλλειν, πότερον,
Ἐλληνα σέ τις εἶποι πεφυκέναι ἢ Ἰταλὸν ἢ καὶ ἄκρος ἐκάτερον
Τοῦτο δὴ μου τῶν πρὸς σε γραμμάτων τὸ γε νῦν ἔχον, ἢ ἀ-
φορμὴ... (2). Ἡ περὶ τὴν ἑλληνικὴν εὐχέρεια τοῦ Κρουσίου
κατέστη παροιμιώδης, διότι ἦτο ἱκανὸς τοῦ ἱεροκέρυκος
ἐπ' ἐκκλησίας κηρύττοντος αὐτὸς ἵνα μεταφράξῃ ἀμέσως τὰ
λεγόμενα. Εἰς χιλιάδας ἀνέρχονται αἱ ὀμιλίαι αὗται (In
Ecclesia Conciones). Πρὸς αὐτοῦ: **Στέφανος τοῦ Ἐνιαυτοῦ**,
τουτέστιν Ἐξήγησις Εὐαγγελίων καὶ Ἐπιστολῶν τῶν δι' ὅλου
τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐν ταῖς κυριακαῖς ἡμέραις καὶ ἑορταῖς ἐν.....
Witebergae, 1602-3 τομ. 4 εἰς μέγα σχῆμα).

(1) Ὅρα τὰ Acta et Scripta, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐν σ. 1 τῆς σελ.
15 καὶ σ. 35.

(2) Ἐκ χειρογρ. κώδ. 463 τοῦ ἐνταῦθα Μετοχίου τοῦ Π. Τάφου
ἐπιστολὴν, ἣν ἐδημοσίευσεν πρὸ τριακονταετίας ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τοῦ
Κόντου, σ. 159, «Ἱερὸς Κληρὸς, ἢ Μάξιμος ὁ Μαργούνιος, σ. 46 (1892).

ΣΤ'.

§ 17. Ὁ Κρούσιος, ὁ τόσον περιεργός καὶ μέχρι λεπτολογίας ζητητικὸς, ἐν τῷ μεταξύ ἠσκειτο καὶ περὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν τὴν ἐκβαρβαρωθεῖσαν, καὶ περὶ τὰς διαλέκτους(1), ὧν ὁ ἀριθμὸς εἰς ἑβδομήκοντα καὶ πλέον(!) ἀναβιβάζεται, ὑπὸ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἐπισιέλλοντος κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1578 ἐκ τῶν πατριαρχείων Συμεῶν τοῦ Καβάσιλα. Ὁ τῷ Κρουσίῳ ἀποκρινόμενος Συμεὼν, γράφων περὶ τῶν διαλέκτων καὶ τὰ περὶ αὐτῶν ἐξηγούμενος, συνίστησιν αὐτῷ καὶ ἐπιδοκιμάζει, αὐτὸς δὲ μίαν καὶ μόνην μαθῶν, ἣν καὶ ἡμεῖς, ἀπάσας καλῶς εἶδη». Ὁ Κρούσιος ὁμολογεῖ μόνος ὅτι πρὸς τὴν νέαν ἑλληνικὴν ἠσθάνθη τὴν πρώτην ὁρμὴν ἐκ τῆς συναναστροφῆς Νικολάου τοῦ Καλοῦ, ὅστις ἐκ Κορώνης τῆς Πελοποννήσου ὁρμώμενος, ἐπεσκέψατο αὐτὸν ἐν Μεμνίγγῃ, τῇ 27 Μαρτίου τοῦ 1557. «Λύτρον *quaerens primus mihi occasio* τῆς κοινῆς τῶν γραικῶν γλώσσης *conligit*, γράφει ὁ Κρούσιος ἐν τῇ *Turcogr.* 323, σημειοῦται δὲ σχετικὰ περὶ τούτου καὶ ἐν τοῖς *Σουηβικοῖς Χρονικοῖς* (σελ. 699), ὅτι ὠμίλει ἰταλιστὶ, *quaedam Latiné*, καὶ *vulgariter Graece*.

Ἄλλὰ ἡ περιεργία ἐξηκολούθησεν αὐξάνουσα. Ἐν τῷ κώδικι ὑπ' ἀρ. καὶ γράμμ. Μβ 37, ὃν ἄλλοτε ὠνόμασα **Φύδον μίγδον** ἀναγινώσκειται σελ. 83-84 *Graeci homines, qui*

(1) *Turcogr.* 461 «τί δ' ἂν εἶποιμι; πολλῶν οὐσῶν καὶ διαφόρων, ὑπὲρ τῶν ἑβδομήκοντα; (!) Ἄλλ' ἐν οἷς τόποις ὑπῆρχον τὰ καλλίτερα ἰδιώματα, ἢ δημῶδης γλώσσα προσήγγιζε τῇ ἀρχαίᾳ, ὡς ἐν Πελοποννήσῳ, λέγει ὁ Καβάσιλας. *Αὐτόθι* σ. 462. Ὅρα κατωτέρω σημ. 4 τῆς σελ. 41.

*meum (in Germania) fuerunt diversis temporibus: ex quorum ore ea, quae ad hodiernam corruptam Graecam linguam pertinent, annotavi M. M. 1559, 1579, 1581... ἔπεται δὲ κατάλογος ἀλφαβητικὸς τῶν συντυχόντων αὐτῷ Ἑλλήνων/καὶ ἐν ἄλλῃ σελίδι τῶν μέχρι τοῦ 1606. (Πρὸβλε τὰ ἐμὰ ἐν *R. E. Graecques* 1898 σ. 287).*

Ὁ Κρούσιος λοιπὸν συνέλεγεν ὕλην πρὸς ἐξέτασιν ταύτης, καὶ κατανόησιν καὶ παρ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων προσφύγων τῶν λύτρα ζητούντων πρὸς λύτρωσιν τῶν ὑπὸ πειρατῶν συλληφθέντων οἰκείων ἢ συγγενῶν αὐτῶν. «Βουλοίμην ἂν καὶ τῆς καινουργηθείσης ταύτης, (ἧς ἤδη μικρὰν τινα γεῦσιν ἔχω) μέχρι τοῦ γυνῶσιν (μόνον τοῦ συνιέναι τὰ ἐν αὐτῇ ἐκδοθέντα) τῇ παλαιᾷ καὶ γνησίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ συνάπτειν ὡς οὐ καλόν, ἔμοιγε δοκεῖν τὰρχαῖα εἰδότα πη τῶν παρὰ πόδας πάντῃ σχεδὸν ἀσυνείδητος ἔχειν». Λαμπρὰ γνώμη, ἣν καὶ ἡμεῖς πρέπει ἵνα ἐφαρμόζωμεν. Τοῦτο ἐφήρμοσε καὶ διὰ τὴν λατινικὴν/πρὸς πλειόνων ἐτῶν μελετήσας τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν κελτικὴν, ἐκείνης ἀπορροῶγας οὔσας(1) Καθὼς δὲ πρὸ ἐτῶν, (§ 5) ὠμίλησεν ἑλληνιστῶν, οὕτω νῦν κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ κοσμητείαν (δεκανεῖαν) τῷ 1570 (2) *in Aula nova pln-*

(1) *Turcogr.* 426.

(2) Ἐν *Festschrift f. Schaefer* σ. 504 σημ. 1 (=6η σελίδι) εἶχον ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 300 χαρτίου ἰδιογράφου κώδικος ἀκριβῶσαι ὅτι ἐπτάκις ἐκόσμησε τὴν κοσμητείαν τῆς Φ. Σχολῆς ὁ Κρούσιος, ὑπεσημείωσα δὲ καὶ τὰ ἔτη καθ' ἃ ἐξελέγη ἐν τῇ κοσμητείᾳ. Νῦν παρετήρησα ὅτι ἐν τῷ ἐπικηδεῖῳ λόγῳ, ὃν ἐξεφώνησεν ὁ Ἄνδρ. Ὁσίανδρος τῇ 27 Φεβρ. 1607 (*Leichpredigt bei d. Begr: d. Crusius* 13-18.) ἀναφέρεται μὲν *das Decanat bey seiner Facultet zum achten Mahl getragen*. Ἄρα τὸ ἐπτάκις εἰς ὀκτάκις μεταβλητέον, διότι τὴν ὀγδόην δεκανεῖαν δὲν προσέλαβεν ὁ ἴδιος Κρούσιος, ἵνα σημειώσῃ.

διέλαβον ἐν τῇ *R. des E. G.* (1898, 286-87) ἀλλὰ καὶ πρότερον ἐν τῇ «**Εκκλ. Ἀλφθ.**» τοῦ 1894, βεβαίως δὲ δὲν θὰ ἐπανέλθω πλέον... διότι καὶ ἡ ἡλικία προυχώρησε καὶ ἐκ τῶν ἐπιτηδείων πρὸς εὐρεσιν συνδρομῶν οὐκ εἰμί. Ἐγράφετο μάλιστα τῷ Κρούσιῳ ἐκ ΚΠόλεως καὶ τότε: «μὴ ἔσο πολλῶν γλωσσῶν συζητητῆς ἵνα μὴ βαρβαρίσης, σοφώτατε κύριε Κρούσιε» (*Turcogr.* 99). Ὁ Κρούσιος ὁμῶς, **ἐβασανίζετο** (*sic*) μὴ δυνάμενος ἵνα ἐρμηνεύῃ λέξεις τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς, παρεκάλει δὲ τοὺς φίλους ἵνα πέμψωσιν αὐτῷ τὰς ἐρμηνείας ἢ ἐλληνικῶς ἢ ἰταλικῶς ἢ κελτικῶς ἢ ἰσπανικῶς, μάλιστα δὲ ἐλληνικῶς (πρβλ: *Mystakidis* παρὰ *Schaefer* σ. 514 ἢ 16).

§ 18. Οἷαν χαρὰν ἤσθάνθη ὁ Κρούσιος τῇ 18 Ἰανουαρίου τοῦ 1576(1). ἀναγράφεται ἐν τοῖς **Σουηθικοῖς Χρονικοῖς** (II, 757) ὅτε τὴν ἡμέραν ταύτην ἐδέξατο ἐκ ΚΠόλεως *Literas à C]poli accepti*, τὰς ἐξῆς:

1) *M. Steph: Gerlachii Latinas* 2) *Graecas Joannis Zygomalae Rhetoris Patriarchici viri septuagenarii* 3) *Graecas filii ejus, Theodosii protonotarii. Uterque ex Nauplia Peloponnesi oriundus* 4) *Graecas Patriarchae Hieremiae, cancellario nostro [ἐννοεῖ τὸν Ὁσίανδρον] et mihi communes.* 5) *Theodosii ejusdem graecas (eruditae, benevolae, prolixae) ad auditores Graecae L. Tybingensis Academiae:*

ἐν δυοῖ σελ. ἐξήγησις τοῦ **ρνη** ψαλμοῦ: «ὡς ὄλθιος πᾶς ἐστὶ φῶς», ὅπερ ἄνωθι ἐπὶ τοῦ στίχου ἐξηγεῖται διὰ τῶν «**πολλὸ καλότυχος ἕνας ἄνδρας**» (*sic*) καὶ τοῦτο γενέσθω γεύματος δίκην χάριν τῶν πολλῶν γνωστῶν. Ὁ κῶδιξ τελευτᾷ διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καβάσιλα πρὸς τὸν Κρούσιον εὐτυχῶς ἐκδεδομένης ἤδη ἐν σελ. 461-462 τῆς *Turcogr.* ἐν ἣ περι Ἀθηνῶν καὶ περι διαλέκτων τῆς ἐλληνικῆς λόγος.

(1) *Turcogr.* 444. Πρβλ. καὶ τὰ ἐν σελ. 461.

quae editae extant [ἐν Τουρκογορ: ἐξεδόθησαν] Respondimus, ἐπάγεται ὁ Κρούσιος April 16 ad singulas graecorum graece. Annus mundi erat 7085 Indict. 4. Turcis vero a Pseudopropheta Mahomete 983. —(1).»

§ Τὰ ἐν ΚΠόλει καὶ τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ὡς εἶπον, ἐμάνθανεν ὁ Κρούσιος ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ Ζυγομαλᾶ κυρίως καὶ τῶν ἐφημερίων τῆς γερμανικῆς πρεσβείας Γερλαχίου καὶ Σουηκκήρου. Ὁ Κρούσιος ὁμολογεῖ ὅτι «ἄσμενος ἐπέγνωκεν ἅπερ περὶ Ἀθηνῶν οὗτος ἔγραψεν, χαίρει ὅτι αἱ Ἀθηναί, ἡ πόλις, ἐξ ἧς αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι πανταχόσε διεσπάρησαν, ἔτι καὶ νῦν σώζεσθαι(2) ἤρχετο δὲ καὶ ἀπεικόνισμα τῶν Ἀθηνῶν οἰονδήποτε μόνον τῇ χειρὶ τοῦ Ζυγομαλᾶ βλέπειν, Θουκυδίδου ἕνεκα, ὃν τοῖς φοιτηταῖς διεσάφει, κατὰ σύστημα, ὅπερ καὶ σήμερον ἡμεῖς οἱ διδάσκοντες μεταχειρίζομεθα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ προβάλλοντες τοῖς ἀκροαταῖς ἡμῶν εἰκόνας καὶ σχέδια τῶν πάλαι Ἀθηνῶν, τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας Ρώμης, τῆς Πομπηΐας καὶ τῆς Πριήνης αὐτῆς τελευταῖον, τῆς πατρίδος τοῦ Βίαντος κατὰ τὰς εὐτυχεῖς σκαφᾶς καὶ δημοσιεύσεις τοῦ φιλάτου διδάκτορος καὶ ἐκ τῶν Διευθυντῶν τῶν Βερλινίῶν Μουσείων κ. *Th. Wiegand*(3).

(1) Τὸ ἔτος τῆς Ἐγείρας 983 λήγει τῇ 2 Μαρτίου τοῦ 1576, ὅτε συμπίπτει καὶ ἡ **τετάρτη** Ἰνδικτιῶν. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην **ἀνέκδοτον** τέως ἐν τοῖς *Actis* ὅρα ἐν **Ἐπιμέτρῳ** V. Μετέγραψα ταύτην ἐκ τοῦ *Diarium*, I, 265.

(2) *Turcogr.* 446. Εὐξαίμην δ' ἂν καὶ ἀπεικόνισμα τῶν Ἀθηνῶν οἰονδήποτε μόνον τῇ σῆ χειρὶ βλέπειν, Θουκυδίδου ἕνεκα, ὃν τοῖς φοιτηταῖς διασαφῶ. «Πρβλ. καὶ 430 «αἱ γὰρ Ἀθηναί...» καὶ σ. 95.

(3) Πρβλ. Homerssaal ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ «Mense Aprili (1581) **Βατραχομουμαχίαν** homericam vulgaris linguae anditorib: ex-

Οὕτως ἔλαβε καὶ περὶ ΚΠόλεως πολλὰς εἰκόνας, τοῦ παλατίου καὶ τοῦ πατριαρχείου καὶ γράμματα **αὐτόγραφα** καὶ ὑπογραφάς, ὧν δείγματα ἐν τῇ **Τουρκογραφικῇ** βλέπομεν, ἐγνώρισε δὲ καὶ πολλοὺς ἄνδρας ἱερωμένους τε καὶ μὴ, ὧν σήμερον ἐν τῷ προσφωνητικῷ ποιήματι τῷ ἐπὶ τοῖς γάμοις τοῦ εἰς Τυβίγγην ἐπανελθόντος Στ. τοῦ Γερλαχίου, τοῦ καὶ συναδέλφου αὐτοῦ, μικρὸν κατάλογον ἀνευρίσκομεν(1) ἀρχῆς γινομένης ἀπ' αὐτοῦ **τοῦ Βύζης ἱερωτάτου ἀρχιερεῖος**, Κυρίου ἡέ φιλοστόργου πατρὸς Ἱερεμίου κλπ.

Τῇ 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1577 ὁ Γερλάχιος π. χ. αὐτὸς ὁ κομιστῆς τῆς Αὐγουσταίας ὁμολογίας προσελθὼν εἰς τὰ πατριαρχεῖα συνήντησεν ἐν αὐτοῖς τὸν πρωτοψάλτην ὀνόματι **Καρύκην**, τὸν ἐξ Ἀθηνῶν, (τὸν μετὰ ταῦτα πολυθρύλητον πατριάρχην) συνωμίλησε μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν διαφορῶν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τῶν δογματικῶν, περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἐν Χῷ φύσεων, περὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως, περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, περὶ τῶν καλῶν ἔργων, περὶ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἀγίων καὶ περὶ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἀναπαύονται αἱ ψυχαί. μετέσχε δὲ τῆς συζητήσεως ἐπὶ τούτων ὁ μοναχὸς Ἱεροθέος, μαθητῆς τελέσας τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἀρσενίου, ἀλλὰ μετὰ φωνῶν (*mit lautem Geschrey*)...

placuit Κρούσιος; et hujus etiam gustum aliquem perciperent. Ann: Suevici ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 774. Ὅρα ἐν Turcogr: τὴν **Βατραχομομαχίαν** ἐν κοινῇ γλώσσει Lib. VI ἤτοι σ. 371 - 373 κ. ἔ. ἀναδημοσιευομένην καὶ ἐν Langii, Philol: Barbarograecae Altd. 1708, 4o.

(1) Germanogr: 197 στήλη ἑλληνικῇ. Δι' εἰκόνας προσώπων πρβλε καὶ σελ. 232. Ὁ Κρούσιος εὐχαρίστως μετέδιδε καὶ διέδιδε τὰς ἑαυτοῦ εἰκόνας ἐν μικρῇ ἢ μεγάλῃ κλίμακι. Ἀντιήλασεν δὲ καὶ δῶρα, περὶ ὧν οὐδὲν τώρα λέγω,

Ὁ πατριάρχης ἐξῆλθε πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐφ' ἵππου ἐφόρει μέγαν εὐρὺν πῖλον καὶ ἐπ' αὐτοῦ μέγαν ἐπίσης καὶ εὐρὺν σταυρόν· προεπορεύετο γηραιὸς ἀνὴρ, παρ' αὐτῷ δὲ ἔβαινεν ὁ ἰδιαίτερος αὐτοῦ γενίτσαρος, ἅμα δὲ ἀμέσως ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν ἕξ ἢ ὀκτὼ θεράποντες ὀφφικιάλοι (*Bediente, Officiales*). Ἀλλαχοῦ διηγεῖται π. χ. ἐκ στόματός τοῦ γέροντος Ζυγομαλᾶ πῶς ὁ πατριάρχης εἶναι σχεδὸν (*fast*) δοῦλος τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὃν καλεῖ ἄρχοντα, πῶς ὁ πατριάρχης ἀνθίσταται καὶ ἐρίζει πρὸς τὸν Πιαλῆ πασσᾶν, τὸν μετὰ τὸν μ. βεζύρην Μεχμέτ, μέγα δυνάμενον, διὰ τὴν ἐκλογὴν μητροπολιτῶν καὶ τὰ τοιαῦτα(2) περὶ μοναχῶν ἀλλαγῶν καὶ περὶ νηστείας (ἰχθυοφαγίας, **χαβιαρίου**, καταλύσεως οἴνου καὶ ἐλαίου). Ἀλλαχοῦ πάλιν κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν, ἣν ἐποίησατο συνοδευόμενος ὁ Γερλάχιος ὑπὸ τοῦ Σ. Σιωπικοῦ παρὰ τῷ γέροντι Ζυγομαλᾶ, τῇ 3 Μαρτίου (1578) πληροφορεῖται ὅτι ὁ ἄνωθι μνημονευθεὶς πρωτοψάλτης ὁ μοναχὸς Καρύκης ἔλαβε παρὰ τοῦ δεφδερδάρη διὰ τὸν πατριάρχην ἢ τὸν ἐπίτροπον αὐτοῦ Μητροφάνην ἐπιτακτικὴν συστατικὴν, δι' ἧς οὗτοι διετάσσοντο ἵνα αὐτὸν ἐκλέξωσιν μητροπολίτην Ἀθηνῶν ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ αὐτόθι τελοῦντος. Ἀλλαχοῦ πῶς τῇ 14 τοῦ αὐτοῦ Μαρτίου προσεκλήθη αὐτὸς καὶ ὁ Σιωπικὸς ἵνα παρευσθῆ εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἀκαθίστου, ἐπειδὴ δὲ εὐρέθη ἡ πύλη τοῦ Φαναρίου κλειστὴ ἠναγκάσθησαν ἵνα μεταβῶσι παρὰ τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ τῶν Πατριαρχείων, ὅστις ἦτο καὶ ὁ πρωθιερεὺς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου (Τζιβαλίου) τῆς ἐκτὸς τῶν τειχῶν, μέχρις ὅτου ἔλθῃ ἡ ὠρισμένη διὰ τὴν τελετὴν ὥρα. Ἄλλην ἡμέραν τῇ 16 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὅτι παρηκολούθησε διδασκαλίαν

(2) Gerlach: Tagcbuch: σ. 389, 393, 395, 458 κ.

ἑλληνοιστι γενομένην ἐν τῷ ναῶ τῶν Φραγκισκανῶν ἐν Γαλατῇ ὑπὸ Χίου μοναχοῦ (ἐννοεῖ ἑλληνοκατολικοῦ) καὶ ὅτι συνωμίλησεν αὐθημερὸν μετὰ τοῦ κομισαρίου τοῦ πάπα, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἐβδομάδων εἶχεν ἔλθει εἰς ΚΠολιν τυχὼν παρὰ τῶν Περαιωτῶν καλῆς ὑποδοχῆς.

§ 20. Ὁ Κρούσιος «οὐχὶ τοῦ κομπάζειν ἕνεκα» ὡς βεβαιοῖ, λέγει ὅτι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἐν Ἀνατολῇ ὑπάρχουσι «ἐν Γερμανίᾳ σχολαὶ πάμπολλαι εὐ κτισθεῖσαι καὶ διοικούμεναι... ἃς μὲν καθολικὰς, ὑψηλὰς κοινότητας ἄν τις εἴποι. ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν κλεινῶν Ἀθηνῶν προσηγορίαν δανεισάμενοι καὶ Ἀκαδημείας ὀνομάζομεν, ἐν αἷς... πᾶσαι αἱ ἐπιστήμαι διδάσκονται ἢ τε θεολογία καὶ ἡ νομικὴ καὶ ἡ ἰατρικὴ καὶ σὺν τοῖς λογικοῖς ἢ φιλοσοφία τέσσαρες οὗτοι κίονες... τῶν δὲ εὐαγγελικῶν ἢ Λουθηρανῶν, καλουμένων ἀκαδημειῶν, οὐχὶ ὑστάτη νῦν — Θεῷ χάρις — ἡ **Τυβιγγαία ὑπάρχει**: καθοτιοῦν ἄν μέρος ἑαυτῆς θεωρηθῆ, θεολογίας μὲν διδάσκαλοι τέσσαρες: νομικῆς δ' ἐπτά: ἰατρικῆς δὲ τρεῖς: φιλοσοφίας δὲ καὶ τεχνῶν περὶ τοὺς ἰβ, ἐν οἷς καὶ τῆς ἑβραϊδος φωνῆς ἐστὶν εἰσηγητής. Οὓς πάντας ἵνα μετὰ πάσης ἐπιμελείας τὰ δέοντα ποιῶσι καὶ νόμοι καὶ νομοφύλακες ἐποτρύνουσι... Ταῦτα μὲν τὰ ἐν Τυβίγγῃ τό γε νῦν ἔχον (δηλὰ δὴ τῷ 1576) θεῖα δῶρα, ἃ διαφυλάξειεν ἡμῖν ὁ πολυοικτίρμων Θεὸς καὶ πόρρω μὴδὲ διὰ τὴν ἀχαριστίαν καθέλοι». (*Turcogr.* 446-47).

Ἐν τοῖς χειρογράφοις ὁμοῦ τοῦ Κρουσίου ὑπάρχει ἐπεξηγηματικὴ συνέχεια τῶν ἄνωθι περὶ τῆς Τυβιγγαίας Ἀκαδημείας πραγμάτων ὀνομάζονται μάλιστα καὶ οἱ καθηγηταὶ τῶν διαφόρων τῆς Ἀκαδημείας Σχολῶν καὶ συνεχίζεται ἡ ἐπιστολὴ αὕτη μέχρι τῆς παραγράφου, τῆς ἐν σελ. 447 τῆς **Τουρκογραφικίας**, ἀφ' ἧς ὁ λόγος τρέπεται περὶ τὰ ἡμέτερα

ἐνταῦθα σχολεῖα. Ὡς ἄλλοτε(1) καὶ νῦν παρατίθημι ἐκ τοῦ κώδικος τὰ ἐν τῷ ἐντύπῳ παραλειφθέντα ἧτοι μὴ δημοσιευθέντα ἔχοντα ὡς ἐξῆς.

...**Θεωρηθῆ**. Τῆς μὲν καθαρᾶς θεολογίας προΐστανται γενναίως, ἐμπόδισμα τοῖς παπισταῖς ὄντες, οἱ τρεῖς οὗτοι (ἐν τε τῇ ἀκαδημείᾳ καθ' ἡμέραν λατινιστὶ τοὺς νέους διδάσκοντες: καὶ ἐν τῷ ναῶ ἐκάστην ἐβδομάδα γερμανιστὶ, νέοι τινὲς Δημοσθένεις καὶ Κικέρωνες, μᾶλλον δὲ θεοφόροι ἄνδρες, τῷ λαῷ δημηγοροῦντες. **Ἰάκωβος ὁ Ἀνδρέου**, τῆς ἐνταῦθα Ἐκκλησίας πραιπόσιτος (νοηθεῖν ἂν πρόκριτος ἢ προστάτης) καὶ τῆς Ἀκαδημείας καγκελλάριος (ὃ δύναται ἔφορον καὶ νομοφύλακα καὶ ἐργοδιώκτην) εἶτα **Θεοεῶρτος ὁ Σνέφφιους**, (*Snepphius*) τῆς Ἐκκλησίας χρηματίζων πάροχος· ἔπειτα **Ἰάκωβος ὁ Ἐρβρᾶνδος δεκάνο**, εἶτουν δεκαδάρχης (ὀνόματα ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς ταῦτα ἐστίν). Ἔτι δὲ τέταρτος ἐν τῇ σχολῇ μόνον διδάσκων, **Ἰωάννης ὁ Βρέντιος**(2).

Τοὺς δὲ νόμους ἐξηγοῦνται ἐπτά. οὗτοι ὁσημέραι, ἐὰν μὴ τι κωλύσῃ. **Χειλιανὸς Οὐσγλῆρος**, (*Voglerus*) **Ἰάκωβος Καππελβᾶχιος**, (*Cappelbeccus*) **Νικόλαος Οὐαρεβυλῆρος** (*Varebylerus*) **Ἀναστάσιος Δεμλῆρος**, **Ἰωάννης Ὁχμᾶνος** (*Hochmannus*), **Οὐαλεντίνος Οὐόλζιος** (*Volcius*) καὶ **Ἀνδρέας Λωδεμᾶριος** (*Laubmarius*).

Τοῖς δὲ Γαληνοῦ καὶ Ἰπποκράτους σχολιάζουσι τρεῖς **Ἰάκωβος Σχέγκκιος** (*Schegkiius*, ὁ πάνν φιλόσοφος, οὗ οὐδεὶς βέλτιον τὰ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἐπίσταται καὶ ἐξη-

(1) Ὅρα τὰ ὑπ' ἐμοῦ ἐν R. Et: Grecques 1898 σελ. 304 κ. ε.

(2) Τοῖς ἑξονομασθεῖσι κατὰ τὸ 1580 προστίθεται καὶ Στέφανος ὁ Γεργάχιος. Τῶν ὀνομάτων μεταγράφῳ λατινιστὶ μόνον τὰ μὴ εὐκόλως κατανοούμενα ἐν παρενθέσει.

γείται, ὁ ἀγαπητός μου διδάσκαλος καὶ σύντεκνος, ὁ μεθ' ἡδονῆς τὰ ὑφ' ὑμῶν ἐμοὶ γεγραμμένα ἰδὼν, ὁ αἰδέσιμος γέρων) καὶ Ἰωάννης Οὐϊσχυῆρος (*Viscerus*) καὶ Γεώργιος Ἀμβεργυῆρος (*Hambergerus*) (φίλος ἐμοὶ σύγγαμβρος, νυνὶ τῆς Ἀκαδημείας ρέκτωρ, ἤγουν ἔξαρχος καὶ ἡγεμών: οἶος ἀεὶ ἕξ μηνῶν ἐπιστηθῆναι εἴωθεν). Οὗτοι μὲν πάντες δόκτωρες ἤ, ὡς σύ γε γράφεις, ντοτόροι· οἱ δ' ἐπόμενοι μάγιστροι (πλὴν δυοῖν δοκτώρων), οἱ φιλοσοφίας, τεχνῶν καὶ γλωσσῶν, προστάται εἰσίν: ὁ προειρημένος Σχέκκιος, ὄργανον τοῦ ἀριστοτελικοῦ διασαφητής· Ἰωάννης Μενδλῖνος διαλεκτικός, Γεώργιος Λιεβλῆρος, φυσικῶν Ἀριστοτέλους ἐξηγητής. Γεώργιος Ἰζλῆρος, ρήτωρ· Σαμουήλ Ἀϊλάνδος, Ἠθικά τὰ Νικομάχεια διασαφηρίζων (προστάτης πλέον ἢ νέων ὑπὸ τοῦ τοπάρχου ἐπὶ τῷ θεολογεῖν χρησιμοποιμένων) Μαρτῖνος Κρούσιος, Ὁμήρου, Θουκυδίδου, Κικέρωνος τανῦν ἐρμηνευτής (οὗ, ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς, νυνὶ περιπίου ρ ἀκροαταί: πολλάκις δὲ, πρὶν λιμὸν καὶ λοιμὸν ἐπισκῆψαι, πλείους ἦσαν) δόκτωρ Φίλιππος Ἀπιανὸς εὐκλειδιστής καὶ μαθηματικὸς Νικόδημος Φρισχλῖνος (*Frischlinus*) (ὡς καὶ Ἐρᾶρδος Κέλλιος (*Cellius*) ποιητής. Βαρδολομαῖοι δύο, ὅς τε Μαγερλῖνος καὶ ὁ Αἰτλῆρος, (*Haellerus*) γραμματικοί. Ἰωάννης Μπαρτεβᾶκχιος τῆς ἑβραϊδος φωνῆς διδάσκαλος, καὶ τέλος Οὐάλεντῖνος Λαῖβαο (*Laebao*) μουσικός. Ταῦτα μὲν τὰ ἐν τῇ Τυβίγγῃ, τὸ νῦν ἔχον, θεῖα δῶρα, ἃ διαφυλάξειεν ἡμῖν ὁ πολυέλεος δεσπότης καὶ πόρρω: μηδὲ διὰ τὴν πολλῶν, τῶν ἐν τῇ ἡμῶν μερίδι ἀχαριστίαν (οὐ γὰρ μόνον ἔξωθεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ ἐνεδρευόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἔσωθεν) καθέλοι.

(1) «Ὁς τῆς νῦν μου γυναικὸς ἔχει.» Turcogr: 497, ἔνθα καὶ τινὰ τῶν ὀνομάτων παρεντίθενται.

Σύ δὲ, ὦ φίλιτατε... κλπ. ὡς ἐν τῇ Τουροκογραφίᾳ». Μετὰ τὴν οὐχὶ ἄσκοπον αὐτὴν παρέμβασιν, δι' ἧς συμπληροῦται ἡ ἔκδοσις τῆς ἐπιστολῆς ὁ μὲν Κρούσιος ἐπανερχόμενος εἰς τὸ προσφιλὲς αὐτῷ θέμα ἐγκωμιάζει μὲν τὴν τῆς θανούσης γλώσσης ἀρετὴν καὶ ὑπεροχὴν ὁ Ζυγομαλᾶς ὁμοῦς θρηνεῖ τὴν θέσιν, ἐν ἣ τὰ παιδευτικὰ παρ' ἡμῖν εὐρηται, διότι οὔτε Ἀκαδημείας Ἀθηνῶν ἔχομεν οὔτε τόπους καὶ διαιτριβὰς σοφῶν ἀπέστησαν, λέγει, τὰ καλὰ πρὸς τοὺς σοφοὺς Γερμανοὺς ὑμᾶς μετώκησαν· καὶ νῦν οἰκήτορες ὑμεῖς οἱ Γερμανοὶ αὐτῶν, ἐπάγεται ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ (*Turcogr*: 431) πρὸς τὸν Κρούσιον, ὅστις ἐν τῷ περιθωρίῳ τοῦ χειρογράφου (σ. 188) σημειοῦται τὴν ἐντύπωσιν αὐτοῦ διὰ τῶν «μακαρίζομεθα ὑπὸ τῶν ἑλλήνων».

§ 21. Τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ ταύτῃ ὁ Ζυγομαλᾶς παραινῆπτε καὶ τὴν τοῖς τὰ ἑλλήνων μετ' οὐσί καὶ διδασκόμενοις μαθήματα, νέας εὐφύεσι καὶ εὐγενέσιν ἐπιστολὴν εἰς τὴν Τυβιγγαίαν Ἀκαδημείαν(1), τὴν ἐκ τῆς Τουροκογραφίας γνωστήν. Ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ὁ Ζυγομαλᾶς μεμνήσκειται τῶν λόγων τοῦ ΚΠολίτου Ἰωάννου Ἀργυροπούλου, οὗς ἀναφέρει καὶ ὁ Κρούσιος ἐν τῇ ἀφιερωτικῇ ἐπιστολῇ τῆς Γραμματικῆς «*Itaque Graecia verè (ut quondam*

(1) Turcogr: 435-439. «Ἀνθεστηριῶνος εἰς, ἀφοε. Ὁ κῶδιξ Mh 436, I, 194 ἔχει «τοῖς τὰ ἑλληνικὰ μετιοῦσι... ἐν τῇ ἔξωθι ἐπιγραφῇ, ἐν δὲ τῇ ἔσω (interior inscriptio) Θεοδόσιος, τοῖς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων ἐπιεμένοις, νέοις εὐγενέσι καὶ εὐφύεσιν, εὐ πράττειν». Ἄξιον πολλῆς παρατηρήσεως εἶναι ὅτι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ὡς εὖρον ἐν τῷ κώδικι sigillo patris Joannis, etiam haec ep[isto]la fuit absignata», μεθ' ἃ σημειοῦνται τινὰ τῶν ἐν σ. 495 ἐν Annotationes, περὶ ὧν ἐν ἐτέρᾳ ὑποσημειώσει κατωτέρω λόγος πάλιν γίνεται.

Argyropulus dixit) Alpes transvolvanit»(1) ὁμολογεῖ δὲ ὅτι προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τῆς πρὸς τοὺς νέους προτρεπτικῆς ἐπιστολῆς «διὰ τὸ εἰπεῖν σε [τὸν Κρούσιον], δι' οὐδὲν ἄλλο, ὠφέλειας γε μὴν τῶν σπουδαζόντων παρ' αὐτῷ.(2) Ὡς δὲ παίζων ἐπὶ τῆς τόλμης καὶ τοῦ θάρρους, ὑφ' ὧν κινούμενος ἔγραψε τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἅτε Κρούσιος αὐτὸς κρούσας ἀνέφξε πύλας πατριαρχείων καὶ ἔτυχεν ἀπαντήσεων, ἐξ ὧν δείκνυται ὅτι ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ καὶ ἑροντιστήριον ὑπῆρχεν, ἐν ᾧ ἐδίδασκεν ὁ πατὴρ Ζυγομαλᾶς, οὕτω ἐκ χαρῆς ἔδειξε τὰς ἀπαντήσεις ταύτας τοῖς μαθηταῖς καὶ ἐν πλήθοντι τῷ ἀκροατηρίῳ ἀνέγνω καὶ ἔν τισι λατινιστὶ ἠρμήνευσε διὰ τὸ ἀκριβέστερον συνιέναι(3), ἵνα οἱ φοιτηταὶ κάλλιον ἐννοήσωσιν τὰ γραφόμενα. Ἀποκρινόμενος τῷ Θεοδοσίῳ καὶ ἐπὶ τῇ γενναίᾳ αὐτοῦ ἀποκρίσει εὐγνωμονῶν, εὐχαρίστως παίζει τῷ ὀνόματι τοῦ προθύμου φίλου λέγων «κάμοι διὰ τὸ μάλα ὀμαλῶς μοι ζυγῆναι δικαίως Ζυγομαλᾶς ἐπικεκλημένος»(4) καὶ τῷ τοῦ Ἐρμοδώρου ὁμοίως τοῦ **Ἀηστάρχου**, τοῦ σοφοῦ Ζακυνθίου καὶ ἱατροῦ. Ὁ Κρούσιος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ χαίρων χαριεντίζεται τίς

(1) Epistola Dedicatoria, α2 τῆς ἐκδόσεως, ἥς ἐξ ἀντιτύπου παρ' ἐμοὶ ἀνωτέρω μνεῖα ἐγένετο.

(2) Turcogr: 443.

(3) Turcogr: 445. Ὅρα σχετικὰ πρὸς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τὰς ἐν τῇ πολυτίμῳ ταύτῃ βίβλῳ *Annotationes* (σ. 490 καὶ 493). Προστεθείσθωσαν δὲ ἀνάλογα ἐξ ἀνεκδότου (*Diarium I*, 192) τάδε: «Πρὸς τοὺς ἀκροατάς μου τῆς ἐλλάδος φωνῆς ἐν τῇ Τυβιγγικῇ ἀκαδημίᾳ ἀριθμῷ πλείους ἑκατὸν ὄντας ἐγὼ **Μαρτίνος ὁ Κρούσιος** τῇ λ' Ἰανουαρίου ἐν τῷ τοῦ κοντοβερνίου ὑπογείῳ μεγάλῳ ἀκροατηρίῳ, ὅπερ ἔγωγε **ὀμηρικὸν καλῶ** περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐν σ. 11 μυθρὸν ἐποιησάμην λόγον.

(4) Turcogr: σ. 448. Ὁ κῶδιξ ἔχει «κάμοι μάλιστα ὀμαλῶς ζυγεῖς δικαίως Ζ... ἐπικέκλησαι».

ὁ **Ἀηστάρχης** ὁ Ἐρμοδώρος ὁ τὰ ὠφέλιμα τοῖς ὑμετέροισ νέοις παραινέσας.1) ἀρχὸς ληστῶν ἦν ἐκεῖνος· ληστής μὲν οὖν καὶ ἀναιρέτης κακίας καὶ ἀγνοίας, τοῖν δυοῖν ὀλεθρίον κακοῖν, καὶ διὰ τοῦτο δικαίως τὴν ἐπωνυμίαν ἐσχηκώς(2). Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἀκριβῶς τούτῃ, ἦν ἐλλιπῶς ἐν τῇ *Turcograecia* τετυπωμένην ἐλλεῖπει χώρου δὲν ἀναδημοσιεύω, ὁ καλὸς Κρούσιος ἀνομολογεῖ ὅτι εἰς τοὺς **Λασκάρεις**, τοὺς **Χρυσολωρᾶς**, τοὺς **Ἀργυροπούλους** καὶ τοὺς **Χαλκονδύλας**(3) οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Γερμανοὶ τῆς ἐλληνικῆς μαθήσεως τὰς ἀρχὰς ὀφείλουσι(4) ὡς ἀνωτέρω καθόλου ὑπέμνησα.

(1) Turcogr: 433 περὶ ὄλων· πρβλε καὶ ἐν σ. 449. Ὁ βουλόμενος ἀναγνώτω καὶ τὴν ἀπάντησιν τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου πρὸς τὸν Θεοδοσίον, ἦν κεχροτισμένην τῇ 12 Ἀπριλίου τοῦ 1576 ὑπογράφει κατ' ἐντολήν ὁ **Ἰω: Τραχαῖος**, Ναιρεὺς (Narensis) Turcogr: 450-456.

(2) Turcogr 447. Βλέπε ἐν σ. 93 «Σημειώματα ἱατρικὰ πονηθέντα Μιχαὴλ τῷ Ἐρμοδώρῳ» πεμφθέντα τῷ Γεραλίῳ. Ἐπιστολὴν τοῦ πατρὸς Ζυγομαλᾶ τῷ σοφωτάτῳ ἱατρῷ κυρίῳ Ἐρμυδώρῳ ἐν Ἑλλ. Φ. Σ. τ. ΙΑ' σ. 38 ὑπὸ **Παρχνέκα**. Ὅρα Turcogr: 244 καὶ ἐν σ. 216 ὅσους μαθητὰς ἐν Χίῳ εἶχεν.

(3) Περὶ τούτων ἄλλοτε. Ἴδε καὶ τοῦ Legrand ἐν **Προλεγόμενοις** τῆς B. Hell. τ. I.

(4) Turcogr. 449. Ὁ Κρούσιος ἄλλοτε ἐρωτᾷ ἐὰν ἐν ΚΠόλει διασώζονται ἀρχαῖαι βυζαντινὰ ὀικογένεια ἢ ἀλλαχοῦ. «Μῶν ἔτι τινὲς Παλαιολόγοι· πρβλε *Annotationes* σ. 497 καὶ ὅσας σημειώσεις συνέλεξε περὶ Παλαιολόγων ὁ φίλιτος Δ. Γρ. Καμπύρογλους ἐν τοῖς **Μνημείοις** τῆς Ἰ. τῶν Ἀθηναίων. Daniel Palaeologos Atheniensis ἐν σ. 161-164 τοῦ κώδ: Μβ 37. κατὰ τὸ 1586 καὶ Θωμᾶς Παλαιολόγος κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1591 μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀγνῆς σεμνῆς τὴν μορφὴν... ἐν Τυβίγγῃ ἐγνωρίσθησον ὑπὸ τοῦ Κρούσιου καὶ ἐφιλοξενήθησαν. Πρβλε καὶ Ann: Suevicæ σ. 839. Οἱ Κομνηνοὶ καὶ Κατακουζηνοὶ ἐσώζοντο ἐν ΚΠόλει.

Ζ'.

§ 22. Ὁ τῆς Τυβίγγης καθηγητῆς, ἡ Σουηβικὴ μελιόδα, ὡς ὠνομάσθη, ἔγραφε τοῖς ἐν τοῖς πατριαρχείοις κατὰ τὸ 1575 «καίπερ Γερμανὸς τὸ γένος ὧν ἡ Ἀλεμανὸς, τὴν παλαιὰν ὑμῶν γλῶσσαν, ἐκ διδασκάλων ἐμψύχων τε [ἐννοεῖ ἀκόμη καὶ τοὺς εἰς Τυβίγγην ζητείας ἕνεκα μεταβαίνοντας Ἑλληνας] καὶ ἀψύχων μετρίως ἔμαθον... πολλοὺς ἤδη ἐν-αυτοὺς ἐν Τυβίγγῃ πολλοῖς ἐνστάζειν νέοις ἔργον ἔχω»(1) Γράφων πρὸς τοὺς ἐν ΚΠόλει ἐξήτει διὰ παντὸς τρόπου μαθεῖν τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα, τὴν κατάστασιν, ἐν ἧ διατέλει ἡ ἐν ΚΠόλει Ἐκκλησία, διότι ἐνόμιζεν αὐτὴν «ἐν χειμῶνι καὶ μανικῶν κυμάτων συμφορῆσει καθεύδουσαν καὶ εὐτελισθεῖσιν» ἔχαιρε δὲ ὕστερον ὅτε ἔμαθεν ὅτι «ἔτι ζώπυρον Χριστοῦ Ἐκκλησίας οὐκ εὐκαταφρόνητον [ἐν ΚΠόλει] λοιπὸν εἶναι καὶ πατριάρχην, ἄνδρα θεοσεβεία καὶ παιδεία διαλάμποντα προϊστασθαι(2)» καὶ συνέχαιρε «τοῖς Ἑλλῆσιν ἡμῖν ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ὅτι τὰ τοῦ Χριστοῦ δόγματα κατέχειν ἔτι καὶ νῦν δύνασθαι». Διότι, ὡς καὶ μεθῦστερον ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῷ Λόγῳ τοῦ Κριτοπούλου(3) «δυσσημία τις κατεσκευάσθη καθ' ἡμῶν [Ἑλλήνων] λίαν ἀδίκως, ὑπὸ τινων δυσμενῶν καὶ φιλαύτων [ἐννοεῖ τὰς τῶν νεοφανῶν ἀνά τὴν

(1) Turcogr. 425.

(2) Turcogr. 410. Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Ἱερεμίαν κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1573. Ὁ Ἱερεμίας ἦτο κατὰ τὸν Γερλάχιον «**πρωτότατος, εὐγενέστατος, φιλόφρων**».

(3) σ. 3. «Εἰ, μὴ σαφῶς ἐπιστάμενοι τίνι τρόπῳ ἢ νῦν Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ ζυγὸν βαρβαρικῆς τυραννίδος οὕσα περὶ τὸν Χριστιανισμὸν διάκειται».

Ἀνατολὴν Ἱηουιτῶν ἐνεργείας](1) πειρωμένων ὑποβιάζειν καὶ ταπεινοῦν παρὰ πᾶσαν ἀξίαν. Ποία δὲ αὐτὴ ἡ δυσσημία καὶ ἡ εἰς ἡμᾶς βλασφημία: Οἱ νῦν Ἑλληνας, φασίν, ὑπὸ ζυγὸν τυραννίδος ὄντες καὶ τὴν πίστιν τῇ βασιλείᾳ συναπέβαλον». Καὶ ὁ Κρούσιος καὶ οἱ ἡμέτεροι εἶχον πολὺ δίκαιον ἵνα φοβῶνται καὶ τὸν νοῦν προσέχωσιν ἀπὸ τῶν ἐπιτηδείων ἐνεργειῶν τῶν τῆς Ρωμάνας Ἐκκλησίας ὀπαδῶν. Οὗτοι καὶ δι' ἐκδόσεων καθάπτονται παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ καὶ ἐμφανίζοντες διχονοοῦντας καὶ σιασιάζοντας πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἐν χριστιανοῖς μεγίστους βασιλεῖς, τῆς καθολικῆς πίστεως, ὅλας πόλεις τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους ἀποκεχωρηκυίας, τὴν Βρεττανίαν ἅπασαν τὴν ὀρθρωτάτην αἴρεσιν νοσοῦσαν(2) καλοῦσι τὰ ἀπολωλότα πρόβατα· διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ κατὰ τὰς δύο δεκαετηρίδας, καθ' ἃς γράφει καὶ μεταφράζει καὶ πυρετωδῶς ἐργάζεται ὁ Κρούσιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἐκδίδονται βιβλία κατὰ πρόσταξιν τῶν παπῶν καὶ μάλιστα τοῦ Γρηγορίου τοῦ ΙΓ' περιέχοντα «τοὺς Καθόντας καὶ τὰ δόγματα τῆς ἀγίας καὶ Οἰκουμενικῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου» τῷ 1577, τῆς ὁμοίας ἐν Τριδέντῳ «ἐκ τῆς τῶν Λατίνων φωνῆς εἰς τῶν Γραικῶν μεταφρασθέντα τῷ 1583 ἐν Ρώμῃ ἀμφοτέρω τύποις ἐκδοθέντα πρὸς διάδοσιν, βιβλία νῦν ἐς ἄκρον σπάνια, τῶν ὁποίων εὐτυχῶς ἀναγραφὴν ἔχομεν παρὰ τῷ E. Legrand(3) καὶ τὸν σκοπὸν

(1) Πρὸς καὶ τὰ ἐν Turcogr. 428 «περὶ τῶν φράσεων, ἧτοι τῶν ὑποτασσομένων τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης» καὶ τὰς ἐφεξῆς ἀνωτέρω ἐν § 6 σημειώσεις.

(2) Ὅρα Legrand, B. H. τομ. Β' σ. 37 διὰ ταῦτα.

(3) **Ματθαῖος ὁ Δεσφρῆς** εἶναι ὁ μεταφραστὴς, οὕτως ἔχει τὸ ἐντυπον, ὅπερ εἶχον ὑπ' ὄψιν καὶ οὐχὶ ἐν κεφαλαίοις γράμμασιν ὡς παρὰ Legrand, δημοσιεύονται τὰς ἀφιερωτικὰς ἐπιστολάς, ἐν αἷς ὁ τῆς

έν αὐτοῖς ἀναγραφόμενον διαγινώσκωμεν «ἵνα τὴν μητέρα Ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν πάντες ἀγκαλίσωσι...» Εἶναι πράγματι ὁ καιρὸς πολλῶν ραδιουργιῶν καὶ πολέμων καὶ διαδόσεων σπουδαιοφανῶν. Ὁ Κρούσιος κατ' Ἀπρίλιον τοῦ αῤῥθ' ἔτους ἐκ Τυβίγγης Μαξιμίω τῷ Μαργουνίω ἐπιστέλλων ἐν ἀνεκδότῳ ἐπιστολῇ μεταξὺ ἄλλων αὐτὸν ἐρωτᾷ «τίς νῦν πατριαρχεῖ; Τίς τὴν Ἀλεξανδρείας Αἰγύπτου Ἐκκλησίαν καθυπέταξε τῷ ἐν δῆ Παλαιᾷ Ρώμῃ ἀρχιερεῖ; οὕτω γὰρ γενέσθαι ἀκούομεν. Ἄρα ὁ πάπας καὶ πατριάρχης Μελέτιος; Ἐρρωσο...» (Ἐπιμέτρου II). Τοιαῦται ἐνέργειαι καὶ σήμερον ἔτι φωρῶνται ἐν Παλαιστίνῃ.

Ἄλλ' ἀκριβῶς ἐπὶ τῇ πνευματικῇ ἐπικοινωνίᾳ ΚΠόλεως καὶ Τυβίγγης, ἀπεδείχθη, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς Κριτόπουλος ἀμέσως κατωτέρω ὅτι «ἢ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία οὐκ ἀπέβαλε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ἀλλὰ μένει καὶ μενεῖ ἐν αὐτῇ ἕως συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἐπομένη τε τοῖς ἀποστολικοῖς ἔχρει κατα πάντα...» Καὶ ὁ Κρούσιος ἀκόμη ἐνωρίτερον καὶ ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας κατὰ Μάϊον τοῦ 1579 ἀπαντῶν Δαβὶδ τῷ Χυτραίω, κατηχητῇ τῆς ἐν Ρουστόκῃ Ἀκηδημείας δι' ἐπιστολῆς ὀλιγοστίχου, ἣν ἀπήντησα μὲν ἐν κώδιξι τῆς Τυβίγγης καὶ ἀντέγραψα, ἀνεῦρον ὅμως ἐκδεδομένην ἐν σ. 71-72 τῆς *Oratio de Statu Ecclesiarum...* (Wittembergae, ἔκδ. 1580(2) βεβαιουσι τὸ πρᾶγμα· διότι ἐν ταύτῃ φέρεται σὺν

βίβλου σκοπὸς κάλλιστα διαφαίνεται. Livre de toute rareté. Τὸ βιβλίον προστίθημι ἔχει 144 σελίδας, ὧν ἡ τελευταία μὴ ἠριθμημένη ἄγραφος, εὐτυχῶς ἐν ΚΠόλει εὗρισκεται τεθησαυρισμένη ἐν τοῖς ἐντύποις τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου, ἐν ἀρίστη διατηρήσει, ἐκτὸς ἂν ἡ ὑγρασία νῦν καὶ ἡ περὶ τὴν βιβλιοθήκην, τὴν θησαυροῦς ἐγκλείουσαν, ἐπιμελὴς ἀφροντισία...

(1) Διότι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις, π. χ. τοῦ 1582, 83.

ἄλλοις «Ἴσθι δὲ ὅτι εἰ καὶ δουλεία τὸ γένος ἡμῶν ὑπέπεσον, ἀλλ' εὐσεβεῖα ἀνένευσε καὶ μένει κηρύττον τὴν εὐσεβειαν. Καὶ ὅσα λέγουσι κατὰ τῆς πίστεως τῆς ἀληθοῦς Χριστοῦ δυνάμεθα λύειν εὐκόλως καὶ εὐλόγως... καὶ ὡς οἱ πολεμήσαντες αὐτὴν διὰ πολλῶν τιμωριῶν καὶ φόνων οὐδὲν ἴσχυσαν, ἀλλ' ἐνίκησεν ἡ πίστις, ἣτις καὶ πολεμουμένη νικᾷ καὶ διαμένει καὶ μέχρι τοῦ νῦν... οὕτω».

§ 23. Ὡς δὲ διὰ τὴν θρησκείαν, οὕτω καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ΚΠόλεως ἐνομίσθη ὅτι καὶ ἡ ἐλληνικὴ παιδεία συναπόλλυται, ὡς ἀνωτέρω ὑπέμνησα. Ὁ Κρούσιος ἐν ταῖς πρὸς τὸν Ζυγομαλᾶν ἐπιστολαῖς αὐτοῦ καὶ τοιοῦτό τι ὑποδεικνύει «θρηνοῦμεν τὴν θειοτάτην ἐκείνην γλῶτταν, τὴν ἀπάσης λογιότητος καὶ δεινότητος καὶ ὅλων τῶν ἀρετῶν συμπασῶν φύλακα καὶ τὴν τῶν πάλαι Ἑλλήνων περίπυστον παιδείαν, οὕτως ἐν τῷ νῦν αὐτόθι διεφθάρθαι...» «Ἐπειδὴ τῆς τε φωνῆς αὐτῶν καὶ τῶν αὐτὴν ἐκ φύσεως ἐχόντων ἔρωσ ἐχρῖμε.» Καὶ ἐπάγεται ὁ καλὸς ἡμῖν Κρούσιος «ὑμῶν μὲν ἔργον τῷ παρόντι στέργειν καὶ τὸ μέλλον εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἀναστᾶσθαι».(1) Πόσον ἀληθῶς ὠραία συμβουλή καὶ εὐχή πάντοτε, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ τιμία.

(1) Turcogr. 425 καὶ 453.

Μ.

§ 24. Ἴπι ὄλοις τούτοις οἶονεὶ κατακλεῖδα τῶν ἐμοὶ γεγραμμένων, ὀλίγων καὶ τούτων, ὀφείλω ἵνα προσθέσω καὶ τάδε:

α) ὅτι ὁ Κρούσιος ἐπαιτῶν καὶ ἀπαιτῶν παρὰ τῶν ἐν ΚΠόλει ἵνα τύχη εἰδήσεων καὶ παντοειδῶν πληροφοριῶν περὶ τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων καὶ δὴ παρὰ Θεοδοσίου τοῦ Ζυγομαλᾶ, ἐμπίπτου φίλου καὶ ἰσαδέλφου ἀνταποκριτοῦ, λαμβάνει τὴν προσήκουσαν πρόνοιαν ὅπως μὴ δημοσιεύη πράγματα, ἅτινα καταστήσουσι τὴν θέσιν τοῦ Ζυγομαλᾶ ὑποπιον καὶ ὑπόλογον τῇ τουρκικῇ κυβερνήσει. Ὁ Ζυγομαλᾶς συνέχεται ἐκ φόβου διὰ τοὺς Ἀγαρηνοὺς (*Turcogr.* 90) ἀλλὰ καὶ ὁ Κρούσιος κήδεταὶ αὐτοῦ καὶ ἐν προσεχῶς ἐκδοθησομένη(;) ὑπ' ἐμοῦ ἐκτενεῖ ἐπιστολῇ τοῦ Σεπτεμβρ. ἀφ' ἧς διαμηνύει ὅτι «τὸ πᾶν εἰς τιμὴν σου ἔσται καὶ τοῦ φιλιτάτου ἑλληνικοῦ γένους, ἐμοῦ ἐκδώσοντος... Ἀκίλδυνα δὲ πάντα ΕΜΟΥ (ΤΑ ΜΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΤΕΑ ΥΦΕΛΟΝΤΟΣ). Ὁ Κρούσιος λοιπὸν χρῆται τῇ σήμερον πανταχοῦ τοῦ κόσμου λογοκριτικῇ τέχνῃ πρὸς καλὸν τοῦ Ζυγομαλᾶ. «Πίστενέ μοι ὡς γυνσίῳ ἀδελφῶ» ἐπάγεται, σπουδάζω γὰρ οὕτω προξεντικῆς φιλικῆς καὶ χριστιανικῆς μεταξὺ τῶν Γραικῶν τε καὶ τῶν Γερμανῶν διαθέσεως γενέσθαι μετὰ καὶ πλῆθος ἐτῶν.»

Ἐντεῦθεν προήλθεν ἡ πολύτιμος *Turcograecia*, ἣν *Τουρχελλῶδα*, ὡς τὴν *Germanograecia* Γερμανελλάδα ἀποκαλεῖ ὁ Παῦλος Δόλσκιος ἐν ἑλληνιστὶ ἠρωελεγεῖφ τετυπωμένῳ ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς *Γερμανογραικίας*. Ἡ *Τουρκογραικία* ὀφείλεται Θεοδοσίῳ τῷ Ζυγομαλᾶ, καθ' ἣ λέγει ὁ Ἀθανάσιος Ὑψηλάντης. Ὁ Κρούσιος προτρέπει πάντας τοὺς ἐν ΚΠόλει ἵνα γράφωσιν αὐτῷ νέα καὶ πρὸς

τὸν Φωτεινὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοδοσίου κατὰ τὸ 1601, τὸν πατροπαράδοτον φίλον ἐπιστέλλον προστίθησιν «οὐδενὸς ὑμῶν ὄνομα δημοσιεύσω» καίτοι μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς *Τουρκογραικίας* (1584) ὑπῆρξαν οἱ θελήσαντες ἵνα διαμψισθητήσωσι τὰ αἰσθήματα ταῦτα καὶ δὴ ἀνῆρ οὐχὶ σμικρὸς καὶ τῶν τυχόντων, ἀλλὰ Μάξιμος ὁ Μαργούνιος ὁ σοφὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος. Οὗτος ἀναγνοὺς τὴν *Τουρκογραικίαν* ἠρεθίσθη, ἀληθύνει τῷ πατριάρχῃ Ἱερεμίᾳ ἔγγραφον διαμαρτυρίαν ἐπὶ τῇ ἐκδόσει καὶ τοῖς περιεχομένοις τοῦ βιβλίου, ὅπερ κατ' αὐτὸν, «προσωπεῖον μόνον χρηστότητας φέροι καὶ μᾶλλον καθ' ἡμῶν ἢ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξῆδόθη.» (1) Ἀλλὰ περὶ τοῦ σημείου τούτου ἐν προσεχεῖ εὐκαιρίᾳ ἴσως ὀμιλήσω. Ἐπὶ τούτοις ἡ ἀλληλογραφία τῶν δύο ἀνδρῶν ἀνεκόπη μὲν ἀλλὰ δὲν διεκόπη.

Πράγματι δὲ ὁ Κρούσιος προσεῖχεν ὀπωσδήποτε ἐν τῇ μεταδόσει τῶν νέων εἰς τοὺς συνόντας αὐτῷ λογίους Γερμανοὺς, πρὸς οὓς ἔγραφε καὶ οὓς εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἑλληνας παρῴτρυνε, π.χ. τὸν ἐν Ροστόκῃ *Χυτραῖον* (+1600) οὗ ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα, τὸν Ἐσχέλιον (*Dav. Hoeschel*, +1617) ἐν Λύγούστη, οὗ ὑπάρχουσιν ἤδη πολλὰ ἐπιστολαὶ ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτοι πρὸς ἡμετέρους, πρὸς τὸν Μαργούνιον π.χ. καὶ δι' οὗ συνεχῶς ἀλληλογραφεῖ. Ὁ Κρ: συγχαίρει αὐτῷ ἐπὶ τῇ φιλελληνίᾳ καὶ τῇ ἀποκαταστάσει τυπογρα-

(1) Σάθα, Ἱερεμίου Σχεδίασμα, 1870 σ. 124-126. Τὸ ἔγγραφον φέρει χρονολογίαν 1590 Ἐνετίηθεν. Ἐπὶ τῷ θέματι τούτῳ εἰδικώτερον θὰ ἐπανέλθω ἐν ἰδίᾳ διατριβῇ, διότι ἔχω ἀνέκδοτον ἐπὶ τούτῳ ὕλην, ἣν ἐπιφυλάσσομαι, θεοῦ διδόντος, ἵνα συλλέξας φέρω εἰς φῶς ἔστω καὶ προχειρῶς. Πρβλε καὶ *Mystakidès*, R. E. Gr. 1898 σ. 306 διὰ τὸ σημεῖον τούτου.

φείου(1)· ούτως δὲ μεταδίδει τὴν διεύθυνσιν τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρός, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπίσης ἱκανὰς ἐκδόσεις ὀφείλει ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη(2) *Doctissimo viro, Domino Davidi Hoeschelio, Annuae apud Augustanos Scholae Rectori: qui Tuebingam transmittat ad Crusium»* Κω Δαβιδ τῷ Λίσχελίω, ἐν Αὐγούστη Οὐενδελικῇ, ἵνα πρὸς Κρούσιον εἰς Τυβίγγην διαπεμφθῆ.» τὸν Μύλιον Γεώργιον, πάλιν ἐν Αὐγούστη Οὐενδελικῶν, τὸν θεολόγον κ. ἄ.

Ἄλλ' ἡ λογοκριτικὴ αὕτη πρόνοια τοῦ τε Κρούσιου καὶ τοῦ Ζυγομαλά δὲν περιορίζετο εἰς τὸν ἀπὸ τὸν κρατούντων φόβον ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀπὸ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Ρωμαϊκῆς ἔδρας «τῶν φράρων, ἧτοι τῶν ὑποτασσόμενων τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, οἱ σφῆς αὐτοὺς παπίστας καλοῦσιν» ὡς λέγεται ἐν ἐπιστολῇ τοῦ πατρὸς Ζυγομαλά πρὸς τὸν Κρούσιον ὑπὸ ἡμερ. 13 Νοεμβρίου τοῦ

(1) Κατ' ἀνέκδοτον σημείωσιν ἐν τῷ Diariis τοῦ 1599.

(2) Ἦν ὁ Ἐσχέλιος καὶ βιβλιοφύλαξ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Πόλεως Συνετέλεσεν εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ γνωστοῦ ἐν Αὐγούστη τυπογραφείου «ab insigne pinus» ἐξ οὗ μετὰξὺ ἄλλων καὶ ἡ λαμπρὰ τῆς τοῦ Φωτίου Βιβλιοθήκης ἐκδοσις (1600), εἰς ἣν εἰσήγησιν καὶ σύστασιν ἐπιστολιμαίαν ποιεῖται ὁ ἡμέτερος Μάξιμος ὁ Μαργούνιος. Προβλ. ἐμὴν Ἐπισημείωσιν ἐν τῇ Πεντηκονταετηρίδι τοῦ Ἐλ. Φιλ. Συλλόγου σ. 319-320. Ἡ εἰσήγησις τοῦ Μαργουνίου ἀναδημοσιεύεται νῦν ὅλη παρὰ Legrand, B. Hell. du 17 siècle 1, ἀρ. 2.

Περὶ Ἐσχελίου καὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὴν Heidelberger Palatina, ὄρα ἄρθρον τοῦ Sibliit, ἐν Zentrabl. f: Bibliothekswesen, 1920 σ. 174-178. Ἄλλοτε δημοσιεύσω ἀλληλογραφίαν αὐτῶν. Βλέπε καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἢ μᾶλλον ἐπιστολὰς δύο τοῦ Μαργουνίου πρὸς τὸν Ριττεροσύσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ὑμνων Ἀνακρεοντείων, Augustae, 1601 (ΔΚΙ Βιβλ. Τυβ.).

1575, γνωστῇ ἐκ τῆς Τουρκογραφικῆς (σ. 428), ὡς ἀνωτέρω (§ 6) ἀνέπτυξα. Πρὸς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω παρατίθημι τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπερ ἐκρατήθη ἀνέκδοτον ἐπιστολῆς ἐκτενοῦς τοῦ Ζυγομαλά ἐκδεδομένης καὶ ταύτης ἐν τῇ Τουρκογραφικῇ καὶ καταλαμβανούσης τὰς σελ. 428-435 ἐν αὐτῇ (= *Diarium* I, σ. 187).

Ἐν γένει τὸ ἀνέκδοτον μέρος συμπληροῖ τὸ ἐκδεδομένον ὡς ἐξῆς:

Τέλος τῆς σελίδος 432 καὶ τῆς αὐτόθι παραγράφου(1) ...ῶ [καγκελλαρίω] δεῖξον, εἰ βούλει, καὶ τὰ παρόντα γράμματα καὶ αὐτὸν ὡς φιλέλληνα καὶ σοφὸν κάγαθον ὄφρονον εἰς ὃ γράφω.

Ἐν συνεχείᾳ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς (σ. 433 στ. 33) ἐν ᾧ μέρει λόγος «περὶ βοηθείας, ἣν κοινήν ἔξομεν» φέρονται: «γραφεῖή δὲ ἐπ' ἐμοὶ δουλεύσοντι σὺν Θεῷ, ὡς νέω, εἰ δὲ καὶ ἀμφοτέροις, οἱ δοῦλοι διττοὶ καὶ ἡ ἀμοιβὴ πλείων καὶ τὸ ἔχειν ἡμᾶς ὑμῖν χάριτας οὐκ ὀλίγας ἀξιοθῆ. Καὶ τότε δὴ τὸ περιπυστον ὑμῶν κλέος, ὃ οὐρανὸν ἱκάνει, κατὰ τὸ σοφὸν καὶ ἐν γλώττῃ μικρᾷ ἡμῶν κηρυχθήσεται καὶ κατὰ τῶν παπίστων (sic) ἐσόμεθα προθυμότατοι, πολλὰ κατειπόντων ὑμῖν καὶ κωλυσάντων ἀπόκρισιν γενέσθαι τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ ἐνωτισθέντες τὸ πᾶν. Ὡς γὰρ φλυαρήσαντες, εἶπαν (sic) μετὰ τῶν ἄλλων ὅτι ἀνάξιοι ὑμεῖς τυχεῖν ἀποκρίσεως, ὡς ἱκανῶς, ὡς ἔφαν, τῶν ἐκείνων διδασκάλων λαλησάντων ὑμῖν, ἀνυσάντων δ' οὐδέν. Πρὸς οὓς δὴ παπίστας ὃ τε ἐμὸς πατήρ καὶ ἐγὼ ἠγναντιώθημεν καὶ λόγοις ἱκανῶς τούτους ἀπεστομώσαμεν, εἰ καὶ ἀπεραντολόγοι εἰσίν. Ὅθεν καὶ πολλὰ ἠγαγκάσαμεν τὸν ἀγιώτατον

(1) Αἱ διὰ κυρτῶν γραμμῶν γραμμαὶ εἶναι αἱ νῦν εἰς φῶς προβαλλόμεναι. Προβλ. τὰ ἐν § 6 ἐνταῦθα.

πατριάρχην καὶ γράφει κατ' αὐτῶν ἐν ταῖς τοιαύταις ἀποκρι-
 σεσι μεμνημένος αὐτῶν ἐν πολλοῖς, ἐν οἷς μὲν ὑμεῖς συμφω-
 νεῖτε, ἐκεῖνοι δὲ πολὺ διεστῆκασι, τῇ τε ἀληθείᾳ καὶ ταῖς γρα-
 φαῖς διαφέροντες. Οὗς Θεὸς Κύριος, εἶγε ἐθελήσουσι, τὸ θέ-
 λειν γὰρ παρ' ἡμῖν· ὡς καὶ ἰδιαιτάτον ἐκείνου τὸ σῶζειν, σώ-
 σοι καὶ τῶν ἐπισφαλῶν νοημάτων λυτρώσειε καὶ ἀπαλλάξειεν.»
 Ἐδεξάμην κλπ. κλπ, ἐφεξῆς ὡς ἐν τῷ κειμένῳ τῷ δημοσιευ-
 θέντι.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ κατωτέρω
 λόγος γίνεται, ὅτι τῇ παρακλήσει τοῦ Θεοδοσίου καὶ τῇ καλῇ
 θελήσει τοῦ Κρουσίου τὸ μέρος τοῦτο, δι' οὗ φανεροῦνται αἱ
 τῶν καθολικῶν ἐνέργειαι, δὲν ἐδημοσιεύθη, παρελείφθη ἐν
 τῇ δημοσιεύσει, διότι ὁ Θεοδόσιος μετὰ τὴν ὑπογραφήν ἐν
 τῇ ἐπιστολῇ σημειοῦται «**μυστικά τοῦ ἀκινδύνου χάριν
 ἀξιώτᾳ κατὰ λατίνων ἔστῶσαν μυστικά καὶ τὰ λοιπὰ
 φίλοις μόνοις γνωστά καὶ ἡμῖν μόνοις πάλιν. Patris si-
 gillo obsignata fuit.**» Ἡ ἐπιστολὴ ἐσφραγίζετο ὑπὸ τοῦ πα-
 τρὸς Ζυγομαλά, ὡς καὶ ἡ πρὸς τοὺς νέους τοὺς ἀκροατὰς τῆς
 ἐλλάδος φωνῆς.

Πράγματι δὲ οἱ ὀρθόδοξοι ἐν Ἀνατολῇ ἔπασχον πρὸς
 ἄλλοις καὶ ἐκ τῶν ἐπιτηδείων προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν
 τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἄς ὑπομνήσω εἰς τοὺς λησμονή-
 σαντας τὸ πρᾶγμα ὅτι ἀπεσιτέλλετο ἐνιαυθὰ κατὰ τὸ 1576
 καὶ μοναχὸς Δομινικανὸς φέρον τὸν τίτλον πατριάρχου(!) καὶ
 καθολικοῦ ποιμένος τῆς Ἀνατολῆς, ὅστις ὅμως μόλις ἐν Γα-
 λατῶ ἐγκαθιδρυθεὶς προσεβλήθη ταχέως ὑπὸ πανώλους καὶ
 ἀπεβίωσε.(1) Ὅρα ἀνωτέρω § 6 τέλος.

(1) Μέιθι διὰ τὰς ἐνεργείας καθολικῶν μελέτην ἀξίαν τοῦ
 σοφοῦ φίλου Παπαδοπούλου τοῦ Χρυσοστόμου, καθηγ. τοῦ Ἐθν. Πανεπ.

β) Ἡ τε φιλοξενία τοῦ Κρουσίου καὶ ἡ φιλελληνία
 ὑπ' οὐδενὸς δύναται ἵνα ἐν ἀμφιβόλῳ τεθῆ· *Exules prom-
 pto animo excepit, pro facultatibus tractavit, honoravit, so-
 latus est, honestis testimoniis aliis commendavit et viatico
 instructos cum benedictione et pace à se dimisit,— Quid
 praestiterit graecis e locis longinquis affluentibus et ipsum
 visitantibus plurimis, notius est per Germaniam, caeteraque
 regna et principatus, Gracciam, Turciam, Arabiam, Aegyptum,
 Palaestinam, Italiam, Bohemiam, quam dicit possit(1).*
 Ἦτοι ἐν ἄλλαις λέξεσιν: Προθύμως ὑπεδέχθη τοὺς ἐξορίστους,
 ἐβοήθησεν αὐτοῖς κατὰ δύναμιν, παρηγόρησε διὰ τιμίων πι-
 στοποιητικῶν, ἄλλους συνέστησε ἐφοδιάζων δ' αὐτοὺς μετ' εὐ-
 λογίας καὶ εἰρήνης ἀπεχωρίζετο αὐτῶν. Τί παρέσχε τοῖς ἑλ-
 λησιν ἐξ ἀπομακρυσμένων χωρῶν ἀθρόοις προσερχομένοις
 καὶ αὐτὸν ἐπισκεπτομένοις πολυπληθεσί... γνωστότατον καὶ
 ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐν Ἑλλάδι, Τουρκίᾳ, Ἀραβίᾳ, Αἰ-
 γύπτῳ, Παλαιστίνῃ, Ἰταλίᾳ, Βοημίᾳ...»

Πράγματι δὲ ὑπεδέχετο τοὺς ξένους, ἐφιλοφρονεῖτο τοὺς
 εἰς αὐτὸν καταφεύγοντας πρὸς ζητείαν Ἑλληνας, καὶ εἰς γεύ-
 ματα ἐκάλει αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν ὠφελεῖτο, διότι ὑπέ-
 βαλεν αὐτοὺς εἰς ποικίλας ἀνακρίσεις περὶ πολλῶν, ἐζήτη-
 παρ' αὐτῶν πᾶσαν δυνατὴν πληροφορίαν περὶ τῶν ἐν Ἀνα-
 τολῇ, ἀνέγραφε τὰς ἀνακοινώσεις κατὰ τάξιν, τὰ πιστοποιη-
 τικά αὐτῶν, παρὰ τινῶν μάλιστα ἀπήτει καὶ ἐγγράφως τὰς

«Κύριλλος ὁ Λούκαρις καὶ ἡ ἐν Ρώμῃ ἑλληνικὴ Σχολή» ἐν ταῖς Ἱστο-
 ρικαῖς αὐτοῦ Μελέταις».

(1) Muller V. Oratio de vita et obitu M. Crusii, Tub: 1608,
 σ. 54. Πρβλ. ἐνταῦθα § 2.

(2) Legrand, Notice biogr. 173-174.

πληροφορίας ταύτας, ὧν τινες δι' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου εἶναι πολῦτιμοι. Οἱ Ἕλληνες ὁμως πάντες, φαίνεται, ἀποχωροῦντες ἐκ Τυβίγγης δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ εὐεργετήσαντος αὐτοῦς, δι' ὃ οὗτος ἐπὶ τέλους καὶ κατὰ Ἰούλ. τοῦ 1600 Μαξίμφ τῷ Μαργουνίῳ γράφων παραπονεῖται ὅτι «πολλοὶ εἰς παθόντες, χρήματα μὲν ἠδέως λαμβάνουσιν οὐδὲ »δὲ χάριτας ἀντιδιδόσσι, τουτέστιν ὑποσχόμενοι ἔμοι κατα- »γραφὰς πέμψειν τῶν ἑαυτῶν πατριδῶν καὶ πράξεων ἑλληνι- »κῶν μάλιστα σημερινῶν ψευδόμενοι ἀλίσκον(ται)». Παράπονα τοιαύτης τινὸς λησμοσύνης καὶ ἀχαριστίας εὐεργετηθέντων Ἑλλήνων καὶ ἀλλαχοῦ ὁ Κρούσιος ἀναφέρει.

Ἄλλης ὥρας καὶ μελέτης ὑποκείμενον ἢ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σύνθεσις καὶ κατάταξις τῶν ἐπισκεψαμένων τὸν καλὸν Κρούσιον κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ΙϚ' ἑκατονταετηρίδος περὶ ὧν εἶπον ἀνωτέρω ἐν 17 §. Μεταξὺ αὐτῶν ἔχομεν καὶ Πατριάρχην πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ Βουλγαρίας τὸν Γαβριήλ, οὗ ἢ εἰς Τυβίγγην κάθοδος ἐν μεγαλοπρεπεῖ συνοδείᾳ δώδεκα προσώπων ζωηρὸν προεκάλεσε τοῖς αὐτόθι τὸ ἐνδιαφέρον. Τῇ 31 Αὐγούστου τοῦ 1587 ἔφθασε κατὰ τὴν 6 ὥραν τῆς ἐσπέρας· εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τῆς πρώτης πατριαρχικῆς ἀμάξης ἐκάθητο ὁ κρατῶν τὴν ἀργυρᾶν τοῦ πατριάρχου πατριδίζαν (οὔτω), εἶποντο δ' ἄλλαι δύο ἄμαξαι. Τοὺς ξένους τούτους, ὧν τὴν ἐπίσκεψιν ἀνέμενε ὁ Κρούσιος εἰδοποιηθεὶς ἐν καιρῷ, ἐκράτησεν ἢ πόλις εἰς τὸ μεγαλείτερον ξενοδοχεῖον τῆς ἀγορᾶς, τὸ τοῦ Χρυσοῦ προβάτου, καὶ ἐκεῖ μετ' αὐτῶν διῆγε καθ' ἡμέραν περὶ διαφόρων συζητῶν, ἀλλ' οὐχὶ περὶ θρησκευτικῶν, διότι οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ὁ πατριάρχης ἐπὶ θρησκευτικῶν ἠθέλησεν ἵνα λόγον κάμῃ... Ἀνεχώρησαν τῇ 5 Σεπτεμβρίου, ἀφ' οὗ παρέστησαν αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἑπτὰ Ἕλληνες εἰς τὸν ναὸν, — οἱ ἄλλοι ἦσαν θεράποντες

γερμῖνοι—εἶτα εἰς γεῦμα, ἐν ᾧ προσεφωνήθησαν ἐν ποιήματι ἑλληνιστί, καὶ τελευταῖον ἔπειτα «παρ' ἔμοι ἐδείπνησαν» ἐπάγεται ὁ Κρούσιος (1) ἑλληνιστί.

Ὁ Κρούσιος καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἡμετέρων ἐνταῦθα δὲν διέκοψε τὴν ἀλληλογραφίαν καὶ τὴν φιλελληνίαν. Εὐσεβὴς ὧν «ἐν τῇ καθ' ἡμέραν προσευχῇ αὐτοῦ νύχτετο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καὶ δι' ὀνομαστί, ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ καὶ ὑπὲρ τοῦ πατριάρχου», ἐὰν ἐγνώριζε τὸ ὄνομα τούτου. Μαρτύρια τούτων μεταξὺ ἄλλων ἔστωσαν τὰ ἀνέκδοτα ἐν ἐπιμέτρῳ ΠΙ, V.—

γ') Ἑλληνοφίλης λοιπὸν, φιλόξενος καὶ φιλόανθρωπος, ὁμιλητικὸς εἰς ἄκρον μέχρι φλυαρίας, ζητητικὸς μέχρι λεπτολογίας, ἄκρος φιλέλλην *jusqu'à la passion* (1) δὲν ἀπαυδᾷ, εὐρίσκει καιρὸν ἵνα τὰ πάντα ἀναγράφῃ καὶ αὐτὰ τὰ ὄνειρα αὐτοῦ τὰ ἔχοντα σχέσιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ΚΠολίτας, ἵνα σημειῶται ἐν τοῖς *Diariis*. Ἐνυπνιάζεται τοὺς συνόντας αὐτῷ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς Ἕλληνας, βλέπει καθ' ὕπνου

(1) Ann: Suevicí σ. 803. Ὅρα ὅσα ἔγραψα περὶ αὐτῶν ἐν R. E. Grecques 1898 σ. 293 κ. ἐ. καὶ Legrand ἐν R. E. G. τοῦ 1891 une bulle inédite de Gabriel p. d'Achrida 186-188. Τελευταῖον δὲ ἐδημοσιεύθη μελέτη περὶ τοῦ Γαβριήλ τούτου ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» περιοδικῷ Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ ταύτην δὲν εἶδον. Πολλὰ δυνατόν ἐστι ἵνα προστεθῶσιν εἰς τὰ γνωστά.

Υ. Γ. Ὁ φίλος Ζερλένης Περικλῆς πρὸ ὀλίγου ἐδημοσίευσεν ἐκ τῶν Μαρτίου τοῦ Κρούσιου Σουηδικῶν Χρονικῶν τὰ περὶ Ἑλλήνων Σημειώματα ἐν φυλλάδιῳ, ὡς εὐηρεστήθη ἵνα μοι δηλώσῃ ὁ φίλος; κ. Ε. Σιδερίδης καὶ τὸ φυλλάδιον ἀκόμη τοῦ εὐκόλως λησμονήσαντος μου φίλου τούτου πρὸς γγῶσιν παρασχῶν.

(1) Ὁ Legrand ἐν Notice, 67, λέγει «le brave professeur de Tubingue poussait le philhellénisme jusqu'à la passion».

και βυζαντιδας πριγκιπίσσας και βασιλίσσας ετι σχέσεις ομως προς την γερμανικην Ιστορίαν έχούσας, σχεδόν δὲ φαντάζεται **οτι προώριεται ἵνα γένηται κήρυξ τοῦ Εὐαγγελίου τῆ Ἑλλάδι.** Ὁ μακαρίτης διδάσκαλός μου Ὁθων Κρούσιος, ὁ πολυτίμων, εἰς ὃν τόσα ὀφείλει ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη καὶ ὁ γράφων ἐγὼ αὐτὸς ὅστις μετ' εὐγνωμοσύνης τὴν μέχρι τέλους τοῦ βίου περὶ ἐμοῦ μέριμνάν καὶ τοὺς πατρικοὺς ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ ἐπαίνους ἀναμιμνήσκομαι, ἔλεγέ μοι χοριτολογῶν (ὁ Κρούσιος) *wollte ja sie bekehrem*, ἤθελεν ἵνα προσηλυτίση ὑμᾶς. Ἐν *Diarium V*, ὑπάρχει αὐτόγραφος παρὲνθετος σημείωσις τοῦ Κρούσιου περὶ ὄνειρον, ἐν ᾧ διαλέγεται μετὰ δύο Ἑλλήνων ἑλληνιστῶν καὶ τοιοῦτό τι φέρεται. Τὸ ὄνειρον (ὄνειρον) εἶδεν *ante 1 diem Febru. 1593*. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων, διότι περὶ βασιλίδων πρόκειται ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ.

§ 24. Οἱ Ἕλληνες ὀφείλομεν ἐν μιᾷ λέξει **εὐγνωμοσύνην** τῷ Κρούσιῳ διὰ τὸ ἐνδιαφέρον, ὃπερ ἔδειξε δι' ἡμᾶς παρὰ τῷ κόσμῳ τῶν γραμμάτων, παρ' ᾧ ἦτο ἀρίγνωτος, ὡς αὐτὸς οὗτος περὶ ἑαυτοῦ λέγει καὶ ἐν σ. 78 τοῦ VIII τ. τοῦ *Diarium*(1) καὶ ἀπέδειξε διὰ τῆς μετὰ τῶν ἡμετέρων ἀλληλο-

(1) Τῇ πρόφρονι ἀντιλήψει τοῦ φιλάτου διδασκάλου κ. Γουλιέλμου Schmid κατέχω κατὰ παράκλησίν μου τοὺς ἐξῆς στίχους σημειωθέντας τῇ 23 Μαρτίου τοῦ 1800, Die.... Θ...

Gott erhelle mich in Schwabenland:
 Ich erhelle auch das Schwabenland
 Und bin auch weit und breit bekannt:
 Gott behuete mich vor Schad und Schandt:
 Er loese mich aus Todes band
 Bring mich ins himlisch Vattersland. Amen.
 Τῆ, Χριστέ, σου, δεῖ κυβερνώμην χερσὶ.
 Conc. 2 graecè in Templo scripsi.

γραφίας μαθὼν ὅτι ὑφιστάμεθα καὶ κινούμεθα καὶ ζῶμεν **ἐθνικῶς καὶ θρησκευτικῶς** μεθ' ὅλας τὰς θλιβεράς τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ξένων τὰς πιέσεις. Ἄνευ τοῦ Κρούσιου δὲν θὰ εἶχομεν γνῶσιν τῆς πρὸ τριῶν ἑκατονταετηρίδων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῷ ἔθνει, τῇ καθόλου παιδεύσει καταστάσεως ἐν λεπτομερείαις μάλιστα περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων, περὶ σχέσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ Κρούσιος ἀπέλαυσε μείζονος φήμης ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἢ ἐν αὐτῇ ταύτῃ ἴσως τῇ Τυβίγγῃ, ἣν οὐχ ἦτον ἐτίμησε καὶ ὕψωσε παρὰ τὰς φωνὰς καὶ τὰς γραμματικὰς καὶ συντακτικὰς δημοσιεύσεις τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ εὐφροεστάτου συναδέλφου **Νικοδόμου Φρισχλίνου** (*Frischlin, 1547-1590*) τοῦ Βαλιγγέως πρὸς τὰς ὁποίας δι' ἰδιαιτέρων τευχῶν πικρότατα ἀντεπεξῆλθε(1).

Ἐν βιβλίῳ 4ου σχήματος *Martini Crusii longae vi in illustri Academia Tyb: profes: annus aetatis octogesimus Psal: XCI clamavit ad me...* ἐν Τυβίγγῃ τετυπωμένῳ e

Τοιαῦτα καὶ ἀλλαχῶ ἀπαντῶσι καὶ ἑλληνιστῶν μάλιστα. Διαθήκη τοῦ Κρούσιου (Original Testament) τῆς 9 Σεπτεμ. 1605 ἐν 32 σελ. ὑπ' ἀρ. 453 fol: τῆς Landes Bibl: ἐν Στουτγάρδῃ, καὶ **Διαγώνισμ.χ.**

(2) Ἡ μετὰ τοῦ **Κρούσιου** καὶ τοῦ **Φρισχλίνου** τοῦ «ἑλληνιστῆ Βατραχίου» ἔχθρα καὶ πικρὰ πολεμικὴ παρήγαγε πολλὰ βιβλία, περὶ ὧν νῦν οὐχὶ ὁ λόγος. Ὅρα δι' ὅλα τοῦ Strauss, *Leben-Schriften des N. Fr.* ἐν Φραγκφούρτῃ, 1855, VIII+585, 8o. Ὁ Κρούσιος τῇ 3 Ὀκτωβρ. 1587 γράφων πρὸς τὸν Weidner ὀλιγόστιχον ἐπιστολὴν λατινιστῶν ἐπάγεται «... ἀλλὰ τινες φίλοι προσποιούμενοι εἶναι, **φρισχλινέζουσι**. Satis. Ἐρρωσο», ἐν φ. 440 τοῦ cod. Hist. 603 fol: τῆς Βιβλ. τῆς Στουτγάρτης, ἐν ᾧ τόσαι αὐτόγραφοι τοῦ Κρούσιου ἐπιστολαὶ περιέχονται. Πρβλ. καὶ τὰ ὀλίγα λόγια καὶ τὴν κρίσιν, αὐστηροτέραν νομίζω, περὶ τῶν δύο τούτων τῆς Τυβίγγης λογίων ἐχθίστων ἀλλήλοις, διδασκάλου καὶ μαθητοῦ, ἐν Ulrichs, *Einleitung. Hilfs-Disziplin: ἐν Iwan v. Muller... d. Kl. Alterthumsw. I (1892) σ. 75.*

chalcographieo Celliano, τῷ 1606, ἤτοι μῆνας ὀλίγους πρὸ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ περιέχεται ἢ εἰκὼν αὐτοῦ ὀλοσέλιδος ἐν τῇ ὀπισθία σελίδι τοῦ ἐπιτίτλου φύλλου, ὡς καὶ τὸ οἰκόσημον αὐτοῦ ἐν τῇ **πρώτῃ** σελίδι τοῦ τελευταίου φύλλου τοῦ **δευτέρου** τετραδίου (*Insignia M. Crusii, anno 1606*), διότι ἐκ **δύο** τετραδίων ἐκ 4 φύλλων ἀποτελεῖται τὸ τεῦχος ὅλον.

Ἀμέσως ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ κειμένου ἐλεγεῖον αὐτοῦ τούτου λατινιστῖ, ὅπερ καὶ ἑλληνιστῖ (*idem graece*) μεταγράφω ὧδε:

Νῦν ἐτέων ἐτέλεσσα δρόμον δις τεσσαράκοντα

ὧ πάντιμε Τριάς, δῶρον ὅσον τὸ τεόν!

νῦν ὀγδοηκοστοῦ πρώτοιο τ' ἔτους ἐπιβαίνω·

ὧ πάνσεπτε Τριάς, θαῦμ' ὅσον εἰμὶ τεόν·

αἰὲν ἐν ἀκραιφνεῖ τηρεῖς σὸν πίστεϊ δοῦλον(2)

Αἴρεσις οὐ ποτ' ἐμὸν νοῦν φθοροποιὸς ἔλε

παιδευτᾶς σὺ φύλατ' ἀγαθοῦς, καλοῦς τε μαθητᾶς,

Χριστοφίλους ἀρχοῦς, χρηστὰ λυκεῖα τ' αἰί.

Μηδέποτε' αὖ ρίψης μ' ἐστῶτ' ἐπὶ γήραος ὕψει:

μηδ' ἐνὶ κινδύνοις ὠδρανέοντα(3) λίπης.

Βάκτρον ἐμοὶ μούνος, σύ: μόνος, φίλε ΧΡΙΣΤΕ, σωτήρ·

κᾶν ζῶ, κᾶν τε θάνω, εἰμὶ, μένω τε τεός·

Ἐογδοηκοντούτης καίπερ ἐν ὑγείᾳ προαισθανόμενος ταχὺ τὸ μοιραῖον ἐκάλεσεν ὅλους τοὺς Συγκλητικοὺς εἰς πανη-

(1) Τὸ τεῦχος ἀνεῦρον μόνον ἐν τῇ Πανεπιστημιακῇ Βιβλ. τοῦ Μονάχου (4o, P. lat. 510) εἶναι μοναδικόν, σπανιώτατον.

(2) Ἐν τῷ τεύχει, ὅπερ ἀνήκεν αὐτῷ τῷ Κρούσιῳ, ὡς ἐκ τῆς γραφῆς διέγνων, ὁ Κρούσιος ἐν περισελιδίῳ σημειώσει σημειοῦται «σύντροφος ἐγὼ τῇ ἀληθεῖ πίστει».

(3) Ὁ ἴδιος Κρούσιος διορθοῦται ἐν περισελιδίῳ μέρει, ὡς ἡμεῖς σήμερον τὰ τυπογρ. δοκίμια διορθοῦμεν, εἰς ἀ[δρανέοντα].

γυρικὸν γεῦμα, ἀλλ' ἅμα ἐπὶ τῷ αἰσίῳ τοῦ βίου αὐτοῦ σταδίου καὶ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου παρεκλήθη εἰς τοιοῦτα.

§ 25. Ὁ Κρούσιος, ὡς καλὸς χριστιανὸς προητοιμάσθη πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μοιραίου τέλους μετ' ἰδιαζούσης ἐπιμελείας, ὁ ἴδιος διέταξε τὴν κατασκευὴν τῆς σαρκοφάγου καὶ ἔστησεν αὐτὴν, ἠτοίμασε τὸν ἐπιτάφιον λίθον καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἐλίγραμμα(1). Ἐν τῷ ναῷ τῆς Τυβίγγης (*Stiftskirche*) τοῦ ἁ. Γεωργίου εὑρηται ἀνηρτημένη εἰκὼν ἐξ ἐλαιογραφίας, ἐν ἣ φέρεται ἑλληνιστῖ.

Ἐνθάδε παιδευτῆς, Μαρτῖνος Κρούσιος εὔδω (sic)

Ἑλλάδος ἐν Τυβίγγῃ, μούνῳ σοί, Χριστέ, πεποιθώς.

Crusius hic recubo, docui qui graeca Tubingae

atque latina diu, Christo spe mixus in uno.

Ὁ Κρούσιος ἦτο, ὡς ἐν ἐπιγράμμασι λατινιστῖ μετὰ τὸ 1600 φέρεται, πράγματι (*nostraeque Lux Academiae*)

§ 26. Καὶ χαίρω ὅτι ἐμοὶ τῷ ἐκ Βυζανίου καὶ τῆς Τυβιγγαίας Ἀκαδημίας διδάκτορι ἐπέτρωτο ἵνα διὰ τῆς μικρᾶς μου ταύτης πνευματικῆς εἰσφορᾶς καὶ τῆς Πατριαρχικῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς γένωμαι ἐν οὕτω στενοῖς καιροῖς μετὰ αἰῶνας ὅλους εὐμνήμων ἐπαινέτης τοῦ ἐξόχου ἑλληνιστοῦ καὶ φιλέλληνος καθηγητοῦ **Μαρτίνου τοῦ Κρουσίου** καὶ ὅτι ἐσπούδασα ἀπὸ ἐτῶν τριάκοντα καὶ πλέον ἵνα μνημονεύων τὰ τοῦ Κρουσίου καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ γνωριμότερα ἡμῖν τε τοῖς Ἑλλήσι καὶ τοῖς Γερμανοῖς ἀκόμη κατὰ τὸ δυνατόν καταστήσω. Ὁ Κρούσιος ἔγραφε τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχει Κφ Ἱερεμία τῇ 20 Μαρτίου τοῦ 1575 ὅτι ἔγραψε «**ΚΠολις καὶ Τυβίγγη χριστιανικῆς ὁμοδοξίας καὶ ἀγά-**

(1) Ὁρα ἐν Westermayer...Die Grabdenkmaeler zu St. Georg in Tuebingen, Tub: 1912 σ. 207-209.

πης δεσμοῦ συνδεῖσθαι», (*Turcogr.* 424). Καὶ ἐγὼ γράφων τὸ ὀλίγα ταῦτα εὐχομαι ἵνα συντελέσωσιν εἰς τὸν πνευματικὸν σύνδεσμον τῶν ὑδάτων τοῦ Κερατίου καὶ τῶν τοῦ Νέκκαρος, οἱ δὲ ΚΠολῖται μὴ ἐπιλανθάνωνται τῆς φιλελληνίας καὶ χριστιανικῆς καρδίας τῆς Ἀκαδημείας τῆς Τυβίγγης, ἣν ὁ φίλιτος ἐν αὐτῇ διδάσκαλος καὶ συμπαθέστατος *W. Schmid* ἐν ἀφιερωτικῇ πρὸς με ὑπομνήσει καὶ ὑποκαρδίῳ εὐχῇ ἐπίτηδες ἐμοῦ χάριν **Κροουίουπολιν** καλεῖ οὐχὶ ἄνευ λόγου.

Ἐπέγραψον τῇ 21 Μαΐου 1921,

ὑπὸ τὰς κλιτύς τοῦ πέμπτου λόφου, ἐν ᾧ ἡ *M.* τοῦ *G.* Σχολῆ ἐν Φαναρίῳ ΚΠόλεως.

B. A. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ

ὁ φιλοκροουίτιος (■)

(1) Τῷ κοσμητικῷ τούτῳ ὁ Κρούσιος ἐκάλει τοὺς ὑπηρετοῦντας αὐτῷ φίλους, ὡς ἐγὼ μετὰ ὑπερτριακοσιετῆ περίοδον τῇ ἀγαθῇ αὐτοῦ μνήμῃ νομίζω νῦν ὅτι δικαιῶμαι ἵν' ὀνομάσω καὶ ἐμὲ αὐτόν.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

I

Ἴσον τῆς τοῦ Ζυγομολᾶ (πρβλε σ. 20) πρὸς τὸν **Λεοντόνυχον** ἐπιστολῆς.

Ἐν Χριστῷ ὑγιαίνειν.

Ἐδεξάμην τὴν σὴν ἐπιστολήν, γενναϊότητα, Ἰανουαρίου α^η, ὅτε ἐπανῆλθον ἀπὸ Πελοποννήσου ὅπου μῆνας ζ' διέτριψα, πραγμάτων χάριν ἐκκλησιαστικῶν καὶ, ἐπεὶ ἀπὸ τῆς ὀδοπορίας ἀσθενῶν πῶς ἤμην: νῦν μόνον τῇ κζ' τοῦ αὐτοῦ ἀποκρίνομαι. Δόξα τοίνυν Χριστῷ βασιλεῖ, τῷ σώσαντί σε καλῶς εἰς τὴν πατρίδα.

Νῆσος λεγομένη **Χάλκη**, ἀντικρὺ Κωνσταντινουπόλεως ἔχει μοναστήριον, (1) οὗ ἐν βιβλιοθήκῃ λέγεται καὶ τὸ **Εὐναπίου** ἐμφέρεσθαι βιβλίον. Διὸ μετὰ μῆνα, τὸν ἤδη ἐρχόμενον Μάρτιον, ἐκεῖ αὐτὸς ἀπελεύσομαι διὰ σὴν χάριν καὶ ἀναθεωρήσας τὰ βιβλία, εἰ εὐρήσω, ἢ πέμψω σοι, ἐὰν μοι δῶσιν, ἢ μεταγραφῆναι ποιήσω, ἢ τὸ δυνατὸν ἐξοικονομήσω καὶ ἔξεις

(1) **Τῆς Ἀγίας Τριάδος**, τοῦ Ἑσόπτρου. Περὶ τῆς Χάλκης καὶ τῆς Βιβλιοθήκης, ἣν συνέστησε ὁ πατριάρχης Μητροφάνης ὁ ἀπὸ Καισαρείας, ἔπεμψεν ὁ Ζυγομαλᾶς Ἐκθεσιν πρὸς τὸν Κρούσιον. Ταύτην εὐρῶν ἀπέστειλα εἰς τὸν **Legrand**, ὅστις παρασυνῆψε ταύτην ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ βίου τῶν Ζυγομαλάδων (1889).

Ὁ **M.** Πρωτοσύγκελλος κ. Ἀθηναγόρας ἐκ νέων ἐρευνῶν πονήσας ἀληθῶς ἐξέδωκε τεῦχος ὀλόκληρον περὶ τῆς χαλκίτιδος ταύτης μονῆς καὶ τῆς Βιβλιοθήκης αὐτῆς.

ἀπόκρισιν μετὰ τοῦ κυρίου σεκρεταρίου, ὅς, ὡς ἤκουσα μετὰ τρεῖς μῆνας ἔχει ἀπάραι τῶν ᾧδε καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν. Ἦκουσα οὐδὲν ἔνεκα τῶν ἐμῶν φίλων τῶν σοφῶν ἀνδρῶν, κυρίου Μαρτίνου Κρουσίου, κυρίου Στεφάνου Γερλαχίου καὶ κυρίου Σολομῶντος. Ὅθεν ἀξιῶ δήλωσόν μοι περὶ αὐτῶν ποθῶ γὰρ μαθεῖν ὑγείαν αὐτῶν καὶ εὐτυχίαν.

ἀπὸ ΚΠόλεως ἀφ᾽στ.

II

Τῷ ὀσιωτάτῳ κ. Μαξίμῳ Μαργουνίῳ τῆς τῶν Κυθηρῶν νήσου Ἐπισκόπῳ, αἰδημόνως δοθεῖη.

Ἐν Χῷ χαίρειν. (πρβλε σ. 54)

Μεθ' ὅσης δύναμαι αἰδοῦς, δέσμαί σου, ὀσιώτατε κύριε Ἐπίσκοπε, αἰέ μοι τίμει, ἵνα τὸ ἐνταῦθα ἐγκεκλεισμένον γράμμα, εἰς τὴν Νέαν Ρώμην πρὸς τὸν Ζυγομαλᾶν Θεοδόσιον, τὸν βέλτιστον καὶ δύστηνον (ὡς οὐκ ἂν δέοι) ἄνδρα διαπέμψης, ὡς ἂν δυνηθῆς ἀσφαλέςτατα καὶ τάχιστα. Διαφέρει γὰρ πολὺ πρὸς ἐκεῖνον οὕτω διακομισθῆναι. Ἦν τε ἀπόκρισις παρ' ἐκείνου ἦξη, αὐτὴν πέμψειέ σου τὸ ἀξίωμα μὴ ἀπροθύμως πρὸς κν Δαβίδ τὸν Αἰσχέλιον, κοινὸν ἡμῶν φίλον *Includa tua rever: Dtas in literas ad D. Davidem Hoeschelium; qui deinde ad me mittat*: ἐγὼ δὲ ἀνθυπηρετεῖν σου τῇ ὀσιότητι τὰ δυνατὰ ἔτοιμος. Τίς νῦν πατριαρχεῦει; Τίς τὴν Ἀλεξανδρείας Αἰγύπτου Ἐκκλησίαν καθυπέταξε τῷ ἐν τῇ Πόλει Ρώμῃ ἀρχιερεῖ; οὕτω γὰρ γενέσθαι ἀκούομεν. Ἄρα ὁ πάπας καὶ πατριάρχης Μελέτιος; Ἐρρωσο, τιμώτατε, καὶ γλυκέων σου γραμμάτων ἡμῖν μεταδοῦναι ἀξίωσον.

Ἐκ Τυβίγγης τῇ κδ' Ἀπριλίου τοῦ αφ'θ' ἔτους.

Μαρτίνος ὁ Κρούσιος.

III

Τῷ σοφωτάτῳ κυρίῳ Θεοδοσίῳ τῷ Ζυγομαλᾶ τῆς ἐν Κων]πόλει Ἐκκλησίας Χοῦ πρωτονοταρίῳ

Ἐν τῷ Σωτῆρι χαίρειν.

Τίμει κε Θεοδόσιε, πέντε ἐπιστολάς ὑπὸ σοῦ 5' νοεμβρίου αφ'ζ (1597) πρὸς ἡμᾶς γραφείσας, ἐγὼ σχεδὸν ἔτι ἐνὶ καὶ ἡμίσει ὕστερον τῇ ιβ' ἀπριλίου τοῦ νῦν αφ'θ' ἔτους (1599) ἐκομισάμην ἀσφραγίστως καὶ ἀπίστως, οὐκ οἶδα ὑφ' οὗ πεμφθείσας. Ἠχθέσθην οὐ μετροῦ ἢ μὲν δὴ τῷ Κφ Στεφάνῳ τῷ Γερλαχίῳ ἐπιγραφεῖσα οὐκ ἠνέχθη: αἱ δὲ ἄλλαι τὸν ἀριθμὸν πέντε. Ὁ μὲν κ. Ἰάκωβος Ἀνδρέου πρώην καγκελλαρεύσας πρὸ θ' ἔτων ἀπέθανε καὶ ὁ θεοσεβέστατος ἡμῶν ἄρχων ὁ κ. Λουδοβίκος πρὸ σχεδὸν ἕξ ἔτων λαμπρότατος τῆς Οὐίτεμβεργίας καὶ Τεκκίας δούξ. Πολλὴ τῶν πραγμάτων μεταβολὴ ἐν τούτοις τοῖς ἔτεσιν, ἢ δὲ θεοφρούρητος ἐκκλησία καὶ ἀκαδημία ἡμῶν, χάριτι Θεοῦ ἔτι διαμένει πόλεμοι φοβεροὶ ἐν Ἀνατολῇ καὶ Δύσει. Τῇ μὲν τοῦ Ἀγαρηνοῦ, τῇ δὲ τοῦ Ρωμαίου Ἀντιχρίστου ἡμῖν θυμομαχοῦντος καὶ ἐφεδρεύοντος. Λίαν δὲ ταῖς σου δυστυχίαις λυπούμεθα καὶ οὐκ ἔχομεν τι ἂν πράξωμεν.

Ἄλλὰ δῆλον ἡμῖν γένοιτο, εἰ ἄρα ἔτι (ὡς ἡμῖν ἐλπίς) ἐπὶ γῆς σώζῃ ποθεινότητε: εἴ τις μετὰ πατριαρχικοῦ συστατικοῦ καὶ μετὰ σῶν ἐπιστολῶν δεῦρο ἔλθοι (ὡς πολλάκις πρότερον ἐγένετο) ῥῶν τι ἂν τῶν εἰς πόθον σου, γένοιτο. Νῦν δὲ ἀπιστία λίαν τῷ κόσμῳ ἐπιπολάζει, καὶ μεσολαβοῦμεναι ἀρπάζονται αἱ βοήθειαι: πολλάκις ἀπὸ 12 ἔτη καὶ ἀνωτέρω πρὸς ὑμᾶς ἐπέστειλα καὶ τὰ γράμματα τῷ Φιλαδελφείας

εις Βενετίαν ἔπεμψα, ἀλλ' οὐδὲν ὄρω σοι καταπεμφθέν. Νῦν δὲ σπλαγχνιζόμενος ὑμῶν, οὐ παύσομαι τῷ Θεῷ ὑπερεντυγχάνων. Δύο δὲ νῦν πρὸς σε ἐπιστολὰς γέγραφα μίαν διὰ τοῦ Φιλαδελφείας ἐτέραν δὲ διὰ τοῦ κ. Μαργουίνου Καὶ ὁ Μαργουίνος, ἐὰν ἀντεπιστείλης, ἀσφαλῶς δύναται ἐκ Βενετίας εἰς πόλιν Αὐγούσταν Οὐϊνδελίκων 19 μίλια τῆς Τυβίγγης διέχουσαν διαπέμπειν πρὸς κύριον Δαβὶδ Αἰσχέλιον (τῆς Ἀνναίας αὐτόθι Σχολῆς ἢ παιδευτηρίου ρέκτορα ἦτοι προστάτην). καὶ οὗτος πρὸς ἐμέ. Ἀσπάζομαι ἐγὼ καὶ ὁ κ. Γερλάχιος, σέ τε καὶ τοὺς σοὺς πάντας φιλήματι ἀγίῳ. Γράψον τι καὶ ἱστορικόν. Τὶ τὸ ὄνομα τοῦ πενθεροῦ καὶ τῆς πενθερᾶς σου καὶ τοῦ πέμπτου τῶν φιλιτάων σου παιδίων;(1) τι τὸ ὄνομα τοῦ νῦν πατριαρχεύοντος καὶ τοῦ πρωτονοταρίου; Τέρομαι τὰ τῶν ἀγαπητῶν εἰδὼς· οὕτω τε μᾶλλον εἰς τὸ προσεύξασθαι ὑπὲρ αὐτῶν διεγείρομαι· ὥσπερ νῦν ἔτι καθ' ἡμέραν περὶ παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ προσεύχομαι ἵνα εἰς τὴν ἀληθινὴν θεογνωσίαν καὶ χριστογνωσίαν ἐπιστραφῶσιν.

Ἔρρωσο, τιμία κεφαλῆ, καὶ ἡμῶν μεμνημένος διατέλει:

ἀπὸ Τυβίγγης, τῇ κδ Ἀπριλίου αἰ 4θ.

(1) Μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ἔπεται θεολογικαὶ τινες παρατηρήσεις καὶ παράπονα ὅτι ἀδύνατον ἢ συμφωνία περὶ ὧν ἄλλοιτε. Εἶτα ἔπεται: «Τίς ἢ ἡλικία σοῦ, τῆς συζύγου κυρίας Εἰρήνης, σήμερον;»

IV

Τῷ σοφωτάτῳ κ. Θεοδοσίῳ τῷ Ζυγομαλᾷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Χῦ Ἐκκλησίας, πρωτονοταρίῳ(1)

Ἐν Χῶ Ἰῦ χαίρειν

Ἄγιε κύρ. Θεοδοσίε: ἔγραψας τῇ ε' νοεμβρίου αἰ 4ζ (1597) ἕξ ἐπιστολὰς: α') πρὸς κν Βαρθολομαῖον, Καίσαρος πρεσβευτήν: β') πρὸς καγκελλάριον Ἰάκωβον γ') πρὸς κν Ἀνδρέου (οἱ ἄμφω εἰς καὶ ὁ αὐτός, εἰσι: δηλαδὴ ὁ Ἰάκωβος Ἀνδρέου καγκελλάριος): δ') πρὸς κν Στέφανον (ἦτις οὐκ ἦλθε πρὸς ἡμᾶς) ε') πρὸς κν Σιωπικόν: στ') πρὸς ἐμὲ τὸν Κρούσιον. Ἐδεξάμην ἐγὼ πάσας, παρεκτὸς τῆς τοῦ κ. Στεφάνου, τῇ ιβ' τοῦ νῦν αἰ 4θ (1599) τρέχοντος ἔτους λίαν ὀψὲ καὶ πάσας ἀπίστως πεμφθείσας (οὐκ οἶδα ὑπὸ τίνοσ) καὶ ἐπιλελυμένας, ἄνευ σφραγίδων. ὦ τῆς κακίας. Τίς, ὦ, φῆτι ἐπιδεδώκεις; οὕτω καὶ τὰ ἐμὰ γράμματα, ἃ, πολλὰ ἐν διαφόροις χρόνοις εἰς Βενετίαν ἐπετόμφειν, ἀπὸ δώδεκα ἐτῶν, καὶ πρὸ αὐτῶν ἀπώλοντο, οὐ κομισθέντα πρὸς σέ. Οὐκ οἶδα δὲ ποῦ νῦν τὸν βίον ποιεῖται ὁ Βαρθολομαῖος καὶ ὁ Σιωπικός ὁ δὲ κς καγκελλάριος, τῷ 1590φ ἔτει εἰς τὴν ἀμείμονα ζῶν ἔξεδήμεσεν, ὡσαύτως καὶ ὁ κς Σνέπφιος(2) ἔλεγον δὲ καὶ ἐμοὶ πρὸ ἕξ που ἐτῶν Ἑλληνας ὡς καὶ ἡ κυριότης Σου πρὸς

(1) Diarium, VII 277. Ὁ Κρούσιος ἐν τῇ ῥα τῆς σελ. 271 σημειοῦται: hanc epistolam inclusi in literas, quas ad Max. Margunii scripsi. Τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Μαργουίνον ταύτην ἔχει κατωτέρω ἐν ἄλλῃ σελίδι τὸ χειρόγραφον.

(2) Ὁ Ἰάκωβος Ἀνδρέου, σπουδαιότατος θεολόγος κλ: † 1590. Ὁ Σνέπφιος πρὸ αὐτοῦ.

τὸν Σωτῆρα Χριστὸν μετέστης. Ζῆς δ' ἔτι καὶ νῦν, ὡς ἐλπίζω, χάριτι θείᾳ. Ἄλλὰ γράψον τοῦτο, ὡς ἂν δυνηθῆς τάχιστα, ὡς ἂν εἰδῶμεν· λίαν γὰρ περὶ σοι φοβούμεθα. Ὀδυνώμεθα δ' ὀλοψύχως τὴν περὶ ὑμᾶς ταλαιπωρίαν γνόντες, καὶ τοῦ Θεοῦ ὁσημέραι περὶ ὑμῶν δεόμεθα. Εἰ δὲ καὶ προθύμως ἂν βοήθειάν τινα ποιούμεθα, πολὺς ὁ κίνδυνος ἐν ὁδῷ αὐτὴν ὑπὸ δυσσεβῶν καὶ ἀδίκων ἀνθρώπων, ὧν ὁ κόσμος πλήρης, μεταξὺ πεμπομένων ἀρπασθήσεται· διὸ σήμερον ἡμῖν τὰ περὶ ὑμᾶς, ὡς ἔχει. Συμφέρει δ' ἂν καὶ πατριαρχικὸν γράμμα τοῖς σου γράμμασι συνάπτεσθαι καὶ δεῦρο ἔρχεσθαι: Ἐρρωσο, ὧ θεία καὶ φιλάτη κεφαλὴ πανοικί ὑπ' ἐμοῦ ὡς καὶ τοῦ κ. Στεφάνου τοῦ Γερλαχίου φιλαδέλφως καὶ συμπαθῶς ἀσπασθεῖς.

Ἄπὸ Τυβίγγης τῆ κγ' ἀπριλίου, ἔτους τοῦ 1599'

Μαρτῖνος ὁ Κρούσιος

ἀεὶ περὶ σοῦ τῷ Θεῷ ἐντυγχάνων

✓ (Πρβλ. σελ. 43).

Octava Constantinopolin Scriptio

16 April. 76

Τῷ παναγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ κυρίῳ Ἱερεμίᾳ, ἀρχιεπισκόπῳ ΚΠ, Νέας Ρώμης, κυρίῳ σεβασμιωτάτῳ.

Ἐν Χριστῷ χαίρειν.

Τὴν τιμιωτάτην τῆς ἀγιότητός σου ἐπιστολὴν, παναγιώτατε καὶ αἰδεσιμώτατε κύριε πατριάρχα, τῆ 15 Νοεμβρίου τοῦ φθάσαντος ἔτους, ἐκ τῆς Κωνσταντίνου κοινῇ πρὸς τὸν κύριον Καγκελλάριον Ἰάκωβον τὸν Ἀνδρέου καὶ πρὸς

ἐμὲ Μαρτῖνον τὸν Κρούσιον γραφεῖσαν, ἐδεξάμην ἐγὼ Κρούσιος ἐν Τυβίγγῃ τῆ ιη' μηνὸς Ἰανουαρίου τοῦ νῦν τρέχοντος ἔτους(1), σὺν μεγάλῃ χαρᾷ, ὡς εἰκὸς ἐκ πόλεως ἐλθούσαν τῆς ὀνομαστοτάτης καὶ οὔτω πόρρω ἐντεῦθεν ἀπεχούσης καὶ ἑλληνικὸν ἐμοὶ φίλτατον γένος ἐχούσης καὶ (ὁ μέγιστον) ποιμνιον Χριστῷ προσκείμενον σὺν ποιμένι θεοφιλεστάτῳ φυλαττούσης· ἦν ἐπιστολὴν τιμῆς ἕνεκεν ἐφύλαξα, ὡς εἶχεν, ἐπεσφραγισμένην, ἕως ἂν ἐπανεέλθοι ὁ καγκελλάριος, τότε τῶν γείτονός τινος τοπάρχου ἐκκλησιῶν, κελεύσει αὐτοῦ, ἐπίσκεψιν ποιούμενος. Ὡς δ' οὖν εὐτυχῶς (τῷ Θεῷ χάρις) ἐπανελήλυθε· τότε μετὰ τῆς προσηκούσης αἰδοῦς αὐτὴν ὁμοῦ ἅμφω ἀνέγνωμεν καὶ χαρᾶς ἐπλήσθημεν οἷσιν εἰκὸς τοὺς προσηνεστάτης ἀποκρίσεως ὑπὸ τοῦ τηλικούτου τῶν ἐκεῖ χριστιανίδων ἐκκλησιῶν προβούλου ἀξιωθέντες. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ ρωμαίᾳ ἀρχῇ αὐτίκα τις ἄλλος ἐπιφανέστατος καὶ δυνατὸς ἄρχων ἐπὶ διαχειρίσει ἐκκλησιαστικῶν πραγματικῶν (*sic*) καὶ αὐτὸς τὸν καγκελλάριον μετεκαλέσατο, αὐτὸς, κελεύσαντος τοῦ φιλοχρίστου τοπάρχου ἡμῶν Λοδοῖκου,(2) πορεύεσθαι ἐπειγόμενος, ἐμοὶ τὸ πρὸς τὴν ἀγιότητά σου γέως ὑπὲρ

(1) Ἡ τοῦ πατριάρχου ἐπιστολή, εἰς ἣν πρόκειται ἡ ἀνέκδοτος αὕτη ἀπάντησις, εὑρηται ἐκδεδομένη ἐν τῇ Turcogr: 440-441, φέρουσα ὅμως ἡμερομηνίαν 16 Νοεμβρίου οὐχὶ 15. Ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ εὔρον λατινιστὶ σημειῶσιν τοῦ Κρούσιου: *tota epistola manu Patriarcha scripta fuit auff einem ganzen bogen* ἦτοι ὅλη ἡ ἐπιστολή ἐπὶ ἐνὸς ὀλοκλήρου φύλλου γεγραμμένη ἦτο ἰδιόγραφος τοῦ πατριάρχου. Αἱ ἡμερομηνίαι ὡς ἐν τῷ κώδικι.

(2) Ἡγεμὼν τῆς Βυρτεμβέργης. Ὅρα περὶ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ὀλίγας λέξεις ἐν τῇ «Ἀποκρίσει τῶν Τυβιγγαίων θεολόγων» πρὸς τὴν πρῶτην τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Ἀπόκρισιν, ἦτοι *Acta et Scripta Theol. Wirtemb. et Patr.* σελ. 147.

ἀμφοῖν ἡμῶν ἀποκριτέον ἀνέθετο. Ἰστω οὖν ἡ τιμιωτάτη ἀγιότης σου τὴν αὐτῆς ἐπιστολὴν εὐσεβείας τε πρὸς Θεὸν καὶ πατρικῆς στοργῆς πρὸς ἡμᾶς γέμουσαν ἡμῖν ἀσπαστοτάτην γεγονέναι· καὶ τὴν ἀπόκρισιν αὐτῆς, τὴν πρὸς τὰ κεφάλαια τῆς θρησκείας ἡμῶν, ἕκ τε τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν καὶ τῶν χαριέστατα καὶ φιλοφρονέστατα ὅσον οὐδέποτε πεμφθησομένην μετὰ γλυκυτάτου ὑφ' ἡμῶν ἡμέρου ποθεῖσθαι. Οὐδὲ γὰρ περὶ τοῦ Θεανθρώπου, ὃς ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ ἐπὶ τὴν σωτηρίαν ἐστὶ, διαφωνία ἀνά μέσον ὑμῶν τε καὶ ἡμῶν ἐστίν, ἀλλὰ συμφωνοῦμεν, ὥστε χρηστὰς ἡμῖν ἐλπίδας μεγάλων ἐκατέρωθεν ἀγαθῶν σὺν τῷ σωτῆρι φάναι, ἐγγενέσθαι.

Ἐπειδὴν δὲ κομισάμενοι, τοῦ Θεοῦ διδόντος, ἀπηρτισμένην τὴν ἀπόκρισιν ὤμεν, μετὰ πάσης ταπεινότητος καὶ αἰδοῦς τὴν ἡμετέραν γνώμην φανερώσομεν, ὥστε τῇ ἀγιότητί σου καταθύμιον, ἤγουν οὐκ ἀποθύμιον, σὺν Θεῷ ἔσεσθαι τὴν ἡμετέραν ἀπόκρισιν, ἐλπίζειν. Καὶ μέντοι καὶ τοῦ μὴ μεταμέλειν μήτε τῇ σου ἀγιότητι, μήτε τοῖς αἰδεσιμωτάτοις μητροπολίταις καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτόθι ἱερωτάτοις τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὑποφήταις, τῆς φιλοχρίστου ἡμῶν ἕνεκα φιλοπονίας καὶ καμάτου ὑμῶν ἐπιμέλειαν ποιησόμεθα τὴν ἐνδεχομένην. Καὶ ταῦτα μὲν νυί, ἐπὶ τοσοῦτον. Ὁ δὲ Χριστὸς Θεός, ὁ πάντας ἀνθρώπους εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἐλθεῖν καὶ σωθῆναι θέλων, φιλοικτιμόνως εὐδοῶσειεν, ὃ ἐν τῷ πανσέπτῳ αὐτοῦ ὀνόματι ἐνεστησάμεθα πρᾶγμα τῶν πολλαχοῦ καὶ ποικίλως, θλιβομένων ὑπερασπίσειεν ἐκκλησιῶν. Καὶ τέλος ἡμᾶς πάντας, ἕκ τῆς ταλαιπωροτάτης ἐπιγείου ἐξορίας, εἰς τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποτεταγμένον μακάριον πολίτευμα καταγάγοι: χάριτι τοῦ φιλανθρώπου υἱοῦ, ᾧ καὶ ζῶντες καὶ θανόντες ἐμμενοῦμεν.

*Ἐρρωσο, παναγιώτατε πατριάρχα, κύριε σεβασμιώτατε: οἷς ἐνέχη πόνοις καὶ φροντίσιν ὑπὲρ τῶν ποιμνίων, εἰς Θεοῦ δόξαν ἐξαρκούμενος διαφέρειν καὶ τὴν πατρικὴν σου διάθεσιν εἰς ἡμᾶς καὶ μετὰ ταῦτα τηρῶν διατελεῖν προφρόνως ἐξιόης.

Ἐκ **Τυβίγγης** τῇ **ιβ'** μηνὸς Ἀπριλίου, ἐν ἔτει τῆς σωτηρίας 1576.

Ἐπὶ **Ἰακώβου** τοῦ Ἀνδρέου, θεολόγου ἐν Τυβίγγῃ, τῆς Ἐκκλησίας πραιποσίτου καὶ τῆς Ἀκαδημίας καγκελλαρίου καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ: **Μαρτίνος ὁ Κρούσιος**, τῆς λατινίδος καὶ ἐλλάδος γλώσσης καὶ παιδείας ἐνταῦθα διδάσκαλος.

— — — — —
ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ
 — — — — —

Σελ..	στίχ.	ἀνάγνωθι
8	13	ἐμαθήτευσε
17	—	§ 7.
25	21	ἐκκλησιαστική.
39	30	προέλαβε
42	24	φῶς, (οὐχὶ φῶς)
43	—	§ 19
58	10	ἀπὸ τῶν

B.

VITA MARTINI CRUSII

Ὁ βίος τοῦ Κρουσίου βαίνειν μέχρι τοῦ ἔτους, καθ' ὃ ὑπέγραφεν αὐτὸν εἶναι αὐτόγραφος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἀπάντων τοῦ Ἀριστοτέλους (*Basileae, MDL, fol*) ἐγγεγραμμένος. Τὸ βιβλίον ἀνῆκεν εἰς τὸν Κρούσιον, ὅστις, ὡς γνωστὸν ἰδιαίτερον στοργὴν πρὸς τὸν Σταγίριτον φιλόσοφον ἔτρεφε, εἶναι δὲ κατάφορτον σημειώσεων καὶ ἐξηγήσεων ἐν τῷ κειμένῳ σὺτῳ καὶ τοῖς περισελιδίαις τόποις. Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ πρώτου τόμου ἐπέρανε τῇ 13 Φεβρ. 1573, ὅλον δὲ τὸ ἔργον «*absolui die 15 Oct: 1573, die Jovis domi mea muro oppidi contiguae, infra domum Universitatis, Tybingae, M. Martinus Crusius Tybingae utriusque linguae professor. Τῷ Θεῷ δόξα*». Ἐν τῇ τέλει τοῦ βιβλίου, ὅπερ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Τυβίγγης ὑπ' ἀρ. καὶ γρ. C4885a φυλάσσεται(1) εὔρηται προσκεκολλημένη εἰκὼν τοῦ Κρουσίου χρονολογίας 12 Σεπτ. 1575 καὶ παρ' αὐτῇ ἄλλη κεχροματισμένη.

Ὁ Κρούσιος ἠεροῦτο τακτικῶς τῶν περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους παραδόσεων τῶν εἰδικῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συναδελφῶν αὐτοῦ, ἰδίως τοῦ *Schegk* Ἰακώβου(2) οὗ ἡ περὶ τὸν Ἀριστοτέλη μάθησις καὶ διδασκαλία μεγάλην τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐντύπωσιν ἐν Γερμανίᾳ ἐνεποίει. Ἄλλοτε περὶ τοῦ Ἀριστοτελισμοῦ τούτου.

(1) Τὴν ἐκδοσιν οὕτως ἔχουσαν κατὰ τύχην ἐπέδειξα τῷ κατὰ τὰς μελέτας μου ἡμέραν τινὰ παρατυχόντι ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ φιλοφρονεστάτῳ καθηγητῇ τοῦ Π. κ. Gundermann. Οὗτος ἀμέσως διέταξε τὴν ἐκδοσιν ταύτην ὡς χειρόγραφον ἵνα φυλάττωσιν (*als Manuscrit zu betrachten*) ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ.

(2) † 1587 φιλόλογος, φιλόσοφος, ἱατρὸς ἀριστοτελικώτατος ἀναπαύεται ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγ. Γεωργίου. Πρβλ. περὶ αὐτοῦ τὰ ἐν *Germanog*: 179.

M. MARTINUS CRUSIUS BOTESTEINANUS

Natus sum Martino Krausio Botesteiano (sub Epatu [=Episcopatu] Babebengico) et Maria Magdalena Trumerina Xcensi(?) anno 1526 bidum ante S. Matthaei diem die septemb 19. Pater concionator, me domi litteris bene instituit. Ulmae scholam frequentavi 1540 usque 1545. Parentes vero bello Smalcaldico, lucinhausae Ulmensium, multa passi. Inde Hofam Varisc. et Ambergam profecti. Argentorati multos annos fui, praesertim studiorum inspector Philippo et Antonio fratribus à Waeter(?) Stunnij discipulus. Memmingae, in Algoia, scholam rexi 1554 usque 1559, semper matrem piam (patre 1554 mortuo Schlychtae prope Ambergam) mecum habens, fidelissimam aconomam. Uxorem primam, sibyllam Gronerinam Suazanam, Memmingae 1558 duxi, nuptias in Maio celebrans. Tybingae professor utriusque et praeceptor adolescentum principis nostri nobilium in Academia 1559 mense Aug: factus sum, habitans in monasterio Franciscano usque 1571. Eodem 1559 die Aug: 9 creatus fueram Mgr. Sibyllà 16 Aug. 1561 mortua, secundam uxorem duxi, Catharinam Jacobi Vogleri, civis Tybing: Aromatarij, filiam 1563 mense Maio. Deinde 1566 mense novembr: hac uxore et mea matre et filiola mortuis, cum ego Basileae amplius 14 septimanis fuisset, luctui cedens

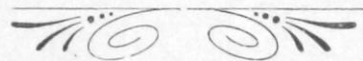
(1) Τί σημαίνεται ἀγνωῶ. Ἐν *Turcogr*: σ. 505, ἔνθα βιογραφία ἑλληνιστί, ὡς εἶπον, ἀναφέρεται **Ξεῖθεν**. Δὲν ἐξετάζω.

et Academia pestem fugiens Esslingam recessisset: ego eodem veniens tertiam uxorem mense Aug: 1567 duxi, Catharinam (tertiam virginem) Urbani Vetscheri, senatoris ibi, et Constantiensis procuratoris filiam nondum 19 annos executam. Et cum in omnibus his matrimoniji plurimos convictores aluerim, tandem, 1571 me eis abdicavi cum Academia denuo pestem Esslingam fugiens. Jam is(?) 14 April 1574 (ante triennium propria domo, moenibus versus Nicernm fl: contigua sub domo universitatis empta), cum hac uxore et 3 liberis commode vivo: lectiones 2 obiens in die 1, Homeri aut Thucyd. 2, Orationum Cicronis. Strenuo domus me philosophantem, praesertim in Graecis habet. Sed et in templo sedens Graece conciones excipio: quas iam per decennium ultra 1600 collegi. Scheccio philosopho, compatri et praeceptori meo, plane devinctus sum. Duos theologos, cancell: Jac: Andraeae, Jac: Herbrandum, Theod: Suacepiun, John Brentium colo: et ceteros doctores professores. Collegas (faculiatu philosophicae) meos, Joan. Mendlinum, Georg. Lieblerum, Georg. Hizlerum, Samuellem Hailandum, Philip: Apianum, D. observo et diligo. Conservet veram religionem nostram et Scholam cum opt[imo] principe lud. Dens per Christum contra papistas et omnes tyrannos diutissime: et liberet nos fame, qua iam diutius triennio laboramus durissima. Postea 1576 maiorem domum emi 19 Juli 1500 fl. [floreni] (in qua nunc habito) cum horreo, fere apud portam Luschnaniam(1) e regione domus S. Virginis. Item. 1573 Gerlachio Constantinopolin descendente patriarchat Hieremiae Graece scripsi. deinde

(1) Σήμερον Lust(e)nau Thor, παρὰ τὴν Τυβίγγην.

Zygomalis(1) et aliis per annos sequentos: et saepe litteras ab eis accepi. Patriarchae miserunt Theologi mihi libros, de religio ne nostra vera, a me Graece conversos. His annis etiam hodiernam linguam Graecam, e Constantinopoli, Venetiis, et graecis captivis, Tybingae λύτρα quaerentibus didici: Ante multos annos, etiam Italica et Gallica linguas perceptis. Et 1580 in hyeme, Philadelphiae Archieps [= Archiepiscopus] Gabriel, e Venetiis mihi respondit Graece: et Franciscus Portus filiusque ejus Amytius e Geneva.

Περαιτέρω τὰ τοῦ βίου αὐτοῦ δὲν ἔγραψεν, ἦτοι δὲν συνεπλήρωσεν, οὐτ' ἐγὼ ἐκτείνομαι. Ὅρα σημ. 1ην τῆς § 1.

(1) Ὑλευνοσεῖ ἀμφοτέρους τοὺς Ζυγομαλάδας, τὸν πατέρα Ἰωάννην καὶ τὸν υἱὸν Θεοδοσίον.

SISMANOGGIO
MEARRO

